

MARGARET WALTERS

FEMİNİZM

KÜLTÜR KİTAPLIĞI 85 | 2. BASKI

DOST

KÜLTÜR KİTAPLIĞI: 85

D

Margaret Walters

20 yıl boyunca Reading Üniversitesi'nde İngilizce alanında öğretim görevlisi olarak çalıştı; günümüzde serbest yazar ve eleştirmendir.

Walters, Margaret
Feminizm
ISBN 978-975-298-384-7 / Türkçesi: Hakan Gür
Ekim 2020, Ankara, 191 sayfa
Kültür Kitaplığı: 85; Toplumbilim: 6

FEMİNİZM

Margaret Walters

DOST

ISBN 978-975-298-384-7

Feminism
Margaret Walters

Birinci baskı, Ocak 2009, Ankara
İkinci baskı, Ekim 2020, Ankara

Türkçesi, Hakan Gür

Teknik hazırlık, Mehmet Dirican

Baskı, Pelin Ofset Ltd. Şti. / *Sertifika No:* 16157
İvedik Organize Sanayi Bölgesi, Matbaacılar Sitesi
1514. Sokak No: 28-30 Yenimahalle / Ankara
Tel: (0.312) 395 25 80-81 • Faks: (0.312) 395 25 84

Erdal Akalın - Dost Kitabevi / *Sertifika No:* 46177
Karanfil Sokak No: 11/4, Kızılay 06420 Ankara
Tel: (0.312) 435 93 70 • Faks: (0.312) 419 18 51
www.dostkitabevi.com • bilgi@dostyayinevi.com

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Yazar Rebecca West* 1913'te alaylı bir ifadeyle, "Ben kendim feminizmin ne olduğunu tam olarak bulabilmiş değilim," demekteydi. "Tek bildiğim, beni bir kapı paspasından ya da bir fahişeden farklılaştıran düşüncelerimi dile getirdiğimde insanların bana feminist dedikleri." West'in yazarlık yaptığı dönemde feminizm sözcüğü oldukça yeniydi; henüz 1890'larda Fransızca'dan İngilizce'ye geçerek kullanılmaya başlanmıştı. İşin ilginç yanı, Oxford English Dictionary'de bu sözcük için verilen örnekler olumsuz anlamlar içeriyordu. 1895'te *Athenaeum* gazetesinde bir kadının "feminizm doktriniyle koketlik" yapmasının gerçek komedi malzemesi olduğundan küçümseyerek söz ediliyordu. *Daily Chronicle* ise 1908'de "Almanya'da feminizm açıkça sosyalist nitelikte" uyarısında bulunmakta ve "kadınlara oy hakkı isteyen erkek ve kadınları ve feminizm keşmekeşinin diğer tüm aşamaları"nı hiç duraksamadan dışlamaktaydı.

O yıllarda bazı yazarlar aynı düşmanca tutumu sergileyecek alternatif bir terim kullanıyorlardı: kadıncılık. Uzun

* Asıl adı Cicily Isabel Fairfield Andrews (1892-1983) olan İngiliz romancı, gazeteci ve eleştirmen. (ç.n.)

süre önce unutulmuş bir yazar, anılarında, bir keresinde, yazılarında "on dokuzuncu yüzyılın kararlı kadıncılığı"nı yansıtan ve Paris'te yaşamakta olan bir kadınla (yazarın önyargılarına karşın, kadın hayat dolu ve ilginç görünür) tanışmasını anlatır.

Ne ilginçtir ki, "feminizm" sözcüğüne en keskin eleştirilerden biri *A Room of One's Own* başlıklı eseri kadınlar açısından öylesine etkili ve çarpıcı nitelikler taşıyan Virginia Woolf'tan geldi. 1938 yılında, faşizmin ve yaklaşmakta olan savaşın gölgesinde ve muhtemelen her türlü "izm"e kötü gözle bakılan bir dönemde kaleme alınan *Three Guineas* adlı romanda, Woolf, feminizm sözcüğünü anında reddeder. Tek başına hiçbir sözcük "on dokuzuncu yüzyılda babaların kudretine karşı çıkan" gücü kavrayamaz diye ısrar eder ve şöyle devam eder:

> On dokuzuncu yüzyılın o kadınları aslında sizin kendi hareketinizin ileri cephe muhafızlarıydı. Sizlerin Faşist devletin zulmüyle savaştığı gibi onlar da ataerkil düzenin zulmüyle savaşmaktaydı.

Woolf bu kadınlara –kendileri gücenseler de– feminist dendiğini ileri sürer (bu noktada tarihsel açıdan yanılır; feminist sözcüğü bir önceki yüzyılda bilinmiyordu) ve şunları yapmamız konusunda ısrar eder:

> O eski sözcük, zamanında çok zarar vermiş o kötü ve yozlaşmış sözcük; artık yok [edelim]. Sözünü ettiğim sözcük "feminist". Bu sözcük, sözlüğe göre, "kadınların hakkını savunan kişi". Tek hak olan hayatını kazanma hakkı zaten

kazanılmış olduğuna göre, bu sözcüğün artık bir anlamı yok. Ve bir anlamı olmayan bir sözcük de ölü bir sözcüktür, yozlaşmış bir sözcüktür.

Fakat, "yaşamını kazanmak" Virginia Woolf açısından feminizmin temel konusunu oluştursa da, onun bu satırları kaleme almasından yaklaşık bir yüzyıl sonrasına bakıldığında bu hakkın kazanılmasının kadınların bütün sorunlarını çözmediği de apaçık ortada. Kadınların çalışması demek –iş dünyasında bazı yükseklerde gezenlerin bol bol kullanılan yüksek gelir kazanma örneklerine karşın– daha az ücret demek; ya da, ev işi söz konusu olduğunda, hiç ücret almamak demek. Woolf'un yazılarını yazdığı 1920'lerde, feministler, kadınların özel sorunlarına yönelmek bir yana, bu konuları dile getirmeye bile yeni başlamışlardı: çocuk doğurma ve yetiştirmeyle ilişkili konuları ya da ev işi ve/veya çocuk büyütme ile ev dışındaki işi bir arada yürütmek zorunda olan kadınların yükleriydi söz konusu olan.

Yüzyıllar içinde ve birçok farklı ülkede kadınlar kendi cinsleri için seslerini yükselttiler ve çok çeşitli yollardan şikâyetlerini, gereksinimleri ve umutlarını dile getirdiler. Bu kitap kısa bir tanıtım olacağı için, ben tek bir ülkedeki –İngiltere'deki– feminizm üzerine yoğunlaştım ve bu ülkedeki feminizmin zaman içinde gelişimini incelemeye çalıştım. Başka ülkelerdeki kadınlar farklı deneyimlere ve tanımlamalara sahip olsalar da, İngiltere'de en azından 1960'lara kadar "feminist" sözcüğü genellikle küçük düşürücüydü. Kadın hakları için verilen mücadeleye ne kadar çok karışırlarsa karışsınlar, pek az kadın kendisini "feminist" olarak betimlerdi. Kadınlar 1960'lar ile 1970'ler-

de yeniden örgütlenmeye başladıklarında harekete (zenci, Üçüncü Dünya ve öğrenci hareketleri için kullanılan terimden alınarak) Kadın Özgürlüğü (*Women's Liberation*) adı verildi. Bu terim bazen sevecenlik bazen de küçümseme sergilemek için "women's lib" biçiminde de kısaltılmaktaydı. Ama o yıllar "feminizm" sözcüğünün de genel kullanıma girmesine ve anlamının genişlemesine tanıklık etti. Medeni ve yasal eşitliğin hâlâ tam olarak elde edilmediği düşünülse de, yeni hareket kadınların üretken ve toplumsal bireyler olarak edindikleri rollere özgü sorunlara yoğunlaşma eğilimindeydi. Bu yıllarda, ayrıca, Britanya'daki feministler en azından ulusal sınırların ötesine uzanıp yurtdışındaki feministlerle ortak ne yanları olduğunu –ya da olmadığını– keşfetme yönünde bir çaba gösterdiler.

Fakat bir yandan feminist bir temele oturan ve o temel olmadan da gerçekleştirilemeyecek savlarda bulunurken, öte yandan da tedirgin bir ifadeyle, "Ben aslında feminist değilim ama..." diyen kadınları hâlâ ne kadar sık duymaktayız! Amerikan feminist Estelle Freedman'a göre, bu sözcük daha en başından itibaren hep olumsuz anlamlar taşıdı; siyasetle uğraşan kadınların da şaşılacak ölçüde azı kendilerini feminist olarak tanımlamıştır. 1990'larda İngiltere ve Birleşik Devletler'deki bazı feministler feminizme karşı bir "hareket" ile bu hareketin kuşku götürmeyen başarılarını tanımlayıp insanları buna karşı uyardılar. Örneğin, Juliet Mitchell ile Ann Oakley denemelerden oluşan eserlerini *Who's Afraid of Feminism?** olarak adlandırıp ka-

* *Kim Korkar Feminizmden?* "Who's Afraid of the Big Bad Wolf?" ("Kim Korkar Büyük Kötü Kurttan") lafına atıf. (ç.n.)

pağına da koca kötü kurdun bir karikatürünü yerleştirdiler. Mitchell ile Oakley'nin savına göre, "feminizme yapılan saldırılar sık sık daha geniş çapta bir kadın düşmanlığıyla karışmaktadır"; "feminizm" artık hoşlanılmayan ya da hor görülen kadına verilen addır, tıpkı 1960'lar öncesinde "erkek düşmanı", "hadım edici cadı", "cadaloz" ya da "cadı" terimlerinin kullanılması gibi. Yazarlar, kadınların feminizmin kendisinin taşıdığı kadın düşmanlığını gözler önüne serip ortadan kaldırılması gerektiğini eklemektedir.

"Feminizm" teriminin birçok genç kızın irkilmesine neden olması da bir o kadar rahatsız edici; bu bayanların şaşırtıcı düzeyde büyük bir kısmı bu kavramdan uzak durmaya çalışmakta. Yakın tarihlerde bir İngiliz bulvar gazetesi iki sayfayı birden kaplayan "Feminizm Öldü mü?" başlığı altında bir haber yayımladı; haber, beklenildiği gibi, oldukça dolaylıydı – evet ve hayır tartışmalarına, bu terimin hâlâ geçerliğini koruyanların evet yanıtları ile bu terimin zamanının dolduğundan, hatta artık utandırıcı olduğundan emin olup terk edilmesini düşünenlerin hayır yanıtlarına eşit yer ayrılmıştı. Habere bir Dünya Güzellik Yarışması protestosunda gözcülük yapan "militan kadın özgürlüğü taraftarları"nın bir fotoğrafı eklenmişti. (Aslında, fotoğraftaki herkes gülüyordu.) Bir parça utanarak, çok daha genç olduğum günleri anımsadım – uzun saçlarım ve uzun eteğimle, elimde "kadınlar da insan" yazan ve pek de yaratıcı sayılmayacak bir pankartla. Dünya Güzellik yarışmalarının hâlâ var olduklarını neredeyse unutmuştum (o eski kötü günlerde televizyonda en çok izlenenler arasındaydı), ta ki 2002'de bu etkinlik hiç beklenmedik biçimde haberlerde en ön sıralara yerleşinceye kadar – önce Nijer-

yalı militanların insanların her önlerine çıkanla cinsel ilişkiye girmelerini ve AIDS'i yüreklendirdiğini düşündükleri bu "çıplaklık geçidi"ne karşı gösteri düzenlemeleriyle ve ardından da evlilik dışı hamile kaldığı için Şeriata göre ölüm cezasına çarptırılan genç bir Nijeryalı kadının cezasının ancak çocuğu sütten kesilene kadar ertelenmesi karşısında birkaç yarışmacının yarışmadan çekilmesiyle. Güzellik kraliçelerinin davranışı hem cesurca hem de etkiliydi; oysa, işin ilginç yanı, içlerinden birinin ısrarla ve heyecanla dile getirdiği gibi, bu tavrı takınmasının nedeni kesinlikle bir feminist olması ve hatta bir kadın olması değil, bir insan olmasıydı.

Yakın zamanlarda, yirmili yaşlarının başlarındaki bazı kadınlara –bunlardan bazıları üniversite eğitimine sahipti, bazıları çalışmaktaydı ve tümü de kadın hakları için verilmiş mücadelelerin sağladığı yararların bugün tadını çıkarmaktaydı– kendilerini feminist olarak düşünüp düşünmediği, hatta feminizme ilgi duyup duymadığı sorusunu yönelttim; birçoğu hiç tereddütsüz hayır yanıtını verdi. İçlerinden birinin savına göre, terimin kendisi bugün kulağa eski kafalı ve modası geçmiş gelmekte. Bu kişinin düşüncesine göre, feminizm, bir yanda, kendisi gibi kadınlara söyleyecek hiçbir şeyi olmayan aşırılık yanlılarının –bunları "köktenciler" olarak tanımlamaktaydı– oyun alanı haline geldi. Öte yanda, feminizm "kurumsallaştı"; bu kadın feminizmi komünizmle kıyaslamaktaydı: feminizm yalnızca fikirlere değil, genelleştirilmiş bir ideolojiye de bağlılığı gerektirmekte. Dahası, söylediğine göre, günümüzde feminizm yalnızca akademik bir ders konusu. "Cinsiyet araştırmaları" konusunda eğitim görebilirsiniz ve zaten her şeyi

mahveden de bu: tek başına bu bile feminizmin artık geçerli olmadığının kanıtı, eğer kanıt gerekiyorsa. Belki bu genç bayanlar on yıl kadar sonra, kendilerini aile, ev işi ve iş yaşamı arasında hokkabazlık yapmaya çalışırken bulduklarında daha farklı düşünecekler; belki de feminizmi kendi deneyimleri için yeniden keşfetmeleri gerektiğinin farkına varacaklar. Ama, bir bakıma, umarım buna gereksinim duymazlar.

I. Bölüm

FEMİNİZMİN DİNSEL KÖKENLERİ

Kendileri ve cinsiyetleri adına ilk kez seslerini yükselten kadınlardan bazıları bunu dinsel bir çerçeve dahilinde ve dinsel terimlerle gerçekleştirdi. Bizim laik toplumumuzda bu ruhu yeniden canlandırmak her zaman kolay olmayabilir: o insanların cesaretini takdir etmek ya da onların mevcut düzene karşı koyuşlarının anlamını ya da boyutunu anlamak.

Yüzyıllar boyunca ve tüm Avrupa'da, "gereksiz" ya da evlendirilmesi olanaklı görünmeyen kızlarını rahibe manastırlarına kapatarak bunları başlarından atan aileler oldu. Bu kızlardan bazıları açısından bu uygulama tıpkı yaşam boyu hapis gibiydi; ama görünüşe bakılırsa diğerleri açısından da manastırın sessiz sakin ortamı çok yararlı oldu: Bu ortam bazı kadınların okuyup düşünmelerine ve kendi iç seslerini keşfetmelerine olanak sağladı. 11. yüzyılın sonunda doğan, Rhineland'daki küçük bir manastırda önceleri rahibe ve ardından da başrahibe olan Bingenli

Hildegard* uzun süredir hayranlık uyandırıcı ve etkileyici bir yazar olarak tanınmaktadır; yakın zamanda, büyük müzik yeteneği de yeniden keşfedilmiş ve takdir edilmiştir. Ama Hildegard bazen "kadınsı olmayan" etkinlikleri konusunda kuşkuya kapılıyordu ve zamanın önde gelen kilise adamlarından Clairvaux'lu Bernard'a yazarak eğitimsiz bir kadın olarak yazı yazmaya ve beste yapmaya devam etmesinin doğru olup olmayacağını sordu. Bernard onu yüreklendirdi ve birkaç yıl içinde Hildegard bütün Avrupa'da tanınan ve onurlandırılan biri haline geldi. 60 yaşında Alman İmparatorluğu'nun dört bir köşesine vaaz turlarına başladı – oysa, onun zamanında yalnızca papazların vaaz vermesine izin vardı.

Diğer Ortaçağ kadınları gibi, neredeyse hayal edilemez olanı hayal etmeye ve Tanrı için duyduğu sevgiyi iletmeye çabalarken Hildegard kadınlara özgü –özellikle de anneliğe özgü– deneyimlere atıfta bulunarak Tanrı'nın "annelik yanı"ndan söz etti. "Tanrı bana yeniden şefkatini gösterdi," diye yazmaktaydı, "tıpkı (...) bir kadının ağlayan çocuğa süt sunmasında olduğu gibi." Bazı dinsel kökenli kadınlar, annelik şefkatiyle, bebek İsa'yı gözlerinde canlandırmaktadır. Belçikalı ve Katolik bir cemaat üyesi bir kadın Tanrı'nın oğlunun annesinin nasıl hissetmiş olabileceğini gözünde canlandırmaktadır:

> Üç ya da daha fazla gün boyunca [o] bir bebek gibi göğüslerinin arasında yatsın diye O'nu yanından ayırmadı (...) bazen sanki küçük bir çocukmuş gibi onu öptü ve bazen de sanki nazik bir kuzuymuş gibi O'nu kucağına aldı.

* Hildegard (1098-1179). Manastıra sekiz yaşında yerleştirildi. (ç.n.)

"Sırf kadın olduğum için, sana Tanrı'nın iyiliğini anlatmam gerekmediğine mi inanmalıyım?" diye sormaktaydı İngiliz bayan Norwichli Julian 15. yüzyılın başlarında. "Kadının Yaratıcısı olan, kendisini doğursun diye kadını seçti" diyerek hayranlığını ifade etmekteydi. Ayrıca, şu görüşleri savunuyordu:

> Kurtarıcımız, içinde sonsuzluklara doğduğumuz ve bizi hep içinde taşıyacak olan gerçek anamızdır. (...) Bizler analara özgü merhamet ve zarafetle arındırılmaktayız (...) yumuşacık sevgi, erdem ve bilgelik analığın doğasına aittir ve analığın doğası iyidir, çünkü bedenimizin doğumu ruhumuzun doğumuyla kıyaslandığında yalnızca sıradan, mütevazı ve yalın olsa da, Yaratıcının kendisi varlıkların doğumunu kendisi de doğmuş kadınlara gerçekleştirir.

Başka kadınlar benzetmeyi kısaca yapmış olsalar da Norwichli Julian kıyaslamayı dolaysız bir biçimde dile getirerek devam ediyordu. Ona göre:

> İsa tıpkı bebeğinin gereksinimlerini bilen ve anlayan ve özenle onun üzerine titreyen nazik, sevecen bir anne. Anne çocuğuna emmesi için süt verebilir, ama bizim sevgili ana İsa'mız bizleri kendisiyle besleyebilir ve bunu da en cömert ve en duyarlı biçimde yapar...

Julian'la aynı dönemde yaşayan ve onu ziyaret için Essex'teki evinden gelen Margery Kempe* yaşamını yazıya

* Margery Kempe (1373- 1440). Otobiyografisi 1934'te keşfedildi. (ç.n.)

dökmüştü – muhtemelen bir kâtibin kaleme aldığı anılar İngiliz dilindeki ilk otobiyografi kabul edilir. Onun yaşam öyküsü, hiçbir kuşkuya yer bırakmaksızın, onun kendine dönüklüğünün ve kendi yaşadığı ıstırapları melodram havasında sürekli dile getirişinin onunla temasa geçen birçok insanı neden çileden çıkardığını ortaya koymaktadır. Ama onun öyküsü, şaşırtıcı bir biçimde, derinden etkileyici bir öyküdür; bunun da ötesinde, kadının kendisini ve kendi deneyimlerini ciddiye almakta ısrar etmesiyle etkileyicidir. Margery dinsel görevinden ötürü bakire kalan Julian'a esin kaynağı olan anneliğin sancılı ve berbat yönleriyle tanışmıştı. İlk hamileliği boyunca çok kötü hastaydı ve uzun ve sancılı bir doğum sonrasında tamamen tükenmiş ve bunalmış bir biçimde tek başına terk edildi: "Doğumun ve ondan öncesinin zorluklarından, kendi yaşamından umudunu kesti." Kimi zaman, kendini öldürmesine ramak kalıyordu. Anılarına göre, onu rahatlatan şey yatağının başucunda yakışıklı bir delikanlı biçiminde oturan İsa'nın görüntüsü oldu; İsa onu "hiç çekinmeden, şu an yataktayken, beni evli kocan kabul edebilirsin" şeklinde bilgilendirdi. Fakat Margery'nin sürekli talep içinde olan ölümlü kocasıyla nihayet bir anlaşmaya varabilmesi on yıl sonra ve on dört hamileliğin ardından gerçekleşti: Eğer seks yapmakta ısrar etmeyi keserse, kadın onun borçlarını ödeyecek ve onunla birlikte yitip içmemek biçiminde sıkı sıkıya yerine getirdiği Cuma oruçlarından vazgeçecekti. Kocası bunu kabul etti; ancak, kabul ederken söylediği alay dolu sözler yüzyıllar sonrasına kadar yankılanacaktı: "Umarım Tanrı senin bedenine en az benim için olduğu kadar serbestçe erişebilir."

İnanılmaz bir enerji ve kararlılıkla, Margery bunun ardından hacı olarak Avrupa yollarına koyuldu; sürekli ağlaması ve sızlanması diğer hacıları onu yol boyunca terk etmelerine neden olacak denli bezdirdiyse de, cesareti –ve takıntı düzeyindeki kararlılığı– sayesinde Kudüs'e ve sonunda da Constantinopolis'e (bugünkü İstanbul) ulaştı.

16. yüzyılın sonlarına gelindiğinde gitgide artan sayıda kadın hâlâ dinsel çerçeve dahilinde olsa da kendi durumlarını daha tutarlı ve daha sorgulamacı bir tavırla tartışmaya başlıyordu. Reformasyon hareketi daha fazla kadının eğitim almasıyla sonuçlandı. 1589'da, bir tarihçinin "İngiliz feminist polemiğinin ilk örneği" olarak nitelendirdiği bir konumda, Jane Anger Havva'nın Adem'den üstün olduğunda ısrar ederek geleneksel görüşe meydan okur konuma geldi: Havva ikinci ve bu nedenle de kusurları giderilmiş bir modeldi. Adem "cüruf ve kirli çamur"dan yapılmışken, Tanrı Havva'yı Adem'in etinden "ondan daha saf olsun diye" yarattı; bu da "açık bir biçimde kadınların erkeklere oranla ne kadar kusursuz olduklarını gösterirdi... Kadından, erkeğin kurtuluşu doğdu. Bir kadın ilk inanandı ve aynı şekilde bir kadın günahtan ilk pişmanlık duyandı". Anger ardından büyük hiddetle –ve komik bir biçimde– konuyu günlük ev yaşantısına indirger. Anımsattığı gibi, erkeklerin beslenmesini, giyinmesini ve temizlenmesini sağlayan kadınlardır: "Bizim bakımımız olmasa, yataklarında tıpkı çöplerde yuvarlanan köpekler gibi yatarlar ve yaz sıcağında yüzen uyuşuk uskumrular gibi gezinirler."

Fakat kendi cinsiyetini savunmak isteyen her kadının Kutsal Kitap'ta yer alan, kadına yönelik çok güçlü ve olumsuz ifadelerle başa çıkması gerekmekteydi; Delila dönekti,

Jezebel öldürücüydü, Havva da insan ırkının cennetten kovulmasından doğrudan sorumluydu: "Kadın erkeği baştan çıkardı ve o da yedi." Aziz Paulus'a, düzenli bir biçimde, sesini yükselten ya da Kilise'nin kadınlara tutumu konusunda sorular yönelten kadınlar konusunda danışılırdı. Korintlilere, "Kilisede kadınlarınızın sessiz durmasını sağlayın, çünkü onların konuşmasına izin yoktur" talimatını vermekteydi. Aynı biçimde, Timothy'ye yazdığı mektupta şunları demekteydi: "Eğer bir şey öğreneceklerse, evlerinde kocalarından öğrensinler: Çünkü kadınların kilisede konuşmaları ayıptır."

Aşamalı da olsa, birkaç kadın bu türden dinsel yasaklamalara başkaldırmalarına yetecek cesareti topladı. Bazıları Eski Ahit'in tamamen farklı yorumlarını önererek cennetten kovulma konusunda Adem'in sonuçta en az Havva kadar suçlu olduğunu ileri sürdüler. Örneğin, Aemilia Lanyer'ın 1611'de okuyucularına anımsattığı gibi:

> İsa bir kadının çocuğuydu, bir kadından doğdu, bir kadın tarafından beslendi, bir kadına itaat etti (...) kadınları iyileştirdi, kadınları günahtan arındırdı, kadınları rahatlattı (...) yeniden dirilişinin ardından ilk kez bir kadına göründü.

Rachel Speght de 1617'de alaylı bir dille şunları söylemekteydi:

> Adem Havva'nın gerçekleştirdiği o eylemi onaylamış ve onun attığı adımları atmış olmasaydı, Havva'nın efendisi olarak onu azarlar, efendi konumunu yitirmesini engelleyecek emri verirdi.

Başkaları da Tanrı'nın kadını affettiğini Havva'nın soyundan gelen Meryem'i İsa'nın annesi yaparak gösterdiğinde ısrar etmekteydi.

17. yüzyılın sorunlu ortamında, özellikle de mezhepler, Kilise'nin yerleşik düzenini reddedip ibadetin daha saf biçimlerini savunan sayıca ve türce çeşitli küçük gruplar arasında, kadınlar daha fazla özgürlük buldu. En azından bazıları vaaz verme ya da kehanetlerde bulunmaya kalkıştı. Modern tarihçiler Elizabeth döneminin sonlarında Amerika ya da Hollanda'ya kaçarak cezalandırılmaktan kurtulan din ayrımcıları arasında kadınların oynadıkları önemli role dikkatleri çekmektedir. Kadınlar hem önemli bir işlevle hem de seslerini yükselterek ortaya çıktıkları İç Savaş ve Ara Dönem'e kadar, İngiltere'de yeraltında varlığını sürdürmeyi başaran küçük muhalif gruplar içinde de etkin oldular. Keith Thomas bu bağımsız topluluklardan bazılarını sıralamaktadır: Browne* yanlıları, Bağımsızlar, Vaftizciler, Bin Yılcılar, Aile yanlıları, Quaker'lar,** Arayış İçindekiler ve Ranter'lar.*** Tanrıbilimsel farklılıkları ne olursa olsun, tümü de *her bir* bireyde ruhsal yenilenme gereksinimine inanmaktaydı. Quaker'ların "İçsel Işık" adını verdikleri şeyin yaşanması dinin kurallarının harici olarak uygulanmasından daha önemliydi – ve bu ışık da cinsel ayrım nedir bilmiyordu. Çağdaş bir yazarın ileri sürdüğü gibi, "inançlı bir erkek ya da inançlı bir kadın, dünyadaki tüm rahipler kadar iyi bir biçimde, hem yerde hem de göklerde, kişiyi

* İngiliz din adamı Robert Browne. (ç.n.)
** 1647'de İngiliz Robert Fox tarafından oluşturuldu. (ç.n.)
*** 1649-1660 arasında var olan bir dini grup. (ç.n.)

gerçek anlamda ve etkili bir biçimde bağlayabilir de serbest de bırakabilir".

Çok çeşitli bağımsız topluluklar, bir süreliğine, kadınların açıkça tartışmalarına ve Kilise'yi ilgilendiren konularda oy kullanmalarına izin vermişti; 1640'lara gelindiğinde bazıları, özellikle de Quaker'lar arasında, daha da ileri gidiyordu. 1659'da Quaker'ların kurucusu Fox "İsa erkeklerde olduğu kadar kadınlardadır ve o kadın Yasalar altında ezilmektedir (...) İsa erkekte ve kadındadır, hem erkekte hem kadındadır ve o kadınlar da Tanrı'nın ruhundadır, Yasanın altında değil."

"Erkekte olduğu kadar dişide de Tanrı'dan doğan İsa'nın ruhu (...) konuşmaz mı?" diye sormaktaydı Katherine Evans ile Sarah Chevers. Kadınlar gitgide artan oranlarda toplantılarda ve hatta kilise ayinlerinde, çoğu zaman çok sert muhalefetle karşılaşsalar bile, konuşmaktan dinden de esinlenerek çekinmiyorlardı. Kadınlar "gururdan patlarcasına kabarma", "kibirli küstahlık" ve daha da beteri "erkeklerin otoritesini zorla gasp etme" ile suçlanıyorlardı. Örneğin, 1646'da John Vicars "kendilerine yakışan bütün kadıncıl alçakgönüllülüğü yitirmiş (...) çoğu zaman çekingenlikten tamamen uzak bir havada (...) saçmalayan (...) cesur ve yüzsüz el kadınları"ndan şiddetle şikâyet etmekteydi.

John Bunyan kadınların bu etkin kalıtımına tamamen karşıydı; Bunyan, Şeytan'ın, kaçınılmaz bir biçimde, Adem yerine daha zayıf olan Havva'yı baştan çıkardığını ileri sürmekteydi: "Erkek tapınmada temel konuma ve Tanrı'nın bahçesini koruyucu konumuna getirildi." Kadınlardan söz ederken "şu basit ve zayıf cinsiyet" demekteydi. Korintlilere yazılan ilk mektuba değinerek, kadınların "erkeklerin

olduğu kadar Tanrı'nın görünüm ve ihtişamından oluşmamakta" olduklarını ileri sürmekteydi. "Kadınlar daha aşağıya yerleştirilmiştir." Bunyan "azgınlık" teşvik etmekten başka bir işe yaramayan kadın toplantılarını da onaylamıyordu. "Ben [kadınların] tüm kilisenin önünde Tanrı'ya yakarışta öncülük edebileceklerine inanmıyorum," diye ısrar ettikten sonra alaylı bir tarzda ekliyordu: "Çünkü o zaman benim de bir Ranter ya da Quaker olmam gerekir." Her türlü kamusal toplantıda "kadının görevi diline hâkim olmak ve sessizlik içinde öğrenmektir".

1670'lerde bile cesur Quaker Margaret Fell hâlâ kadınların düşünce özgürlüğünü ve ibadette etkin rol oynama haklarını savunma gereksinimi hissetmekteydi. *Women's Speaking Justified* başlıklı bir kitapçıkta şunları savunuyordu: "Efendi'nin ruhunun bir kadında konuşmasına sırf cinsiyet nedeniyle (...) karşı çıkanlar (...) İsa ve onun Kilisesine karşı çıkmaktadır ve onlar Yılanın Tohumlarıdır."

Kâhin Joel'in* sözleri bazen Aziz Paulus'un getirdiği yasağa bir yanıt olarak dile getirilmekteydi:

> (...) Ve oğullarınız ve kızlarınız kehanette bulunacak, yaşlı erkekleriniz düşler düşleyecek, genç erkekleriniz hayaller görecek: Ve o günlerde uşaklar üzerine ve hizmetkârlar üzerine ruhumu serpeceğim. Ve yerlerde ve göklerde mucizeler, kan, ve ateş, ve duman sütunları göstereceğim.

* "Joel" Eski Ahit'te kehanet nitelikli on iki küçük kitaptan biridir. Genel olarak yıkımın işlendiği kitapta tövbe edilmesi durumunda Tanrı'nın insanlık üzerine "ruhunu serpeceği" ve tüm ulusları birleştireceği yazılıdır. Kâhin Joel'in kimliği konusunda ise adı dışında hiçbir bilgi yoktur. (ç.n.)

Resim 1. On yedinci yüzyılda vaaz veren Quaker kadın. Görüntü bir parça alaylı bir biçimde gözler önüne serilmekte – ama bu alay azimli konuşmacıya mı yoksa umursamayan dinleyicilere mi yöneltilmekte? Dinleyenlerden biri uyuklarken diğerleri de itirazlarını sergilemekteler.

Joel'in coşku dolu bu hayali birçoklarına İç Savaş ile Ara Dönem'in neden olduğu büyük ayaklanmalar esnasında çok uygun görünmüştü; hatta kıyamet gününün çok yakında olduğu bile yaygın bir düşünceydi. Örneğin, kendilerine Beşinci Monarşiciler adını veren mezhep üyeleri dünyanın dört büyük laik imparatorluğu –Babil, Pers, Yunan, Roma– sona erdiğine göre, beşinci imparatorluğun da –İsa'nın İmparatorluğu ile azizlerin hükümranlığı– sonunun yaklaştığına inanıyorlardı. Bu hummalı ve değişken ortamda, birçokları devrim niteliğinde fikirler taşıyan kâhinler ortaya çıktı.

Bu alanda, bir kadının kendisinden beklenen pasifliği sergilemesi ve dış etkilere açık davranması, tuhaf görünse de, bir avantaj olarak görülebiliyordu: Kadın Tanrı'nın sesinin aktarılması için daha hazır, daha açık bir araç olarak sivrilebiliyordu. Yazdıkları İngiltere'de geniş kitlelerce okunan Belçikalı kâhin Antonia Bourigue buna pek de hoş olmayan ve iki biçimde de yorumlanabilecek bir açıklama getirmekteydi: "Bırakın Tanrı'yı bir kadın yoluyla konuştursunlar, eğer Tanrı böyle istiyorsa, çünkü ne de olsa eski zamanlarda Tanrı bir Peygamberle bir Yaratık yoluyla konuşmuştu."

Fakat kehanete giden esinlenmeyle delilik, ruhunu Tanrı'ya sunmak ile Şeytan'a satmak arasında çok ince bir çizgi vardı. 17. yüzyılda kadınlar hâlâ cadılık suçlamasıyla yargılanmaktaydı. Dahası, kadın kâhinler de kolaylıkla deli damgası yiyebilmekteydi. Örneğin, Lady Eleanor Davis ilahi bir kaynaktan esinlendiğini senelerdir ileri sürmekteydi; 1625'te, bir sabah erken saatlerde "Göklerden gelen bir Ses" duydu; şu sözleri gümbürdeyerek söyledi o ses: "Yargı-

lanma Gününe on dokuz buçuk yıl kaldı." Davis aralarında Kral I. Charles'ın ölümünün tahmin edilmesi olarak yorumlananın da yer aldığı birçok kehanetin bulunduğu kitapçıklar çıkardı. Kocası bu kitapları yaktı; kadın aynı zamanda büyük bir alay konusuydu. Adının harfleriyle oluşturulan yeni bir ad (*Dame Eleanor Davis: Never so mad a ladie – Bu kadar kaçık bir bayan görülmedi*) bir anda herkesin dilindeydi. Fakat kehanet hevesi onu gerçek tehlikelere maruz bırakıyordu; unvanı bile onu sahtekârlık suçlamalarına karşı koruyamadı. 1633'te "cinsiyetine hiç de uygun olmamasına karşın, Kutsal Kitap'ı yorumlamakla kalmayıp (...) bir de kâhin olduğunu ileri sürmek"ten ötürü Yüksek Kurul önünde yargılandı, cezaya çarptırılıp Bedlam tımarhanesine atıldı. Ama Ara Dönem'de kehanetlerinden birçoğunun gerçekleştiği yorumu getirilince itibarını elde etti. 1641'den 11 yıl sonraki ölümüne kadar en az 37 kitapçık çıkardı.

Diğer bir kâhin, Anna Trapnel, Londra'daki bir vaftiz kilisesinde bir tür aydınlanma deneyimi yaşadı. 1652'de Beşinci Monarşicilere katıldı ve 1654'te bir erkek kâhine eşlik ederek Whitehall'a gitti; burada 12 gün sürecek bir trans haline girdi. Onun kehanetlerini –ve Oliver Cromwell ile hükümetine yönelttiği sert eleştirileri– işitmek için büyük kalabalıklar toplandı; bu kehanetler *Strange and Wonderful News from Whitehall* ve *The Cry of a Stone* başlıkları altında kaydedildi. Trapnel –nazım biçiminde– Tanrı'nın mesajının erkeklere olduğu kadar kadınlara da hitap ettiğinde ısrar etmekteydi:

Oysa Yuhanna gücenmez
O hizmetkârlar da çıkarsalar seslerini,

Onlar da bir araya gelip duyursalar
Krala taleplerini...

Yetkililer onu deli ilan ettilerse de, yine de, yargılamayı da ihmal etmediler. "Benden istenen yargıçların önüne çıkarıldığımda bir cadı olduğumu keşfetmem ve kendi adıma söyleyecek tek bir söz bulamamamdı," demekteydi. Konuşkanlığı sayesinde mahkemeyi yenilgiye uğrattı ve hiçbir engelleme olmadan kehanetlerde bulunmayı sürdürdü. Cromwell'in hükümeti bu tür kehanetleri kesinlikle ciddiye almaktaydı: Çeşitli kereler Cromwell ve konseyi kâhinleri dinlemişti ve bunlardan bazıları da kadındı.

İlahi esin kaynaklarına güvenmek kadın özgürlüğüne giden bir araç olarak muhtemelen sınırlı bir değere sahipti; geleceğin feminizmi kadınların ruhsal eşitliğinin elde edilmesinden ziyade doğal haklarının elde edilmesine ve cinsiyetler arasında zekâ açısından bir fark bulunduğu savının reddedilmesine dayanacaktı.

Fakat bu dinsel heyecanın siyasal anlamları da vardı. 16. yüzyılda Anavaftizciler kadınları erkeklerle eşit kabul ediyorlardı ve onların toplantılarda ibadet edip konuşmalarına izin veriyorlardı. Özellikle kendilerine Leveller* adını veren toplulukların kadınları daha geniş bir alanda etkindi ve siyasal alanda büyük etkinlik sergiledi. Tarikat da "Tanrı'nın görüntüsünden yaratılmış" her şeyin eşit olduğuna inanarak kadınların etkinliklerini cesaretlendirdi. 1640'larda, 1650'lerin başlarında, kocaların büyük bö-

* Amblemi deniz yeşili bir kurdele olan örgüt. (ç.n.)

lümünün hapiste olduğu bir dönemde, Leveller kadınları hem kocaları için özgürlük talep etmek, hem de kocalarının hapiste olmasından ötürü kendilerinin içine düştükleri zorlukları sert bir dille ifade etmek amacıyla tekrar tekrar gruplar halinde Westminster'da boy gösterdi – yaptıkları şey günümüzün "gösteri"lerini andırmaktaydı. 1642 ve 1643'te barış için dilekçe veren kadınlar "Fahişeler, Ahlaksızlar, Hayat Kadınları, Mutfak Hizmetçileri" olarak aşağılanıp kovuldular. Lordlar Kamarası'na başka bir dilekçe sunan üç yüz kadın Lennox Dükü tarafından hiç duraksamadan kovuldu. "Atın şu kadınları dışarı," diye bağırmıştı, ardından alay etmeyi de unutmadan, "bir de Kadınlar Parlamentomuz olsaydı bari." Mayıs 1649'da hapisteki Leveller üyelerinin salıverilmesi yönündeki diğer bir dilekçe de alaylı bir dille reddedildi: "Dilekçe vermek kadınlara göre değildi; onlar evlerinde oturup tabak çanak yıkasınlar." Kadınların buna sert yanıtı gecikmedi: "Evde artık yıkayacak tabak çanak da kalmadı."

O yılın ilerleyen aylarında, kadınlar yeniden denedi. Yaklaşık on bin kadın başka bir dilekçeye imza attı; dilekçede dile getirilen talep şuydu:

> Bizler sizler tarafından bu onurlu Kamaraya ıstıraplarımızı dilekçeyle sunamayacak kadar değersiz görülmemiz karşısında hem hayrete hem de üzüntüye kapılmaktayız. Bizler de Haklar Dilekçesinde ve ülkemizin diğer güzel yasalarında yer alan özgürlükler ve güvencelerden bu ülkenin erkekleriyle eşit yararlanmayacak mıyız? Bizlerin de yaşamları, uzuvları ya da malları tıpkı erkeklerde olduğu gibi yasa yoluyla alınmıyor mu?...

Dilekçeyi Lortlar Kamarası'na göğüslerine deniz yeşili kurdeleler iliştirilmiş bir kadın taşıdı. Bir kez daha aşağılanarak kovuldular.

Ama özellikle Quaker'lar arasında kadınlar yöneticilik yeteneklerini geliştirme olanağına kavuştu. 1650'lerde erkeklerin toplantılarının yanı sıra düzenli bir biçimde kadınlar toplantıları düzenlenmekteydi; en başından beri kadınlar geleneksel anlamda kadınlara özgü kabul edilen gönenç ve ahlak sorunları üzerinde yoğunlaşsalar da, elinde büyük paralar bulunduran kendilerine ait ve çok etkili örgütler oluşturma şansları da oldu. Ancak, tarihçilerin belirttiğine göre, ilgi alanları gitgide daraldı; 1680'lere gelindiğinde, kendilerini "kadınlara özgü" konularla sınırlandırmaktaydılar. Daha sonraki yıllarda "kendileri için uygun olan, aralarındaki yoksullar ve yoksunlar gibi konular"a yoğunlaştılar. Bu konular delikanlıların çıraklık ya da iş bulmalarına yardımcı olmayı ve genç kadınlara kocalarına, çocuklarına ve evlerine bakmakta ve daima "saygılı, erdemli ve ciddi bir tavır"la davranmayı içeren "sağlıklı şeylerin tümü"nde rehberlik etmeyi kapsıyordu.

II. Bölüm

LAİK FEMİNİZMİN BAŞLANGICI

Haklarını laik bir çizgide talep etmek, kaçınılmaz bir biçimde, daha yavaş gelişti; kişinin ilahi yönden esinlendiğinde "kadınsı olmayan" biçimlerde davranmak ayrı bir şeydi ve kişisel ihtiraslarının gerektirdiğinin aksine gelenekselden uzak bir biçimde davranmak da kolay değildi. Halk içinde konuşmanın ya da yazmanın Tanrı yolunda gerçekleştirildiği sürece bir sakıncası yoktu ve ilahi esinlenmenin ürünü olduğu da her zaman ileri sürülebilirdi: "Ben çok zayıf ve değersiz bir kadınım. (...) Nasıl ki bir kalem kendisini yönlendiren ele bir şey yapamıyorsa, ben de kendi başıma bir şey yapamam," demekteydi 17. yüzyılda kadın bir yazar. Dahası, Quaker ve diğer mezheplerin üyeleri olan birçok kadının, aynı inançları ve değerleri paylaştıkları destekleyici bir toplumun parçası olmaktan ötürü, belli ki kendine güveni artmıştı.

Dünyasal değerlere yönelik talepler ayrı bir şeydi. Eğitimli bir İngiltere kraliçesinin anıları birçok kadının belleğinde hâlâ tazeliğini korumaktaydı. Akademisyen Roger

Ascham'la çalışan Elizabeth, Latince, Yunanca ve Fransızca'yı çok iyi derecede öğrenmişti; Ascham'ın da onayladığı gibi, "onun zihni kadınsı zayıflıkları içermez, azmi bir erkeğin azmine denktir". Kendisini yetiştirmesine karşın, Elizabeth, diğer kadınları destekler nitelikte değildi. 1558'de Tilbury'de askeri birliklere yaptığı ünlü konuşma kadın ve hükümdar rolleri arasındaki kesin ayrımı belirledi: "Zayıf ve güçsüz bir kadının bedenine sahip olduğumu biliyorum, ama ben bir kralın yüreğine ve cesaretine sahibim, hem de İngiltere kralının." Ama sırf varlığı bile muhtemelen bazı İngiliz kadınlarının kendi yeteneklerine güvenmeleri ve kendi "kadınsı olmayan" ihtiraslarını kabullenmeleri için cesaretlendirici bir unsurdu. Kocalarının İç Savaş esnasında evlerinde olmamasından ötürü ailelerini ve yuvalarını cesurca korumaya çabalayan Krallık yanlısı kadınlar da vardı. İngiltere'de doğup daha sonra Amerika'ya göç etmiş bir şair olan Anne Bradstreet Kraliçe'nin ölümünden 40 yıl sonra şunları yazıyordu:

> Bırakın bazıları bizim cinsiyetimizin bir davadan yoksun olduğunu söylesin
> Eskiden İhanet bellediğine bugün kara çalsın.

Yazarı bilinmeyen *The Woman's Sharpe Revenge* (1640) başlıklı bir eserde, kışkırtıcı bir tarzda, kadınların eğitimden dışlanmalarının "erkekler tarafından kendi egemenliklerinin sürekliliğini garantiye almak için tasarlanmış" olduğu dile getiriliyordu. I. Charles'ın kızlarından birinin mürebbiyeliğini yapan ve daha sonraları kadınlar için bir okul kurup yöneten Bathsua Makin, *Essay to Revive the Ancient*

Education of Gentlewomen in Religion, Manners, Arts and Tongues başlıklı eserinde kadınların eğitim görmelerinin önemini ısrarla vurguluyordu. "Kadınların aptal olmalarına izin verirseniz onları köle yaparsınız," diyordu. Kitabı, büyük olasılıkla, en azından kısmen, okulunun ve müfredatının reklamı niteliğindeydi ve varlıklı kadınlara yönelikti. İşin ilginç tarafı, kadınlara (daha da az olan) klasikleri çalışma şansı sağlamaktaydı. Fakat okurlarını "iyi ev kadınlığına engel olma" niyeti bulunmadığını açıkça belirterek rahatlatıyordu; "hiçbir kadını gerekli ev işlerini bırakıp bu kitabı okumaya davet etmiyorum." Ve, biraz da endişe kokan bir ifadeyle, "Benim amacım kadınları üstün kılmak bir yana, onları erkeklerle eşit hale getirmek değil. Kadınlar daha zayıf olan cinsiyettir," diye vurgulamaktaydı.

Fakat Bathsua Makin Krallık yanlısı kadınların İç Savaş'ta oynadıkları rolü de samimi bir biçimde övmekteydi: Onlar "evlerini korudular ve birer asker olarak, tıpkı erkekler gibi, öngörü ve kahramanlıkla gereken her şeyi yaptılar". Ayrıca, Anne Bradstreet ile Newcastle Düşesi de dahil olmak üzere, kendi döneminin eğitimli kadınlarına karşı da cömert övgülerde bulunuyordu. Havva'nın yasak elmayı yiyerek dünyaya günahı nasıl getirdiğini anlatan ve kadınlara karşı sık sık dile getirilen dinsel öykü, Makin'e göre, yalnızca uygun bir eğitimin gerekliliğini gösteren ilk örnektir.

İlk laik yazarlardan çoğunun zor günler geçirdikleri görülür. 1621'de Lady Mary Wroth (şair Sir Philip Sidney'nin yeğeni) bir dizi sone yazmaya başladı ama tamamlamadan bıraktı. Bu eser 20. yüzyıla kadar da yayımlanmadı; yayımlandığında da kadın yazını eleştirmenleri genellikle yoğun

Christine de Pizan

14. yüzyılda İtalya'da doğan ama Fransa'da büyütülen Christine de Pizan kalemiyle yaşayan ilk Batılı kadın olarak betimlenir. Babası tarafından iyi bir eğitim görmesi sağlanan de Pizan, 25 yaşında, kocasının ölümünün ardından, yazmaya başladı ve üç çocuğuna, yeğenine ve kendi annesine bakmaya yetecek kadar da para kazandı. En ünlü eseri *The City of Ladies* (1404) "kadınlar ve onların davranışları hakkında birçok kötü niyetli aşağılama" yayan ve eğitimli kişilerce yazılmış kitapları eleştirir; kinayeli laflar eden üç kadın (Reason, Rectitude ve Justice – Akıl, Dürüstlük ve Adalet) kadın düşmanlığının kökenlerini tartışır. De Pizan "İçinde daha büyük erdem yatan erkek ya da kadın daha yücedir," demekteydi; "bir kişinin ne yüceliği ne de sadeliği cinsiyete göre belirlenmiş bedeninde yatar; bunlar, kavranış ve erdemde kusursuzlukta yatar."

1599'da Marguerite de Navarre kadınları kadın düşmanlarının saldırılarına karşı koruyan *Heptaméron* adlı eserini yayımladı. Marie de Gournay'in *Egalité des hommes et des femmes* (1622) başlıklı eserinde kadınların zekâ açısından erkeklerle eşitliği savunuluyordu: "Ne mutlu sana Okuyucu, eğer ki iyi olan her şeyin yasaklandığı bu cinsiyete ait değilsen." Ve 1640'ta Anne Marie van Schurmann'ın *On the Capacity of the Female Mind for Learning*'i "insan zihnini sıradan olmayan ve dürüst hazla dolduran her ne varsa kadın için de uygundur" görüşünü savunmaktaydı.

bir biçimde erkeksi bir biçim sayılan bu yazın türüne yazarın getirdiği ilginç ve yenilikçi çizgiyi incelediler. Oysa, Wroth *The Countess of Montgomery's Urania* adında nesir bir romansı yayımlama cesaretini gösterdiğinde eser dönemin insanlarına kara çaldığı gerekçesiyle düşmanca karşılandı ve satışı durduruldu. Taşıdığı unvan da bir koruma sağlayamadı. "Çalış, Lady, çalış," diye önermekteydi Lord Denny, tepeden bakan bir havada, "biraz kitap yazmaya çalış / çünkü tek bir akıllı kadın bile bir tane olsun yazmadı."

Yazdıklarını yayımlama cesaretini sergileyen her kadının karşılaştığı zorluklar –aslında açıkça aşağılanmalar– Newcastle Düşesi Margaret Cavendish'in deneyimlerinde net bir biçimde görülür. Köklü, Krallık yanlısı, Doğu Anglikan Kilisesi üyesi ve toprak sahibi bir aileden gelen Cavendish genç bir kızken saraya girdi; ardından Kraliçe Henrietta Maria'ya Paris sürgününde eşlik etti. Burada o zamanlar Newcastle Markizi olan ve ileride Dük unvanını kazanacak olan kişiyle tanışıp evlendi. Taşıdığı ayrıcalıklar –hem unvan hem de varsıllık– onu kesinlikle korudu; ama aynı zamanda –çok gösterişli kişisel tarzından ve daha da önemlisi hiç gizlemek gereksinimi duymadığı yazma hevesinden ötürü– kötü niyetli ve zararlı dedikoduların da kolay hedefi haline getirdi. Evlilik açısından şanslıydı; ondan çok daha yaşlı olan kocası onun girişimlerini cesaretlendirdi ve eserine yönelik birçok saldırının ardından şu yorumda bulundu: "Ortada bir suç var, bir kadın suçu yazıyor ve erkeklerin ayrıcalıklarını bu kadar da savunmak affedilir gibi değil."

Konumu birçok açıdan diğer birçok kadının konumundan çok farklı olsa da, kadınların ortak korkuları ve üzün-

tüleri, özellikle de çocuklarına yönelik korku ve endişeleri konusunda çok etkileyici yazılar yazdı: "Onların iyilikleri için endişelenmek, onların hastalanacakları korkusunu yaşamak, onların hastalıkları ve ölümlerinin katlanılamaz acısı karşısında üzülmek." Bunlar, konumu ne olursa olsun, her kadını etkileyecek konulardı.

Cavendish kocasıyla birlikte Londra'ya döndüğünde psikolojik nazım yazmaya başladı; modern bir biyografi uzmanının belirttiği gibi, kendisini "(kadınlara ve Hıristiyanlara özgü) alçakgönüllülük erdemi" ile kendi ihtirasları arasında bölünmüş hissediyordu. Haklı olarak işini çok ciddiye aldıysa da çoğu zaman kendini savunmaya ve kendini küçültecek ölçüde yaptığı işin haklılığını dile getirmeye zorlandı. Özür dilercesine dile getirdiği gibi, yazmak boş zamanı olan kadınların "en zararsız uğraşı" sayılabilirdi; örneğin, oturup komşular hakkında dedikodu yapmaktan daha iyiydi. "Uygun ve erdemli" bir etkinlikti ve buna katılmayan erkekler de, Cavendish'e göre, kendi eşlerinin ve kızlarının "zamanı dürüst, masum ve zararsız hayallerle geçirmesinden" daha fazlasını umamazlardı.

Ancak, Cavendish kesinlikle zararsız hayaller olarak görmüyordu bunu. Cambridge ve Oxford üniversitelerinin her şeyi dışlayıcı ukalalıklarını eleştirse de, hiç çekinmeden iki kitabını bu üniversitelere atfetti. 1653'te *Poems and Fancies* adlı eserini yayımladığında yazma nedenini şöyle açıklıyordu: "Bu çağda bütün kahramanca etkinlikler, kamu görevleri, erk sahibi yönetimler ve hukuk alanı bizim cinsiyetimizden esirgenmekte..." Buradan çıkarılacak anlam yazma eyleminin kendisinin kahramanca bir etkinlik olduğuydu; onun döneminin birçok kadını açısın-

dan da bu doğruydu. Ayrıca, 1655 tarihli *Philosophical and Physical Opinions* adlı eserinde şu şikâyette bulunuyordu:

> Evlerimizde tıpkı kafesteki kuşlar gibi oradan oraya gezinelim, uzaklara uçma zahmetine girmeyelim diye tutuluyoruz (...) her türlü erk ve otorite bize kapalı; nedeni de daha önce kamusal ya da askeri konulara hiç karışmamış olmamız. Önerilerimiz aşağılanmakta ve kahkahalarla karşılanmakta, en iyi etkinliklerimiz aşağılanmakta ve çiğnenip geçilmekte; bunu gerçekleştiren de erkeklerin kendilerine ilişkin sınırsız kibri ve bizlere yönelik küçümsemesi.

Londra'ya ilk dönüşünde yazılan ama 1655'te yayımlanan *The World's Olio*'nun önsözünde söylediğine göre, doğada "eğer okullarda beynimizi ve bilgimizi olgunlaştıracak biçimde yetiştirilecek olursak, en az erkeklerinki kadar net bir anlayışa sahibiz".

Fakat bütün hevesine ve kararlılığına karşın, fazlaca beklentisi yoktu ve bazen –belki de kaçınılmaz olarak– cesaretini yitirmekteydi; *The Relation* başlıklı otobiyografisinde okuyucuların tepkilerini karamsar bir havada tahmin etmekteydi: "Bu kadın ne diye kendi yaşamını yazdı sanki; nasıl olsa onun kimin kızı ya da kimin karısı olduğu ya da nasıl yetiştirildiği, başından neler geçtiği ya da nasıl yaşadığı kimsenin umurunda değil."

Gerçekten de, okuyucular çoğu zaman zarafetten yoksundu. Çok ve zararlı olacak derecede meraklı olan anı yazarı Samuel Pepys 1667'de onu Londra'da takip ederek haftalar geçirdi ve ardından, eşiyle geçirdiği yaşama ilişkin yazdıklarını okuduktan sonra, onu "deli, burnu havada, gülünç

Resim 2. Newcastle Düşesi Margaret Cavendish açık sözlü ya da ihtiraslı olduğu kabul edilen her kadına yöneltilmiş düşmanlığa karşı uzsözlü bir biçimde sesini yükselten, entelektüel açıdan kurnaz bir yazardı.

kadın" diyerek aşağıladı. Cavendish büyük umutlarla iki önsözü özellikle kadın okuyucularına atfetmiş olsa da ve "cinsiyetimize onur kazandıracak ne varsa ona" zaman harcayın, çünkü "[kadınlar] ünlü olma ihtirasından yoksun, yoksul, hüzünlü ruhlar" dese de, kadınların yeteneklerini sınırlandıran geleneklerin kadınların birbirlerinin başarılarını kıskançlıkla eleştirmelerine neden olduğunu kabul ediyor ve şunu ekliyordu: Ben de muhtemelen "kendi cinsiyetim tarafından sansürlenirim". Çoğu zaman da öyle oldu. Onun çağdaşı olan Dorothy Osborne'un Newcastle'ın *Poems and Fancies*'ine tepkisi kadınların yazdıklarına karşı –zeki kadınlar arasında bile mevcut olan– hiç de dostça sayılamayacak önyargının boyutlarını sergiler. Dorothy, düşesin kitabını işittiğinde hayrete kapılmıştı ve nişanlısı Sir William Temple'a şunları yazıyordu:

> Tanrı aşkına, kitap karşına çıkarsa bana gönder; söylendiğine göre kadının giysilerinden on kat daha havalıymış. Zavallı kadının bir parça kafası karışık olduğu kesin, yoksa hem kitap hem de şiir yazmaya kalkışacak kadar saçmalamazdı. İki hafta uyumasam bile bu hale düşmezdim.

Kısa zaman sonra yeniden yazarak Temple'a zahmet etmemesini, kitabı bulup okuduğunu anlatıyordu: "Ve Bedlam [Tımarhanesinde] bundan daha ciddi insanlar olduğuna eminim." Ama, ne kadar alaylı bir dilde yazsa da, Osborne'un nişanlısına mektupları hayat dolu, gözlemleyici ve düşündüklerini açıkça dile getiren bir kadını yansıtır; Virginia Woolf "o eğitimsiz ve tek başına yaşayan kızın bir tümcenin çerçevesini oluşturma, bir manzarayı resmetme konu-

sundaki büyük yeteneği"nden söz eder. Woolf'a göre, başka bir çağda yaşasaydı Osborne bir roman yazarı olabilirdi.

İşin ilginç yanı, Restorasyon dönemi Londra'sının kirli ve kuşkucu dünyası kadınlara bazı beklenmedik olanaklar sağlamaktaydı. Toplumsal açıdan hiç de saygı duyulacak bir meslek olmasa da oyuncu olabilirlerdi; kendilerine sanki aslen yalnızca fahişeymiş gibi davranılmaktaydı. Ama buna ek olarak birkaç kadın da oyun yazarı olarak sivrildi: Catherine Trotter, Mary Manley ve Mary Pix oyunlar üretmişti – tümü de "W. M." adında birinin 1696'da sergilenen bir oyununda zalimce alaya alınmaktaydı. Mary Manley ilk oyununun giriş bölümünde karşılaşacakları güçlükleri önceden sezmekteydi:

> Artık perdeyi kapatan bir kadının eli
> Söyleyeceğiniz adı bile iktidarsızlığı çağrıştırır,
> Oysa, onlar zevkleri dantel ve çayla sınırlandırmalıdır.

Aphra Behn kendisine yeni bir alan yaratma cesaretini gösteren ve bu türden alaylı eleştiriler almaya hazırlıklı olan bu kadınlar arasında en ünlü olandı. Virginia Woolf, Behn'in öneminden söz ederken onu şöyle betimliyordu:

> Halk tabakasından olanların mizah gücü, canlılık ve cesaret erdemlerinin tümüne sahip olan bir orta sınıf kadını; kocasının ölümü ve kendi neden olduğu bazı talihsiz maceralar tarafından yaşamını kendi kafasını kullanarak kazanmaya zorlanmış bir kadın; erkeklerle eşit koşullarda yaşamaya zorunlu kaldı. Bu gerçeğin taşıdığı önem onun gerçekte kaleme aldığı her şeyden daha önemli.

Daha yakın zamanlardaki okurlar Behn'in "gerçekte kaleme aldığı" şeyleri çok daha ciddiye almaktalar – Behn yetenekli ve çoğu zaman yenilikçi bir oyun yazarıydı; bazı eleştirmenler ise onun yaşamını oyunları kadar ilginç bulmakta. Yazarlığa başlamadan önce bol miktarda yolculuk etmişti – belki de Güney Amerika'dan Surinam'a; bir hükümet ajanı olarak Benelüks ülkelerine kesin olarak gitti. Bir oyun yazarı olarak bilinse de, aynı zamanda *Love-Letters Between a Nobleman and His Sister* adlı kitabı da kaleme aldı. Yakın zamanlarda bir biyografi yazarı ihmal edilmiş bu öykünün aslında çok önemli bir erotik roman ve aynı zamanda romantik fantezinin gücünün ve tehlikelerinin güçlü bir biçimde araştırılması olduğunu ileri sürmekteydi.

Sık sık açık saçık olmakla suçlanırdı – oysa, bu suçlama erkek oyun yazarlarına yöneltilmiyordu. Alexander Pope onun ölümsüzlüğüne dudak bükenlerin en ünlüsüydü: "Astraea sahneyi ne kadar da başıbozuk turluyor / Sonuçta bütün karakterleri yatağa sokuyor." Behn kendisini çok güzel sözlerle savundu:

> Benim yazdığım oyunlar herhangi bir erkeğin adıyla ortaya çıkmış olsa ve bana ait oldukları asla bilinmeseydi, tarafsız yargılayacak herkesin de bildiği gibi o kişinin çağımızda yazan her erkek kadar güzel komediler yazdığını söylerlerdi; ama şairin de dediği gibi şeytan kadının kendisi (...) Eğer bir kahraman olarak doğsaydım şöhret benim için ne anlam ifade edecektiyse, şu anda şöhrete o kadar değer veriyorum.

Aslında, *The Rover* gibi bir oyun kadınların neredeyse tektip denecek ölçüde kalpsiz istismarcılar olarak resmedi-

len ikili ilişkilerinde nasıl manevralar yapmak, pazarlıklar yapmak –kaçınılmaz olarak tavizlerde bulunmak– zorunda kaldıklarının sakin, serinkanlı bir çözümlemesidir. Behn'in kadın kahramanı Hellena şans, zekâ ve zekice hesaplamaların bir bileşimi biçiminde sunulmasına ve rol yapma konusunda çok usta olmasına karşın saygınlığını kadın avcısı Willmore ile evlenerek elde eder (ama mutluluğu da elde ettiği söylenemez). Fakat Behn'in en fazla (aşağı yukarı) erdemli Hellena'yı değil, fahişe Angellica Bianca'yı anladığı, hatta kendisini onunla özdeşleştirdiği yönünde ipuçları mevcuttur. Modern eleştirmenlerin belirttikleri gibi, bu kadın kahraman ile onun yaratıcısının adlarının baş harfleri aynıdır. Angellica, ironi gereği, aslında bir idealisttir ve niteliğiyle de kuşkuculardan ve insanları yönetmeyi sevenlerden oluşan bir grup arasında tek başınadır. Kendisini baştan çıkaran kişinin romantik sözcüklerine inanır ve oyunun kapanışında hiddetlidir ve hayal kırıklığı içindedir. Behn'in oyununun sonu izleyiciyi huzursuz, rahatsız, sorgulayıcı bir konumda bırakır; çünkü Behn ve dolayısıyla seyirci olan bizler Angellica'nın tarafını tutarız. Aşırmacılık suçlamalarına karşı oyununu savunduğu bir notta (kadınlar yeteneklerini hor görenlerin karalamalarına sık sık maruz kalmaktaydı), Behn, Thomas Killigrew'ın bir zamanlar yazdığı bir eserden "bazı ipuçları çalmış" olabileceğini kabul etse de, "konu ve işleyiş (övünmek gibi olmasın) bana ait" demekteydi. Ve mutsuz karakteriyle kendisini bir tutmasını onaylar gibi görünen iddialı bir ifadeyle devam ediyordu: "Ben, vardığım hükümden gurur duyarak, zekânın büyük bir bölümünün nerede yattığını belirtmek için Angellica simgesini (çalınmış olan tek nesneyi) dalgalandırıyorum."

III. Bölüm

18. YÜZYIL: YAZI SANATININ AMAZONLARI

Mary Astell kadınlara ilişkin fikirlerini bugün de kabul ettiğimiz ilk İngiliz yazardı ve gerçek feministlerin de ilkleri arasındaydı. Yaşamı boyunca kendisini diğer kadınlarla özdeşleştirip doğrudan onlara hitap etti ve paylaştıkları sorunları tanımladı. Çok dindar olmasına karşın 17. yüzyılda seslerini yükselten mezhep üyesi kadınlarla çok az ortak noktası bulunmaktaydı. Çok tutucuydu; yaşamı boyunca Krallık yanlısı ve Anglikan Kilisesi üyesi olarak kaldı – yalnızca kadınların yaşamlarının gelenekler tarafından sınırlandırılması ve zihinlerinin de gelişmemiş ve eğitilmemiş kalmasına yönelik algılayışı açısından radikal sayılırdı.

Astell 1666'da doğdu. Newcastlelı bir kömür tüccarı olan babası Astell 12 yaşındayken öldü. Henüz çocuk yaştayken Astell derin bir depresyona girip kendi yalnızlığının getirdiği mutsuzluk hakkında ve entelektüel açıdan kendisine güvenmesine karşın kendisi için katlanılabilir bir ge-

lecek öngörememesi gerçeği hakkında şiirler yazdı. 21 yaşında kendisi gibi birçok kız tarafından paylaşılan düş kırıklığından şikâyet eden bir şiir yazdı ve yeteneklerini kullanmasına ya da ihtiraslarını gerçekleştirmesine olanak sağlayacak bir yaşamı hayal edemediğini kasvetli bir biçimde itiraf etti.

Doğa bana izin vermiyor sıradan yollardan
Saraya ya da Devlete hizmet etmeme, ve bu yolla
O çok değerli şöhreti yakalamama.

Belki de bir misyoner olarak aradığı tatmini elde edebilirdi:

Türklere ve İmansızlara
Anlatabilirdim sevindirici haberleri
Ve hiçbir emekten kaçınmazdım, değiştirsinler diye dinlerini
Ama, ah şu cinsiyetim, esirgiyor bunu benden...

Ama, birkaç ay sonra, hayranlık uyandıracak ölçüde cesurca bir kararla evini terk etti ve cebinde çok az para ve birkaç aile yakınının adresleriyle Londra'ya doğru uzun ve bunaltıcı bir yolculuğa başladı. Chelsea'ye yerleştiği ve yaşamının geri kalanı boyunca da orada kaldığı görülür; Chelsea'de birkaç uzak akrabası yaşamaktaydı. Ama bu insanlar ona pek de yardımcı olmadılar ve kısa zaman sonra bunalıp kendisine ait bir gelecek görememeye başladı. 1688'de, "bir geçim yoluna sahip olamama"sı yüzünden bunaldığı bir anda, Canterbury Başpiskoposu William Sancroft'a yazarak yardım istedi:

TANRI hem erkeklere hem de kadınlara zeki ruhlar verdiğine göre, bu ruhları geliştirmeleri nasıl yasaklanabilir? Tanrı bizlerden düşünce yeteneğini esirgemediğine göre, bizler neden (en azından ona minnettarlığımızı sergilemek için) düşüncelerimizi kullanıp bu düşünceleri değersiz konulara ve laik konulara pek de değersiz bir biçimde yönlendirmeyelim?

Belli ki, onun zekâsından ve dindarlığından etkilenen Başpiskopos Sancroft para ve daha da önemlisi temasa geçebileceği kişilerin adlarını göndererek yanıt verdi. Çok geçmeden, Mary Astell onun fikirlerini anlayan ve destekleyip yaşam boyu dostu olarak kalan bazı entelektüel kadınlarla tanıştı. 1694'e gelindiğinde ilk kitabı *A Serious Proposal to the Ladies* başlıklı ilk kitabını yazarak diğer kadınlardan kendilerini ciddiye almalarını talep etti: Kadınlar kendileri için düşünmeyi öğrenmeli, sürekli erkeklerin yargısına güvenmek yerine kendi zihinlerini ve becerilerini geliştirmeliydi. Kitaplarından biri *Thoughts on Education* başlığını taşıyordu; bu eser öncü niteliğindeydi ve gerçek anlamda öncü geleceğe yönelikti – günümüzde de kadınların düzgün bir biçimde eğitim görmelerinin ivedi gerekliliğini vurguladığı için ilginçliğini korumaktadır. Onun düşüncesine göre, kızlara tüm zamanlarını minnettarlıklarını sergileyecek toplumsal becerileri ve başarıları edinmekle harcamak yerine kendi başlarına düşünmek, net ve mantıklı bir biçimde düşünmek öğretilmelidir.

Bizler onlara [erkeklere] gereğinden fazla ve kendimize de gerekenden az değer veririz, eğer ki bunu hak ettiğimizi

onlara inandırır ve kendimizi değersiz bir kalbi fethetmekten daha asil şeyleri yapabileceğimize inandırmazsak.

Astell daima net ve keskin bir biçem kullanarak yazdı; yazılarında çoğu zaman bir parça nükte vardı: "Aynalarınızın size kendi zihinlerinizdeki zihni yansımanın yarısı kadar bile yararı dokunamaz."

Astell'in çözümlemeleri kesinlikle tam zamanındaydı. Bazı modern tarihçiler Reformasyon'un ve özellikle de birçok rahibe manastırının kapanmasının aslında İngiliz kadınların eğitim almalarını güçleştirdiğini ileri sürmektedir. Fakat Astell'e göre kadınlar erkekler kadar yetenekliydi; onlara gereken tek şey "onları eğitip geliştirecek" sağlam bir eğitimdi. Diğer kadınları cömertçe destekledi ve içtenlikle övdü; örneğin, Lady Mary Wortley Mantagu'nun günlük hayatta ve seyahatlerinde yazdığı mektuplardan oluşan *Turkish Letters* adlı eserini övmekteydi:

> Hiç değilse kendi cinsiyetinden olanlar ona haksızlık etmesin (...) benim ruhumun tüm samimiyetiyle bu muhteşem dâhinin yüceliğini sahiplenmemem gibi onu sahiplenelim; ne mutlu bize ki, bir *kadın* zafere erişti, onun ardından gururla gidelim.

Fakat 1700 tarihli kitabı *Some Reflections Upon Marriage*'de şunu sormaktaydı: "Hangi zavallı kadına kendisine bir koca bulmaktan daha ileri bir sanat öğretiliyor sanki?" İstemeden de olsa, evliliğin türün çoğalması için gerekli olduğunu kabul ediyor ama kadının da çoğu zaman "bir erkeğin baş hizmetkârı" olduğunda ısrar ediyordu. Hiçbir kadın "en üst düzeyde pasif itaati uygulamadıkça koca

gibi mutlak bir hâkim tarafından kabul edilebilir hale asla gelemeyecektir" uyarısında bulunuyordu. Kendi idealini ilk kitabında tasarlamıştı: kadınların dünyadan elini eteğini çekmiş bir durumda, bir arada, mutlu ve çalışkan bir masumiyet içinde yaşadıkları, dinle ilişkisi olmayan bir manastır, "tıpkı Havva ananızın yitirdiği gibi bir cennet". Bu Cennet'te Adem'e yer yoktu. *Some Reflections Upon Marriage*'de bu düşüncesini daha da geliştirdi ve kadınlara, gelecekleri ne olursa olsun, eksiksiz bir eğitim sağlayacak kadın okullarının gereğini tartıştı. Onun açısından belki de daha da önemlisi bu okulların aynı zamanda evlenmemiş kadınlara da yardım etmesiydi; bu okullar aslında bazı kadınlara erkeklere bağımlı olmayan bir yaşam sunacaktı.

Adı duyuldukça, Astell sık sık alay ve kaba taşlamaların hedefi haline geldi. Sonunda yazmayı bıraktıysa da nüfuzunu çok etkili yollardan kullanmayı başardı. 1709'da Chelsea'de yaşayan varlıklı bazı tanıdıklarını hayır amaçlı bir okul açmayı desteklemeye ikna etti. Projesinin zamanlaması çok iyiydi: Mayıs 1699 ile 1704 arasında zaten Londra ve Westminster'da elli dört okul açılmıştı; 1729'a gelindiğinde bölgedeki okul sayısı 132'yi bulmuştu ve artık birçok kadın bu okulların planlanması ve yönetimine katılmaktaydı; daha ileri aşamalarda da bu okullarda öğretmen oldular.

Astell'in erkeklere karşı tutarlı ve katı bir biçimde olumsuz bir tavır sergilemesi, hiç kuşkusuz, birçok kadın okuyucunun hoşuna gitmekteydi. Ama onun feminizme büyük katkısı kadınları kendilerini ciddiye almaya, kendi yargılarına güvenmeye ve yeteneklerini geliştirip kendilerini eğitmek yoluyla hayatta kendi tercihlerini yapmaya ikna etme biçimiydi. Sürekli vurguladığı gibi, kendisinin başarıları asla

istisnai değildi; "kendi anlayışının, kendi cinsiyetinin geri kalan üyelerini anlayışından daha iyi olduğunu aklından geçirmesi için hiçbir nedeni" yoktu. Mevcut farklılıklar da "onun uygulamaları, onun gerçeği tarafsız ve önyargısız bir biçimde sevmesi ve tüm zorluklara karşın gerçeğin peşinden her kadının içinde var olan güçle hiçbir yere sapmadan koşması" sayesinde gerçekleşmekteydi.

Başka kadınların da bu kadar net ve seslerini duyuracak ölçüde konuşmaları ya da ortaya kıyaslanabilir ve bu kadar güçlü bir feminist program koymaları ancak 18. yüzyılın sonuna doğru gerçekleşti. Fakat 18. yüzyıl boyunca kadınların durumunda –hepsi de olumlu yönde olmasa da– değişiklikler gerçekleşti. Gitgide burjuvalaşan bir toplumda gitgide daha az sayıda kadın ailelere ait işyerlerinde ya da iş ortamlarında kocalarıyla birlikte çalışır hale geldi. Belki de kadınların bağımsız olarak, kendi kendilerine yeterek yaşamaları daha zorlaştı; ayrıca, bir düşünceye göre, drahoma olmadan koca bulmak da zorlaştı. Aynı zamanda, çok daha fazla sayıda kadın eğitim görüyor, en azından okuma yazma öğreniyordu. Bu yüzyıl boyunca "kadınlara özgü" kabul edilen yumuşak başlılık, dindarlık ve yardımseverlik erdemlerini öğütleyen ve çoğu zaman bekaret sözcüğü yerine nazik bir muadil olarak kullanılan alçakgönüllülüğün önemini vurgulayan, doğrudan kadınlara yönelik "davranış" kitapları ortaya çıktı. Ama artık daha fazla kadın daha fazla türde yazı yazıp bunları yayımlamaktaydı; öyle ki, bu yazarlar onları "yazı sanatının Amazonları" olarak alaya alan büyük Dr. Johnson'ın* tedirginlik duymasına neden olacak kadar çok sayıdaydı.

* Samuel Johnson (1709-1784). İngiliz sözlükbilimci ve yazar. (ç.n.)

Bu feminist "Amazonlar"ın en büyüğü Mary Wollstonecraft'tı. *Vindication of the Right of Women* 1792'de yayımlandı ve kitap bugün bile bizlere hitap etmektedir. Ama yazar yalnız değildi. Örneğin, Catherine Macaulay, tıpkı Wollstonecraft gibi, Fransa'daki Devrim'e düşünceleriyle tepki veren bir radikaldi. Zaten birden fazla ciltten oluşan *History of England*'ı yazmış olan Macaulay, 1790'da *Letters on Education* başlıklı kitabını kaleme aldı ve o da Wollstonecraft'ın daha sonraları yapacağı gibi kadınların görünürdeki zayıflığının doğuştan olmayıp yalnızca yanlış eğitimin ürünü olduğu ileri sürdü. Macaulay ayrıca cinsiyette çifte standarda saldırarak tek bir cinsel deneyimin bir bakireyi bir oyunbozana dönüştüremeyeceği görüşünü ısrarla vurguladı. Kadınların kendi kişiliklerini sergileme hakkına sahip olmayıp "yalnızca erkeklerin malı" oldukları kavramını kesin bir biçimde reddetti.

Bazı okuyucularını hayrete düşürdüğü kesin; günün birinde bir adamın kadın bir dostuna laf arasında söylediği gibi: "Dilerim her yüzyılda bir kez böyle bir kadın ortaya çıkar da dehanın cinsiyetle sınırlı olmadığını kanıtlar (...) fakat (...) beni affedin ama, bizler *tek bir* Mrs. Macaulay'den fazlasını istemiyoruz." Geleceğin Amerikan Başkanı John Adams gibi duygudaş bir okuyucu bile onu –müphem bir biçimde– överken "erkeksi bir anlayışa sahip bir bayan" demekteydi. Mary Wollstonecraft, Macaulay'in çalışmalarından haberdardı ve ona kendi yazdığı *Vindication of the Rights of Men* başlıklı eserin bir nüshası ile "cinsiyetimizin dünyada başarılı olmak için ne kadar çabalaması gerektiği düşüncem konusunda siz kendime yakın bulduğum tek bayan yazarsınız" dediği bir mektup gönderdi. "Ben onunki-

ne erkeksi bir anlayış demeyeceğim," diye yazıyordu Wollstonecraft, "çünkü böylesine kibirli bir akıl yürütme varsayımını kabul edemiyorum; ama bu görüşün sağlam bir görüş olmasına ve onun vardığı yargının da (...) bir kadının sözcüğün tam anlamıyla böyle bir görüşe sahip olabileceğinin kanıtı olmasına memnunum." Macaulay'e değer verdiğini belirterek devam ediyordu; çünkü birçok kadın "yalnızca çiçekleri arar"ken Macaulay "defne taçlarla memnun olmakta"ydı.

Mary Wollstonecraft çok da varlıklı sayılmayıp ileride orta sınıfa dahil olacak bir ailenin çocuğu olarak 1759'da dünyaya geldi; yaşamının ilk yılları o dönemde kızların ne kadar az eğitim görebildiklerinin üzücü bir anısı gibidir. Birçok kız evde ya anneleri ya da kendileri de yeterli eğitim alamamış mürebbiyeleri tarafından yetersiz düzeyde eğitilmekteydi. Yüzyılın ikinci yarısında orta sınıfa ait kızlar için özel okullar türediyse de bunların çoğu yalnızca öğrencilerinin zarif ve iyi davranışlı olmalarına yardımcı olmakta, onları "iyi" evliliklere hazırlamaktaydı. Wollstonecraft Yorkshire'da bir gündüz okuluna katıldıysa da büyük ölçüde kendi kendisini yetiştirdi. Bir ara komşuları olan bir din adamı ona kitap ödünç verdi ve Wollstonecraft da bunları büyük bir hevesle çalıştı; kendi kendisini sıkıca denetleyerek "sırf eğlenmiş olmak" için "şiir bile" okumuyor ve bunun yerine "anlamaya yönelik eserler üzerinde yoğunlaşmayı" tercih ediyordu.

Zamanının yetersiz eğitimli birçok kızı gibi o da kendi gelirini kazanmanın güçlüğünün farkına vardı. 19 yaşına geldiğinde Bath'ta yaşlı bir kadına refakat etmek türünden bir işe girdi; ardından, ölmekte olan annesine bakmak için

evine geri döndü. Daha sonraları da dantel işleri yaparak kıt kanaat geçinmeye başladı. Kız kardeşleri ve en yakın dostu Fanny Blood'la birlikte Newington Green'de bir okul açtıysa da okul kısa sürede başarısız oldu (bu da zaten deneyim ve eğitim eksikliği düşünüldüğünde hiç şaşırtıcı değildi); ama en azından bölgede yaşayan Dissenter* entelektüeller arasından bazı dostlar edindi. Fanny kısa süre sonra evlenip kocasıyla birlikte Portekiz'e gitti; 1785'te, Fanny bebek doğurmak üzereyken, Wollstonecraft Lizbon'a gitti, fakat arkadaşı doğum esnasında ölünce çok üzüldü. 1786'da kısa süreliğine İrlanda'daki Kingsborough ailesi tarafından (hâlâ bu konuda hiçbir eğitimi olmasa da) mürebbiye olarak işe alındı; işverenlerinden nefret eden ve onların yaşam biçimini sürekli eleştiren Wollstonecraft sinirli ve umutsuzdu. Ardından, yaptığı doğum sonrasında yatalak hale gelen kız kardcşinc bakmak için evine döndü.

Otuzlu yaşlarının başında onu derin depresyondan kurtaran kişi yayımlamaya yeni başladığı *Analytical Review*'da ona iş öneren radikal yayımcı Joseph Johnson oldu. Wollstonecraft bu yayımcı için düzenli bir biçimde eleştiriler yazmaya ve çeviriler yapmaya başladı; okuma ve yazma alanında kendisini çok iyi eğitti. Ayrıca, yaptığı iş ve Johnson yoluyla tanıdığı radikal entelektüellerle kurduğu dostluk yazar olarak kendine güveninin artmasını sağladı. Johnson onun ilk kitabı *Thoughts on the Education of Daughters*'ı 1787'de yayımladı; kitap kızlara Tanrı vergisi zekâlarını geliştirmelerine şans tanınması konusunda iyi kaleme alınmış bir

* Dissenter (Muhalifler) olarak bilinen kişiler yerleşik kilisenin yasalarının otoritesini ve bu otoriteye uymayı reddetmekteydi. (ç.n.)

taleptenoluşmaktadır. Fakat kitap gerçek etkisini derinlerde yatan kişisel duygulardan, Wollstonecarft'ın kendisine eğitim sağlayabilmesinde karşılaştığı güçlüklerin yanı sıra modaya uygun pek çok kadının havailiğine duyduğu nefretten kaynaklanan keskinlikten almaktadır. Hemen ardından, *Mary, A Fiction* geldi; bu kitap, tüm yüzeyselliğine karşın, kızlara çok az destek ve çok az gelecek vaat eden bir toplumda büyümenin ilginç anlatımını içerir. (Her iki romanının başlığı–*Mary, A Fiction* ve daha sonraları yazdığı ama tamamlamadığı *Maria: Or the Wrongs of Women*– öykülerin doğrudan onun kendi deneyimleriyle bağlantılı olduğunu gösterir.) Hem zeki hem de "duyarlılık" yüklü bir kadın olan Mary kendisine pek az olanak sunan bir toplumda başarılı olmaya çalışır. Wollstonecraft ilginç bazı duygusal paradoksları kabul eder ve incelemeye koyulur. Romanın kahramanı erkek egemenliğini ve şiddetini şiddetle protesto eder, ama yine de koruyucu bir baba şefkatinin hayalini kurar; hem kurban haline gelen annesine acır, hem de nefret doludur. Yaşlı annesi uyuşuk, zamanını aşk romanları okuyarak ve aşk maceraları düşleyerek geçiren biri olarak resmedilir. Sonuçta, bir dizi kaybın ardından, Mary başkaları için yaşamaya karar vererek yaşamı ne yazıktır ki annesinin yaşamına benzeyen, görevine sadık "kadınsı" bir kadın haline gelir. Wollstonecraft belki karakterlerini tam olarak geliştirme becerisinden yoksundu ve kitap fazlaca eleştiride incelenmedi; ama roman yazarın kendisinin karşılaştığı ikilemlerden bazılarını ortaya koymak açısından ilginç ve aydınlatıcı olmayı sürdürmekte.

1790'a gelindiğinde, Wollstonecraft politikayla uğraşabilecek düzeyde kendinden emindi; *A Vindication of the*

Rights of Men yazar Edmund Burke'ün *Reflections Upon the Revolution in France* başlıklı eserine yönelik sert –kimi zaman da hoş karşılanamayacak ölçüde kişisel– bir saldırıdır. Wollstonecraft, Burke'ü duygusallıkla ve hatta bir tür kokuşmuş kadın yandaşlığıyla suçlar; onu kendisine hayran olunması için çırpınan bir "ünlü güzel"le kıyaslar; Burke ciddi bir düşünür olmayıp bir hayalcidir. Wollstonecraft'ın büyük feminist polemiği, *Vindication of the Rights of Woman*, 1792'de yayımlandı; Wollstonecraft "kendi için değil, kendi cinsiyeti için" konuşmak üzere yola çıksa da, "olay dolu bir yaşamın mücadelelerinin çoğunu cinsiyetimin baskı görmüş hali belirledi" demeyi de ihmal etmez. Fransız Devrimi esnasında vurgulanır hale gelen *erkek* hakları* kavramını *kadın*ları da içerecek biçimde genişletmek türünden çok önemli bir adım atar.

> Eğer erkeklerin soyut hakları tartışma ve açıklama konusu olacaksa, aynı mantıktan yola çıkılarak kadınların hakları da aynı sınamadan geçirilmelidir. (...) Eğer kadın akıl yürütme yetisinde erkeğe eşlik etmekteyse, erkeği tek yargıç yapan şey nedir?

Wollstonecraft kendi yaşadığı dönemde kadınların daha alt konumda olduklarını kabul ediyordu; doğumlarından itibaren baskılarla karşılaşan, eğitilmeyen ve gerçek dün-

* Fransız Devrimi sonrasında *Déclaration des droits de l'homme* ile ortaya çıkan kavram Fransızca'da hem erkek hem de insan anlamını taşıyan "homme" sözcüğünün İngilizce'ye insan sözcüğünden ziyade erkek sözcüğünü karşılayan "man" ile aktarılmasıyla sonuçlandı; Thomas Paine'in *Rights of Man* başlıklı kitabıyla pekişti. (ç.n.)

yadan yalıtılan çoğu kadın kaçınılmaz olarak cahil ve tembel yetişmekteydi.

> Bebekliklerinden itibaren güzelliğin bir kadının hayaleti olduğu öğretilen zihin, kendisini bedene göre şekillendirip bedenin yaldızlı kafesi çevresine sarınarak yalnızca hapishanesini süslemeyi düşünür.

Erkeklerin kadınlara karşı inceliği ve övgüleri yalnızca kadınları yerlerinde tutma çabaları olarak görülür ve en "kadınsı" kadın da erkek fantezilerini en iyi yerine getirendir. Wollstonecraft'a göre, kadınsı olmak da çoğu zaman yapay, sınıfa dayalı bir oluşumdur; nezaketin ya da nezaket olarak algılananın sergilenmesinden başka bir şey değildir. Kızlar nasıl kadın olunacağını daha henüz bebekken *öğrenir*; yaşları ilerledikçe, başka bir alternatifleri de kalmadığı için bu kadınsılıktan yararlanırlar. Bu da, Wollstonecraft'a göre, kadınların daha alt düzeyde olduğunu üstü kapalı da olsa kabullenmesi demektir; ama nasıl ki yoksullar "doğal açıdan" aptal ya da cahil değilse kadınlar da "doğal açıdan" daha alt düzeyde değildir. Dahası, kendisinin tanıdığı ve rasyonel yaratıklar gibi davranan ya da zekâ kıvılcımları sergileyen bütün kadınlar da çocukluklarında serbest hareket etmesine izin verilmiş kadınlardır. Wollstonecraft yalnızca kızlar için daha iyi eğitim istemekle kalmadı, o günlerde yepyeni bir şeyi de talep etti: en azından 19 yaşına kadar *üniversite eğitimi*.

Wollstonecraft'ın belirttiğine göre, insan gibi davranmaya çalışan her kadın "erkeksi" olarak damgalanma riskini göze almaktadır; kadınsı davranıştan uzaklaşma korkusu-

Olympe de Gouges

1791'de, devrimin beşiğindeki Fransa'da, Olympe de Gouges, *Declaration of the Rights of Woman and Female Citizen* başlıklı bir belge yayımlayarak net ve etkili bir biçimde kadınların özgür doğduklarını ve erkeklerle eşit olduklarını ileri sürdü. De Gouges'un aktarımına göre, eski zamanlarda güzel ve yumuşak başlı bir kadına yüzlerce servet teklif edilirdi, ama o yine de köleden farksız olurdu. Artık kadın en azından kuramsal açıdan özgürlük, mülk edinme ve güvenlik haklarına ve baskıya direnme hakkına sahip olduğuna göre, kürsüye çıkıp konuşmakta da özgürdür – tıpkı gerektiğinde darağacına çıkmak zorunda kalması gibi. Erkek gibi kadın da yasalara tabidir ve yasalara göre suçlanıp yargılanabilirler. Ama bu da kadınlara kamu yaşamında ve yasa ve vergilendirme kararlarında eşit sorumluluk verilmesi gerektiğini anlamına gelir; aynı zamanda da bir erkeğin kendisinden olan çocukları kabul etmesinde kadının ısrar etmesi hakkının ona verilmesi demektir. Geçmişte hem evli hem de evlenmemiş kadınlar elverişsiz konumdaydı ve cazibelerini istismar ederek hayatta kaldılar. Gelecekte, de Gouges'un ısrarla vurguladığı gibi, erkeklerin bütün etkinliklerini paylaşmak için özgür olmaları gerekir. Uygulamaya daha dönük olarak, de Gouges, yaşamlarını birleştirmeye kadar vermiş her kadını ve her erkeği koruyacak ayrıntılı bir "toplumsal sözleşme"* dile getirmektedir.

* "Toplumsal Sözleşme" fikri ilk olarak Jean Jacques Rousseau tarafından *The Social Contract* başlıklı eserle 1762'de ortaya atılmıştı. (ç.n.)

nun kendi cinsiyetinde çok köklü olduğunu da kabul eder. Ama eğer "erkeksilik" rasyonel ve erdemli davranmak anlamına geliyorsa, Wollstonecraft'ın önerisi hepimizin "gitgide daha erkeksi hale gelmesi"dir. Kadınların *potansiyel* gücünü –her türden entelektüel etkinlik kapasitelerini– savunmasına karşın, kendi çağdaşı olan birçok kadının *gerçek* davranışları karşısında kırıcı olmaktaydı. "Kendilerine bakacak bir erkek bulmaları gerektiği daha bebekliklerinden itibaren söylendiği ve annelerinin oluşturduğu örnekle öğretildiği için, onları beslemeye istekli bir erkek buluncaya kadar cazibelerini ve görünümlerini kullanmak zorundalar. Ender olarak düşünürler ve pek az gerçek duyguya sahiptirler." Fakat Wollstonecraft aynı zamanda kadınlar için daha iyi eğitimin çok önemli olsa da bunun her şeyi değiştiremeyeceğini de kabul etmekteydi: "Erkekler ve kadınlar içinde yaşadıkları toplumun düşünce ve davranışlarına göre büyük ölçüde eğitilmelidir." Ve toplumda radikal bir değişim olmadıkça "kadın davranışlarında [gerçek bir] devrim" olamaz. İşler bu durumdayken, birçok kadının cahil, tembel ve sorumsuz olmalarını hiç de şaşırtıcı bulmaz.

Diğer kadınların –hatta en okumuş olanların bile– Wollstonecraft'ı en sert eleştirenler arasında yer alması hem ilginç hem de oldukça üzücüdür. Örneğin, Hannah More* Wollstonecraft'ın kitabını okumayı bile reddetti, çünkü kitabın başlığı çok "saçma"ydı; Hannah Cowley**

* Hannah More (1745-1833). İngiliz yazar ve yardımsever. (ç.n.)

** Hannah Cowley (1743-1809). Asıl adı Hannah Parkhouse olan İngiliz oyun yazarı ve şair. (ç.n.)

ise biraz daha çekingen bir havada, "politika *kadınsı değildir*" diyerek itirazını dile getiriyordu.

Wollstonecraft'ın *Vindication*'ı ilk bakışta modası geçmiş bir eser olarak görülebilir. Fakat Wollstonecraft etkili bir yazardır; nesri sağlam, hayat dolu ve çoğu zaman da iğneleyicidir. Kitap hâlâ okunabilmekte ve çağdaş feminizmin temel taşlarından biri olmayı sürdürmektedir. Yazarın görüşleri dolambaçlıdır ve hem açıklayıcı olduğu hem de büyük yenilikler getirdiği için kimi zaman karışıktır. Wollstonecraft kendi toplumundaki kadınların yaşadıkları kişisel zorlukları çok net ve çoğu zaman da üzülerek algılamaktaydı. Örneğin, çocukluğu anlamanın kendini anlamanın temelini oluşturduğunu ileri sürmekteydi. Kişinin kendi çocuksuluğunu anlaması olgunluk için çok önemlidir: "Tüm varoluşum hakkında bir fikir oluşturana kadar, çocuk gibi ağlayıp dans etmekten mutlu olmalıyım – oyuncak istemeli ve onu aldığım anda da bıkıvermeliyim." Birkaç ay sonra, felsefeci ve romancı William Godwin'e hüzünlü bir dille yazdığı mektupta, "hayal gücüm sürekli beni taptaze mutsuzluğumun anılarıyla aldatıyor ve sanırım en son ana kadar da çocuk olarak kalacağım" diyordu.

Daha önce gördüğümüz gibi, Wollstonecraft'ın kısmen kendi çocukluğuna ve ebeveynleriyle yaşadığı zorluklara dayanan *Mary, A Fiction* adlı öyküsü kadınların büyüme biçimlerini incelemeye yönelik ilginç bir girişimdir. (Aynı zamanda öykünün kadın kahramanının *duyarlılığının*, onu diğer insanlardan ayıran gerçek duygu kapasitesinin kabaca övülmesidir.) Kitap Wollstonecraft'ın çocukluğa ilişkin çözümlenmemiş duyguların yetişkin ilişkilerine hâkim olma ve hatta bu ilişkileri saptırma biçimini üzülerek fark edişine

dayanır: yani bizlerin yaşamlarımız süresince hiç farkında olmadan kökleri geçmişimize uzanan dramları nasıl yeniden yaşıyor olabileceğimize. *Vindication*'da ele aldığı gibi, kadınlar gerçek anlamda yetişkinler haline gelebilmeleri için çok az teşvik edilirler; onlar "henüz çocukken kadın yapılırlar ve oyuncakları sonsuza kadar terk etmeleri gerektiğinde de yeniden çocukluklarına döndürülürler". Fakat "ruhu hareketsizlik tarafından ya da masumiyeti sahte utanç tarafından boğulmamış [her genç kız] daima küçük bir kız olarak kalır ve bir yere kapatılması ona başka hiçbir alternatif bırakmayana kadar da oyuncak bebek onu asla heyecanlandırmaz".

Thoughts on Education'da evliliğin sevgi yerine dostluk ve saygıya dayanması gerektiğini ısrarla vurgulamaktaydı; *Vindication*'da ise pek çok kadının yaşantıları bomboş olduğu için aşk saplantısı olduğunu, ideal ve gerçekten de seven erkekle yaşanacak mutluluğun hayalini kurduklarını ileri sürmekteydi. Fakat Wollstonecraft'ı bu kadar ilginç bir yazar kılan şey, kısmen, onun tutarsızlıkları, incelediği sorunlara kolay çözümler getirmenin mümkün olmadığını içten içe fark etmesidir. Kendisinin de üzülerek kabul ettiği gibi, en mantıklı insanlar bile "şiddetli ve kalıcı ihtiras"a av olabilir; tıpkı kendisinin 1793'te, bir Paris ziyareti esnasında Amerikalı maceracı Gilbert Imlay'le tanışıp ona âşık olması ve bunu pahalıya ödemesinde olduğu gibi. Mutlu bir başlangıcın ardından mektupları gitgide daha mutsuz bir hal alır; adamın kaba umursamazlığından şikâyet etmektedir. Imlay'den hamile kalan ve kendisini çok sefil hisseden Wollstonecraft yine de *Historical View of the Origin and Progress of the French Revolution* başlıklı eseri üzerinde çok

Resim 3. Mary Wollstonecraft kadınların hakları ve karşılaştıkları haksızlıklar hakkında uzdilli ve kimi zaman hiddetli bir tavırla yazan ilk İngiliz kadınlardan biriydi. Yazıları hiç eskimedi ve çok sayıda modern kadın da onun eserlerini hem hevesle hem de minnettarlıkla okumaktadır.

sıkı çalışmayı sürdürdü. Kadın devrimcilere yönelik tutumu en nazik ifadeyle müphemdi ve bu tutumu belki de, içinde bulunduğu kişisel durumdan ötürü, kendi saygınlığını koruma endişesi etkilemekteydi. Ekim 1789'da Parisli pazarcı kadınlar Versailles'a yürüyüş düzenleyip şikâyetlerini krala iletmek üzere sarayı işgal ettiklerinde, Wollstonecraft bu kadınlara hiçbir anlayış belirtisi sergilemedi. Omuz silkerek, bu kadınların "sokakların en düşük süprüntüleri, bir cinsiyetin erdemlerini diğer cinsiyetin kötülüklerinden fazlasını edinmeye güçleri yetmeksizin üzerlerinden atmış kadınlar" olarak nitelendirdi.

Bebeği Fanny doğduktan sonra Imlay adına İsveç'e (yanına bebeği ile bir mürebbiye de alarak) iş yolculuğuna çıktı. 1796'da *Letters* adıyla yayımlanan bu yolculuğa ait mektupları (Paris'ten yazdıklarının aksine) hem açık görüşlü hem de etkileyicidir. Ama Londra'ya geri döndüğünde Imlay'i başka bir kadınla yaşar halde buldu. Kendini öldürmeye kalkıştıysa da –Thames Nehri'ne atlamıştı– kurtuldu ve sonunda William Godwin'le evlendi.

Wollstonecarft'ın 1797'deki ölümüyle tamamlanmadan kalan ikinci roman *Maria: Or the Wrongs of Women* tam bir melodramdır; ama belki de kadınların durumu hakkında hissettiği kalıcı hiddet ve çaresizliği ifade etmesine de bir tek melodram yardım edebilirdi. Romanın kadın kahramanı Marie, mülkünü ele geçirmek isteyen kötü kalpli ve onursuz kocası tarafından bir akıl hastanesine kapatılmıştır. "Zaten dünya koskoca bir hapishane ve kadınlar da doğuştan köle değil miydi?" diye sorar.

Kitabın belki de en ilginç bölümünde, Maria, Jemima adında bir gardiyanla arkadaşlık kurar; Jemima'nın öyküsü

de en az kendi öyküsü kadar üzücüdür. Jemima çocukluğunda klasik kötü üvey anne tipinin kurbanı olmuş, ardından çırak olarak çalışmak üzere bir işe yerleştirildiyse de ustası tarafından tecavüz edilip hamile bırakılmıştır. Bebeğini düşürdükten sonra Jemima yankesici olur, baştan çıkarılır, terk edilir, "kötü üne sahip bir ev"de çalışmaya başlar. Bir hapishaneye sığınmaya çalışırken bir tımarhane sahibi tarafından işe alınır; bu adamın da tımarhanede kalanlardan çıkar sağladığı ortaya çıkar. Bütün Gotik abartılarına karşın, romanda radikal bir nokta dile getirilir: Hem orta sınıfa ait bir kadın hem de emekçi sınıfına ait bir kadın erkeklerin egemen olduğu bir dünyada çaresizce sömürülebilir.

Wollstonecraft son romanını bir erkek arkadaşından gelen eleştirilere karşı savunmuştu:

> Maria'nın durumunu yeterince önem vererek düşünmeyişin karşısında hem sinirlenmiş hem de şaşırmış bir haldeyim ve bu –ne diyebilirim ki?– duygu derinliği eksikliğini de senin bir erkek olduğunu anımsayarak açıklayabiliyorum.

Wollstonecraft'ın dile getirdiği nokta ciddi bir konuydu ve bugün de onun kalıtını oluşturan konudur: Kadınlar seslerini yükseltmeli, kendi yaşam öykülerini anlatmalı, duygularını sözlere dökmeli, hem kendi umutlarını hem de kandırılmışlık ve haksızlığa uğramışlık duygularını itiraf etmelidir.

Wollstonecraft kadın kahramanının kasvetli geleceğine ilişkin notlar bıraktı: "Kocası onu boşadı – Sevgilisi sadık değil – Hamilelik – Düşük yaptı – İntihar." Muhteme-

Kurmaca yazın

18. yüzyıl boyunca, gitgide daha fazla sayıda kadın kurmaca yazın eserleri okumaktaydı, çünkü bu eserler onların kendi umutlarını ve zorluklarını yansıtmakta ya da bu konularda yorumlarda bulunmaktaydı. Ama kendileri de çoğu zaman kendi yaşamlarındaki olasılıkları ve sorunları ele alan romanlar *yazmaktaydı*. Bazıları gündelik aile yaşamı üzerinde durdu; bunlar arasında en iyileri –kimi zaman Fanny Burney ve kesinlikle Jane Austen– kızların karşısında duran seçenekler, özellikle evlilik ve bunun sonuçları hakkında ciddi sorular sormaktadır.

Aynı soruları melodram yoluyla ele alan "Gotik" kurmaca yazın çok popülerdi. Birçok öyküde, masum ve erdemli bir kadın kahraman kendini bekareti ve hatta hayatı için erkek yırtıcılarla çarpışması gereken karabasan türü bir dünyada bulur. Samuel Richardson'ın kadın kahramanlarını –erkeğini elde eden Pamela (1748) ile sonu trajediyle biten Clarissa (1741)– nitelendiren "duyarlılık" en aşırı düzeylerde kullanılırken Ann Radcliffe'in *The Mysteries of Udolpho* (1794) ve *The Italian* (1797) başlıklı romanları Wollstonecraft'ın *The Wrongs of Woman* adlı romanının biraz daha sonraki ve daha düzenli çeşitlemeleridir. Jane Austen *Northanger Abbey*'de (1818) Gotik aşırılıklarla açıkça dalga geçmekteydi; ancak, naif kadın kahramanı, fantezileri inandırıcı olmasa da, daha da kötü bir şeyle karşılaşır: gerçek bencillik ve zalimlik. Gotik kurmaca yazın türünün aşırılıkları kadın okuyuculara ve yazarlara duygularını ifade etme, erkekler, evlilik ve kendi yaşam seçeneklerine ilişkin en karanlık fantezi ve korkularıyla yüzleşme yolu sağlıyordu.

len kadın kahramanı için asla ikna edici düzeyde mutlu bir son hayal edemezdi. Wollstonecraft çok kısa bir süre için de olsa William Godwin'le beraberliğinde huzur ve tatmin bulduysa da evlenmelerinin birkaç ay sonrasında ikinci çocuğunu doğururken öldü; Mary adı verilen kızı büyüdüğünde şair Percy Shelley ile evlenecek, olağanüstü ve son derece rahatsız edici *Frankenstein* adlı romanı yazacaktı.

IV. Bölüm

19. YÜZYILIN BAŞLARI: REFORMCU KADINLAR

19. yüzyıl kadınların savlarına ilişkin gitgide yaygınlaşan ve anlaşılır hale gelen bir ifadeyle karşılaştı – belki de yüzyıl ilerledikçe daha sınırlı duruma gelir gibi görünen bir gerçek "kadınsılık" imgesinin ortaya çıkmasına tepki olarak: sınıfa dayalı bir zarafet ve incelik ideali. Fakat birçok kadın (ve erkek) bu inançlara karşı gayet erdemli sözler söyleyip eyleme geçseler bile kadınlara daha iyi eğitim için, kadınların ev dışında da çalışma olasılığı için, evli kadınları etkileyen yasaların yeniden biçimlendirilmesi için ve oy hakkı için örgütlü kampanyaların ortaya çıkmaya başlaması ancak yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşebildi.

1843'te, evli bir kadın olan Marion Reid, Edinburgh'da *A Plea for Women*'ı yayımladı; bu, haklı olarak, Mary Wollstonecraft'ın *Vindication*'ından sonra bir kadın tarafından kaleme alınmış en kesin ve etkileyici metin olarak betimlenir. Reid yüzyılın geri kalanında reformcuları meşgul edecek alanların çoğuna değinmekteydi ve kitabı da daha iyi

tanınmayı hak eder. (Yazıldığı dönemde çok okunan bir kitaptı ve birkaç kez yeniden basımı gerçekleşti; ancak, İngiltere'ye oranla Amerika'da daha popüler olduğu görülür.) Reid çağdaşlarının –bunların büyük bölümünün kadın olduğunu da kabul etmektedir– "kadının yeri" hakkında kendilerinden pek de emin konuşmalarını ve kadın olmayı kişinin benliğinden vazgeçmesiyle bir tutmalarını sakin ve karşıt bir havada çözümler. "Kadınsı" davranış, uygulamada, "kocasına karşı sevimli ve itaatkâr olma, çocuklarını tertipli ve temiz tutma, evin düzenlenişine özen gösterme" anlamını taşır. Ama Reid bu görünüşte asil ve erdemli "kendinden vazgeçme"nin uygulamada "en zalimce kendi neslini tüketme suçu"nu içerdiğini o dönemde hiç kimsenin yapamadığı bir düzeyde vurgular.

Reid'in savına göre, birçok kıza verilen eğitim onları yalnızca "kısıtlar ve sınırlandırır": "Bağımsız düşüncenin her türden belirtisi çabucak bastırılır (...) kızların çoğu yalnızca birer zombi haline gelir." Reid ayrıca kadınların "iyi ve sağlam bir eğitim almanın yollarını elde etme" uğruna karşılaştıkları başa çıkılamaz güçlükler hakkında sert yorumlarda bulunur. Birçok kız "mekanik bir görev başarımı" için yetiştirilir, "zihinleri bu arada tamamen boş ve verimsiz" kalır. Bu eğitim sorunu 19. yüzyıl boyunca büyük önemini koruyacaktı; Mary Astell ile Mary Wollstonecraft'ın yaşadığı tarihlerden beri çok az şey değişmişe benziyordu. İster evlerde kendileri de çok az eğitim görmüş mürebbiyeler eşliğinde olsun, ister yetersiz okullarda olsun, kızların eğitimi düzensiz bir biçimde kaldı.

Reid kadınların ev içi sorumluluklarını kabul etme konusunda titizdi – çoğu kadının ev işlerini "soğuk, sert, meka-

nik, sevgisiz, ruhsuz bir biçimde" yerine getirdiğini ileri sürse de. Mevcut durumda ev işlerinin bir kadının yaşamının bir parçasını, "belki de en önemli parçası"nı oluşturması gerektiğini kabul eder. Ama kadının ev işleriyle *sınırlı* kalmasının hiçbir nedeni olmadığını ileri sürer. Biraz daha isteksiz bir biçimde, kadının kendisini "ikinci plana atması"nın belki de "erkekten ötürü" olabileceğini düşünür. Ama şu soruyu da sormayı ihmal etmez: "Eğer kadının hakları erkeğin hakları ile aynı değilse, bu haklar nelerdir?" Bir bakıma, onun da kabul ettiği gibi, "kadın erkek için yaratıldı, ama bundan daha da önemlisi kadın kendisi için yaratıldı". Ona göre masumiyet ile erdem aynı şey değildir.

Ama "prangaya vurulmuş bir konumda" yaşayan evli bir kadının kendi mülkü üzerinde hiçbir hakkı yoktur; kendi emeğinin ürünü bile eğer dilerse onu alıp "çarçur edebilen" kocasının emrindedir. Dahası, servetinin yanı sıra çocukları da kocasının mülkiyetindedir.

O zamanların en radikal tartışmasında, Reid, "kadın olma"nın oy vermekle çok uyumlu olduğunu ileri sürer. Ne de olsa kadın ne az erkek kadar "rasyonel, ahlaklı ve sorumluluk sahibi bir varlık"tır. Özenle dile getirdiği gibi, kadın temsilciler görmek gibi özel bir isteği yoktur; muhtemelen çok az kadın "seçilmekten memnun" olacaktır ve daha da az seçmen onları seçecektir. Ama "doğal engelleri aşmaya yetenekli ya da istekli" iseler, kadınların oy vermemeleri için bir neden görmemektedir.

19. yüzyılda kadın hakları lehindeki iki en ünlü görüş erkekler tarafından kaleme alındı; gerçi her iki durumda da yazarlar –William Thompson ve John Stuart Mill– karılarının hem etkili hem de esin kaynağı olduğunu kabul

etmektedir. İşin ilginç yanı bu kadınlardan ne biri ne de diğeri –her ikisi de iyi eğitimli ve düzgün konuşan kadınlardı– kendi adlarına konuşmayı tercih etmişti. Gelenekleri çiğneyip kendi seslerini duyurmaktan tedirginlik mi duymuşlardı, yoksa bir erkeğin görüşlerinin daha ciddiye alınacağı yönünde taktiksel bir onay mı söz konusuydu?

1825'te, İrlanda doğumlu William Thompson, *Appeal of One Half of the Human Race, Women, Against the Pretensions of the Other Half, Men, to Restrain them in Political and thence in Civil and Domestic Slavery* başlıklı kitabı yayımladı. Kitabı "insan ırkının yetişkin bölümünün bir yarısının küçük düşürülmesi" karşısında "en az bir kadın ve bir erkeğin protestosu" biçiminde betimlemektedir. Kitap dul Anna Wheeler'a hitap etmektedir ve ondan esinlenilerek yazılmıştır. Anna Wheeler henüz 15 yaşındayken evlendirilmişti; çiftin altı çocuğu oldu, fakat kocasının bir alkolik olduğu ortaya çıkınca Ann onu terk etme cesaretini buldu; 1818'de Fransa'da bir süre kaldı ve bu süre içinde de Saint-Simon yanlısı sosyalistlerle temasa geçti. Kocasının iki yıl sonraki ölümünün ardından Londra'ya döndü ve burada reform hareketlerine yönelik ilgisiyle ünlendi. Kendisine saldıran da Benjamin Disraeli oldu; Disraeli alaylı bir dille Anna'nın "Jeremy Bentham ile Meg Merrilees* arasında bir şey, çok akıllı ama berbat derecede devrimci" olduğu yorumunda bulundu.

Thompson, Anna Wheeler'ın radikal görüşlerini paylaşıyordu. Ona yazdığı bir mektupta, "Duyduğuma göre şu

* Meg Merrilees, Sir Walter Scott'un *Guy Mannering* (1815) adlı romanında çingene bir hemşiredir. Aynı zamanda, bu karakter anısına 1829'da üretilen bir İskoç kumaşı türüdür. (ç.n.)

anki haliyle erkek gibi bir yaratıkla eşit tutulma ihsanını buna içerleyerek reddetmekteymişsiniz," demekteydi: "Sizinle birlikte her iki cinsiyet de yücelecektir." Kitap "taşınabilir bir mal ve talepkâr erkeğin sürekli itaatkâr hizmetçisi" haline indirgenen evli kadının durumu üzerinde yoğunlaşır. Evli bir kadın açısından evi bir "kodes ev" haline gelir. Evin kendisi, içindeki her şeyle birlikte, kocasına aittir ve "bütün demirbaşlar içinde en sefil durumda olan da kocanın doğurma makinesi, yani kadındır". Evli kadınlar aslında köledir, onların durumu "Batı Hint Adaları'ndaki zenciler"in durumundan hiç de iyi değildir. Anneler çocuklarının ve aile mülkünün üzerinde bir hakka sahip değildir ve birçoğu da "herhangi bir emektar hizmetçi" gibi muamele görür.

Appeal o zamanlar çok iyi bilinen ve kadınların babaları ya da kocaları tarafından yeterince temsil edildiklerine göre politik haklara gereksinim duymadıklarını ileri süren James Mill'in *Essay on Government* adlı eserine kısmen bir yanıt vermekteydi. "Babası ya da kocası olmayan kadınlara ne olur?" diye sorar Thompson. Ardından da acımasızca ve uzun uzadıya, karı kocanın çıkarlarının daima benzer olduğu biçimindeki düşüncesizce varsayıma saldırır ve bu haksız durumu sert bir biçimde eleştirir. Thompson bütün sınıfların çocuklarının –hem erkek hem de kızların– eşit olanaklara ve eğitime kavuştukları günün hayalini kurmaktadır.

Anna Wheeler daha sonraları kadın hakları konusunda etkili bir yazar ve konuşmacı haline geldi. Ne yazık ki, kendi kızı onun radikal eğilimlerine şiddetle karşıydı ve onun savına göre:

> Anna Wheeler zamanında Avrupa'da az ya da çok düzeyde izlerini bırakmış olan Fransız Devrimi sonrasının kötü düşüncelerine kendisini derinden kaptırdı ve (...) ayrıca Mrs. Wollstonecraft'ın kitabının aynı derecede zehirli fikirlerinden büyük ölçüde etkilendi.

İşin ilginç yanı, William Thompson da Mary Wollstonecraft'ı eleştirir, ama tamamen farklı nedenlerle: Thompson onun "dar görüşleri" ve "vardığı sonuçların çekingenliği ve yetersizliği"ne saldırmaktaydı. (Belki de Thompson kendi tarihsel bilinç eksikliğini ortaya koymaktaydı.) Fakat kadınları eğitim için, kamusal ve politik haklar için taleplerde bulunmaya davet eder; onun düşüncesine göre bunun uzun vadede erkeklere de yararı vardır:

> Sizin köleliğiniz erkeğin cahilliğini ve despotluktan kaynaklanan kötülüklerini kırdıkça, sizin özgürlüğünüz erkeği bilgiyle, özgürlük ve mutlulukla ödüllendirecek.

1869'da Stuart Mill kadınların ikinci planda yer almalarının hem yanlış hem de "insan gelişimi önündeki temel engellerden biri" olduğunu ileri süren *The Subjection of Women* adlı eseri yayımladı. (İlginçtir ki, kendisi kadınlara yönelik tutucu görüşleriyle William Thompson'ı çok hiddetlendiren James Mill'in oğluydu.) Mill 1830'da tanıştığı Harriet Taylor'dan çok etkilendi. Kadın zaten evliydi ve iki küçük oğlu vardı; ikisi yaklaşık yirmi yıl boyunca yoğun bir arkadaşlık yaşadı ve sonunda, Harrriet'ın kocasının 1851'deki ölümünden iki yıl sonra, evlenebildiler. Harriet 1851'de *Westminster Review* için "The Enfranchisement of

Women" başlıklı bir makale yazmıştı; ayrıca evlilik yasalarını eleştiren ve kadınların kendi çocuklarına yönelik haklarını ve sorumluluklarını talep eden makaleler yazmış ve, ilginçtir ki, bunları yayımlamamamıştı. Harriet ile Mill sonunda evlendiklerinde, Mill, "mevcut evlilik yasasını resmen protesto etme"yi kendisine görev bildiğini, çünkü yasanın erkeğe "karşı tarafın kendi isteklerini ve iradesini dikkate almaksızın onun kişiliği, mülkü ve hareket özgürlüğü üzerinde yasal erk" verdiğini dile getirdi. Mill'in kabul ettiği gibi:

> Bu fikir zihnimde soyut bir prensipten öteydi. (...) *The Subjection of Women* başlıklı kitapta ifade edilen ve kadının mahrum kılınmasının pratik sonuçlarına yönelik gelişen düşünce büyük ölçüde onun [Harriet'in] öğrettikleri yoluyla edinildi.

Mill *Subjection*'daki görüşlerini o zamanlar cinsiyetler arasında mevcut olan –ve hiç çekinmeden eşitsizlik sergileyen– ilişkilerin hiç de doğal olmadığı inancına dayandırdı. Amerika'daki köle ticaretinden yararlananların bu ticareti savunmalarına değinerek, "Ona sahip olanlara hiç de doğal gelmeyen bir hâkimiyet zaten hiç oldu mu acaba?" diye sorar. Bizlerin kadınsılık olarak adlandırdığımız şey yapay bir şeydir, "bazı açılardan güce dayalı baskının sonucu; diğer açılardan da doğal olmayan taklitlerin sonucudur". Görünüşe göre, bu görüşe ancak belirli bir aşama sonucunda ve muhtemelen Harriet'in etkisiyle ulaşmıştır; tanışmalarından kısa bir süre sonra, 1832'de, Harriet'e yazdığı mektupta "kadının en büyük uğraşı yaşamı *güzelleştirmek*

19. yüzyıl Amerikan feminizmi

Birleşik Devletler'de, 19. yüzyılda feminizm kadınların çok etken oldukları kölelik karşıtı hareketten doğdu. 1830'lardan itibaren kölelik karşıtı örgütler hızla çoğaldı; işin ilginç yanı, bazı gruplar yalnızca beyaz üyelere açıktı. Londra'da 1840'ta düzenlenen kölelik konulu bir Dünya Toplantısına Amerikalılar katıldı; bunlar arasında Elizabeth Cady Stanton da vardı; kadınların tartışmalara katılmaları yasaklandı. Bu uygulama Stanton ile Lucretia Mott'un feminist düşünceyi benimsemelerine neden oldu. 1848'de New York'taki Seneca Falls'da bir kadınlar toplantısı örgütlediler, hem kadınların hem de zencilerin oy hakkı da dahil olmak üzere haklarını istemeye başladılar. Köle sahibi Güneyli bir aileden gelseler de Quaker görüşünü benimseyen Sarah ve Angelina Grimke ateşli ve etkili birer kölelik karşıtı haline geldiler. 1863'te Angelina *An Appeal to the Christian Women of the Southern States*'i, iki yıl sonra da *Letter on the Equality of Sexes*'ı yayımladı. Kadınlara yaraşır çevrenin dışına çıktığı yönündeki eleştirilere hiddetle yanıt verdi. Eskiden köle olan Sojourner Truth kadınların erkekler tarafından korunmaları gerektiğinde ısrar eden din adamlarını alaya aldı ve İç Savaş'ın ve kölelerin serbest bırakılmasının ardından eski kölelere –ama yalnızca erkeklere– oy hakkı tanınınca da çok sert konuşmalar yaptı. 1920'de kadınlara oy hakkı verildi ama bütün siyahlara oy hakkının verilmesi ancak 1970'te gerçekleşti.

(...) her yana güzellik, zarafet ve incelik saçmak olmalıdır" demekteydi.

Ama *Subjection*'da inkâr ettiği gibi:

> Kişi iki cinsiyetin doğasını ancak ve ancak birbirleriyle ilişkileri açısından görülebildiklerinde anlar ya da anlayabilir. Başkaları için yaşamanın kadının görevi olduğunu bütün etik değerler, doğası olduğunu da bütün mevcut görüşler söylemektedir.

Mill'in görüşüne göre, eğitimlerinin zayıflığına ve yaşam sınırlarının darlığına karşın kadınların henüz "büyük ve ışıltılı fikirler" üretmemiş olması hiç de şaşırtıcı değildir. Ayrıca, biraz daha kararsız bir biçimde ileri sürdüğüne göre, kadınlar henüz "kendilerine özgü bir yazın" yaratmış değildir. Ann Radcliffe, Fanny Burney, Jane Austen, Susan Ferrier, Brontë kardeşler: bütün bu kişiler dikkatinden kaçmışa benzer.

Mill'in inancına göre, ideal bir dünyada kadınlar ve erkekler birbirlerine benzeyecekti: Erkekler daha az bencil olacak ve kadınlar da kendilerinden beklenen "kendi varlıklarını abartılı bir biçimde inkâr etme"den kurtulacaktı. Mill asla boşanma olasılığından söz edecek kadar ileri gitmez. Ama kadınlara erkeklerle kesinlikle aynı koşullarda oy hakkı vermemenin bir mantığı olmadığını ısrarla belirtir; hatta, onun ifadesine göre, kadınların çoğu bu oy hakkını mevcut seçmenlerin bazılarından daha fazla hak etmektedir. 1866'da, Mill, kadınların oy vermelerine yönelik ilk dilekçeyi sundu ve 1867 tarihli Reform Yasası'nda da kadınlar lehine değişiklikler önerdi.

Bazı modern feministler Mill'i neredeyse yalnızca evli kadınlar üzerine odaklanıp örneğin kız evlatların ya da yalnız yaşayan kadınların durumunu ihmal etmiş olmakla eleştirirler. Fakat, hem Reid hem de Thompson'ın önceden farkına vardıkları gibi, evli kadınlar, aslında –en azından yasal açıdan– istismar edilmeye daha açıktı. Bayan eşlerin karşılaşabilecekleri sorunları Caroline Norton'un oluşturduğu ünlü örnek çok iyi sergiler. 1808 yılında doğan Caroline Norton oyun yazarı Richard Sheridan'ın kızıydı; güzeldi, hayat doluydu ve iyi bir eğitim görmüştü. Bir kadın hakları savunucusu olmayı başından asla düşünmemişti; hatta, kendisinin de kabul ettiği gibi, "çılgınca ve saçma bir eşitlik doktrinini sahiplenme" eğilimini asla göstermedi. Bir keresinde itiraf ettiği gibi, "yaşlı bir kız kurusu olarak yaşama ve ölme" olasılığı onu "özellikle korkuttuğu" için evlendi. Fakat, 1826'da, kocasının hiç de kafa dengi biri olmadığını keşfetti. İlişkileri ilerleyen aşamalarda bozuldu ve açıkça sergilenen şiddet olaylarının ardından tamamen koptu. Sonuçta, Norton, hem karısının elinden tüm mal varlığını aldı (kendisine miras kalan her şeyi ve daha sonraları kazandıklarının tümünü) hem de üç çocuklarıyla görüşmesini her durumda engelledi. O hırsla kadını zamanın başbakanı Lord Melbourne'la zina yaptığı suçlamasıyla bir skandal konusu haline getirip halkın önüne attı. Açılan zina davası reddedildiyse de, Caroline Norton, doğal olarak, kendisini aşağılanmış hissediyordu ve adı da kalıcı bir biçimde lekelenmişti.

Norton kendisini korumak ya da savunmak, ya da çocuklarına erişim hakkını görüşmek üzere mahkemeye gidemedi; çünkü, sonradan öğrendiğine göre, evli bir kadının

hiçbir yasal varlığı yoktu. "*Aslında* kendime mütevazı bir işte çalışan zeki bir erkek kadar gelir sağlayabilecek durumdayken yasal açıdan böylesine çaresiz ve bağımlı olmak zor," diye şikâyet ediyordu. 1838'de annelere 7 yaşlarına gelene kadar çocuklarıyla sınırlı da olsa görüşme hakkı tanıyan bir Çocuk Nezaret Yasası'nın geçmesini destekledi ve 1854 ile 1855'te de kendi durumuna dayanan kitapçıklar çıkardı: *The Separation of Mother and Child by the Law of Custody of Infants Considered* ve *English Laws for Women in the 19th Century*; her iki kitapçık da büyük sayıda insana erişti. "Öğrendim ki, evli kadınlara yasa çok az saygı gösteriyor, ama kadınlar onun koruma eksikliğinden çok şey çekiyor," demekteydi. 1855'te kaleme aldığı ve Evlilik ve Boşanma Reformu konusunu ele alan yasayı desteklediği *Letter to the Queen*'de, "İçinde bulunduğum şu tuhaf durumun söz konusu yasanın neden yeniden biçimlendirilmesi gerektiğine örnek oluşturduğuna inanıyorum," diye yazmaktaydı. 1857'de bir Boşanma Reform Yasası geçtiyse de bir kadının boşanmak için başvurabileceği koşullar çok sınırlı kalmayı sürdürdü.

Norton'ın yaşamı evli kadınların durumundaki amansız tuhaflıkların bazılarını çarpıcı bir biçimde örneklese de, onunki kesinlikle tek, hatta en alışılmadık örnek değildi. Örneğin, ölümünden kısa süre önce evlenen Charlotte Brontë* kocasının hem bütün romanlarının telif haklarına, hem de onun kazancının tümüne sahip olduğunu öğrendi. Fakat 1850'lerin ortalarında kadınları ilgilendiren ko-

* Charlotte Brontë (1816-1855). İngiliz romancı; Brontë kardeşlerin en büyüğü. (ç.n.)

nularda bir araya gelmeye başlayan ve kısa süre içinde de Norton'un başına gelenler sayesinde halkın haberdar olduğu konuları da ele alan diğer kadınlardan Caroline Norton uzak durmayı yeğledi; aslında, "Langham Place Bayanları" olarak bilinen grup tarafından oluşturulan Evli Kadınların Mülkü Komitesi büyük olasılıkla İngiltere'deki ilk örgütlü feminist gruptu. Fakat, Caroline Norton, belki de kamuoyunun gözleri önünde fazlaca kaldığını düşünerek ya da ününün hiç değilse son kırıntılarını koruyabilmek endişesiyle, bu tür gruplardan uzak durmayı sürdürdü.

Florence Nightingale de ortaya çıkmaya başlayan kadın hareketleriyle ilişki kurmayı kesinlikle reddeden bir diğer hayranlık uyandırıcı kadındı; fakat, uzun vadede, onun oluşturduğu örnek gerçekte söylediklerinden çok daha esin verici ve çok daha etkileyici oldu. Şu sözleri ünlüdür: "Kendi cinsimin doğruları ya da yanlışlarına zalimcesine kayıtsızım." Eğer kadınlar işsizse "bunun nedeni çalışmamalarıdır" diye ısrarla belirtiyordu. Bir keresinde, anlattığına göre, herhangi bir kadına sekreteri olarak çalışması için iyi bir ücret vermeye hazırken bu işi üstlenmeye yetenekli ya da istekli kimseyi bulamamıştı. Ama kendisi toplumun cinsiyetler arasında ayrım yapma ve kadınların yaşamlarını bunaltma yöntemine kesinlikle karşıydı. Varlıklı ve toplumsal bağları güçlü bir ailenin çocuğu olan Florence, kendisinin narin ve bol bol boş zamanı olan kadınlığa şehit verildiğinden şikâyet etmekteydi. Alaylı bir dille soruyordu: Peki neden "yün işi yapıp bütün gün dışarılarda atlı arabalarda gezinmek bir erkek açısından kadınlarda olduğundan çok daha tuhaf" görünsün? "Neden sabahın erken saatinde oturma odasının masası başında bir grup erkek

gördüğümüzde bunu komik buluyoruz da kadınları görünce normal karşılıyoruz?"

Florence kadınlara özgü tipik görevleri –anneannesine ve eski mürebbiyesine bakmak gibi– yerine getirdikten sonra hemşireliğe ilgi duymaya başladı. Fakat hemşireliğe duyduğu ilgi açıkça dile getirilen bir onaylamamaya ve hem annesinin hem de kız kardeşi Penelope'un ondan sürekli zaman ayırmasını istemelerine yol açtı. 1844'te, ailesi onun Salisbury Hastanesi'nde zaman geçirmesini kesinlikle reddetti. Bu durumu bir keresinde "İyi bir İngiliz ailesinin zalimliği gibisi yoktur" diyerek alaylı bir biçimde dile getiren Florence'a göre, pek çok kadın "hiçbir Tanrı'ya, hiçbir ülkeye, hiçbir göreve sahip değildi, aileleri dışında". Fakat 1849'da Lutherci kadın diyakozcuların işlettiği bir çocuk akıl hastanesi ve hastane olan Almanya'daki Kaiserwerth'i ziyaret etmeyi başardı. Hemşirelik ve hijyen standartlarını eleştirse de, "Burada her bir şey çok ilgimi çekiyor ve hem bedenen hem de zihnen çok iyiyim," demekteydi. Fakat, 37 yaşına geldiğinde, *Cassandra* başlığını verdiği bir romanın bir parçasında hâlâ hiddetle şunu soruyordu: "Kadınlar ne diye ihtirasa, zekâya ve ahlaksal etkinliğe – bunların üçüne de sahipler sanki; bu üçünden hiçbirinin uygulanamayacağı bir toplumda yaşayacaklarsa?"

Yaşamı 1853'te babasının –karısının çok güçlü taleplerine karşın– Florence'a yılda 500 sterlin ayırmayı kabul etmesiyle değişti. Sonunda aile içi zulümden kurtulmuştu ve o yılın Ağustos ayında Harley Street'teki Hasta Kadınlar Kurumu'nda sürekli yöneticilik konumuna geldi. Hemşirelik konusunda her şeyi öğrenmeyi zaten çoktan kafasına koymuştu ve bir kadının kendisini "hastanelerde ve

Resim 4. Florence Nightingale, "Fenerli Kadın", çoğu zaman –burada olduğu gibi– idarecilik ve örgütlenme konularındaki gerçekten olağanüstü yeteneğinden ziyade Kırım'da yaralı askerlere gösterdiği sevgi ve kadınsı duyarlılıktan ötürü övülen ulusal bir kadın kahramandı.

başka yerlerde yardım işleri"ne adamasının "uygunsuz ve yersiz" olmadığı konusunda hâlâ endişeleri bulunsa da, düzenli bir biçimde sabahın ilk ışıklarıyla kalkıp Hükümet Raporlarını çalışmaktaydı. 1854'teki kolera salgınında Londra'daki Middlesex Hastanesi'nde çalıştı.

Nightingale Kırım Savaşı esnasında bir grup hemşireyle birlikte Üsküdar'a gitmek üzere davet edilecek kadar ün yapmıştı; kısa zaman içinde ulusal bir kadın kahraman haline geldi. İşin ilginç yanı, o zamanlar duygusal yönlerden, Kırım'da yaralı askerleri rahatlatmak için lüks ve arzu edilecek türden bir yaşamı terk eden gerçek bir "kadınsı" kadın –hatta bir yardımcı melek– olarak görülmekteydi. "Fenerli Kadın" imgesi hemen etrafa yayıldı – onun sevecenliğini, ama aynı zamanda da narinliğini ve kadınsı zarafetini de vurgulayan simgeler olarak. Nightingale hatlarıyla çok ilgileniyor ve sıradan askerleri iyi anlıyordu. Ama belki de en büyük katkısı onun çok verimli ve ne yaptığını bilen bir yönetici olması gerçeğinde yatmaktaydı. Bir keresinde, "Şimdi İngiliz ordusunu giydiriyorum," diye yazıyordu; "Gerçekten bir aşçı, kahya, çöpçü (...) çamaşırcı, genel dağıtıcı, dükkân sahibiyim." Kırım Savaşı yılları ve sonrası, kuşkusuz, yaşamının en tatmin edici, her açıdan en mutlu yıllarıydı.

Savaş sona erdikten sonra da çalışmaya devam ederek İngiliz ordusunun sağlığı konusunda kapsamlı bir araştırmaya girişti. Daha sonraları, yaşamının ileri aşamalarında, uzun süreliğine yatağına çekildiğinde –bu onun "kadınsı" kırılganlığı konusunda alaylı lafların yayılmasına neden olacak bir alışkanlıktı– bunun tek nedeni daha etkili çalışabilmek için zaman yaratmak ve annesi ile kız kardeşinin taleple-

riyle rahatsız edilmemekti. Florence ilginç bir paradoks olmayı bugün de sürdürür: Yüzeyde, çokça da tanındığı biçimiyle, kendisini başkalarına "kadınsı" bir içgüdüyle adamışlığın başlıca örneğidir; aslında, kadınlara mevcut olanakları yaratan kararlı, hatta kahramansı bir kişiliktir. Onun oluşturduğu örnek, kadınların belirli bir meslek için eğitilmeleri ve evleri ya da aileye ait işler dışında da çalışabilmeleri fikrinin kabul edilir hale gelmesine yardımcı oldu.

Harriet Martineau da kadınları savunurken kişisellikten uzak durduğunu ve rasyonel davrandığını vurgulamaktaydı. Mary Wollstonecarft'ın aslında kadınların davasına zarar verdiğini ileri süren Martineau kendisini bir eğitimci olarak görmekteydi. İlk kitabı olan *Illustrations of Political Economy* 1832'de, Martineau 30 yaşında tanınmamış bir taşralıyken yayımlandı. Kitap iyi karşılandı ve Martineau ekonomik ve toplumsal kuramı popülerleştirme konusunda uzmanlaşmış, yazıları çok sayıda insan tarafından takip edilen bir gazeteci haline geldi. Birleşik Devletler'e yolculuk eden ve Kölelik Karşıtları ile çalışan Martineau onların köleler hakkındaki görüşlerini kadınlara uyguladı:

> Adaletin esirgenmesinin tek nedeni, en güçlü olanın haklarının korunmasıdır. Her iki durumda da, çoğunluğun boyun eğmesi ile baskı görenlerin pek azının içten içe süren hoşnutsuzluğu, bunlardan birinin sınıfın gerçek anlamda alçalışı olduğu ve diğerinin de insan haklarından yararlanmayı hak ettiğini doğrulamaktadır.

Aynı zamanda, ısrarla –ve belki de ileriyi göremeyerek– "kadınlar, erkekler gibi, kendilerine uygun olan ne varsa

onu elde etmelidir" görüşünü dile getirerek "kadınların davası"nı desteklemeyi reddetti. *Society in America* yayımlandıktan sonra, düzinelerce kadın ona mektup yazarak İngiltere'nin "hukuk ve gelenek"lerinin onları nasıl baskıya uğrattığını anlatıp bir şeylerin değiştirilebilmesi için yardım istedi; başkaları da eğer öneride bulunacak olursa "sonuçta karşılaşılacak itibar yitimine katlanabilmek için para, çaba, cesaret" önerdi.

Ama Martineau sürekli olarak duygularını açıkça göstermekten kaçındı. Caroline Norton gibi bir kadına karşı tamamen anlayışsızdı; Martineau'ya göre, Norton'un evlilik yasalarını değiştirmek amacıyla kendi kişisel sorunlarını gözler önüne sermesi "tüm terbiye kurallarını çiğnemekte"ydi. Ancak, beklenmedik ve oldukça dokunaklı bir biçimde, annesine yazdığı mektuplardan günümüze kadar kalanlardan bazıları onun bağımsız bir yaşam seçmesinin gerçek neden olduğunu göstermektedir.

> Sanırım hem sen hem de ben ara sıra da olsa benim bir kız evladın görevini yerine getirmediğimi hissediyoruz, ama ikimiz de unutmayalım ki, ben bugün senin çalışan herhangi bir *oğlunun* olabileceği ölçüde bir dünya vatandaşıyım. Benim tek başıma çalışıp ziyaretlerde bulunduğum saatler sana da bol vakit bırakacak.

Belki de, anlayışla karşılanması gerektiği gibi, Martineau kendi ihtirasları ile ideal kadınsı davranış arasındaki bu çatışmayı kendisi de asla çözemedi. 35 yaşına geldiğinde yeni bir ekonomi dergisinde editörlük teklifi aldı; bu iş para, prestij, kendi ihtiraslarının ve kadınlara yönelik umut-

larının karşılanması anlamını taşıyacaktı. Kararsız kaldı – ta ki ağabeyi James'ten olumsuz bir mektup alana kadar. Sonuçta –belli ki epey rahatlayarak– bu fırsatı geri çevirdi. Bunun yerine, *Deerbrook* adında ilginç bir roman kaleme aldı; roman hem onun korkularını, umutlarını ve kararsızlıklarını, hem de onun kadın çağdaşlarının pek çoğunu hâla meşgul eden kuşkuları ve sorunları dolaylı bir yoldan incelemektedir. Martineau 1876'da öldü.

19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde kadınlar sessiz ama etkileyici bir biçimde özel reformlar için ve başka kadınlara yeni alanlar açma sürecinde çalışmaktaydı. Örneğin, Frances Power Cobbe, Brighton'da gittiği pahalı yatılı okulu üzücü bir anı olarak anımsamaktaydı: İleri sürdüğüne göre, okul tamamen yetersizdi. Öğrenciler "iğrenç bir takırtı"nın hüküm sürdüğü koca bir odadaki yuvarlak masaların çevresinde toplaşırdı; üst katlardan bir piyanonun sesi, aşağılardan da derslerini mürebbiyeye yüksek sesle okuyan ve bu arada da ezber yapan kızların sesleri gelirdi. Daha sonraları farkına varacağı gibi, bu deneyim aslında tipik nitelikteydi. Kızların eğitiminin derhal düzeltilmesi gerekiyordu; hatta büyükannesi zamanındaki okulların çağdaş okullardan muhtemelen daha iyi olduğunu bile düşünmekteydi. Hiç de parlak olmayan bir eğitim geçmişine sahip olmasına karşın, Cobbe, yalnız eğitim konusunda değil, aynı zamanda hem bekâr hem de evli kadınların karşılaştıkları diğer zorluklar hakkında da çok canlı ve derin düşünceler içeren yazılar yazdı.

Örneğin, mutsuz evliliklere saplanıp kalmış kadınların durumunu çok iyi anlatmaktaydı. "Bizler meyhaneden eve adeta sendeleyerek gelen sarhoş, kaba erkekler hakkında

Romanlarda evlilik

19. yüzyıl roman yazarları açısından, evlilik, merkezi ve ilginç bir tema olmayı sürdürdü, fakat kocalarla eşleri arasındaki ilişki ender olarak kişiliği memnun edecek türdendi. Charlotte Brontë'nin *Jane Eyre* (1847) romanında kadın kahramanın Mr. Rochester'la yaşadığı aşk ilişkisi kadın her ne kadar –Rochester sakat kalıp yardıma muhtaç hale geldiğinde– mutlu sona ulaşsa da, aslında, Gotik melodramın daha ayrıntılı ve akılda kalıcı bir çeşitlemesidir. Mrs. Gaskell'in* kadın kahramanlarının tümü de –ne kadar müphem olursa olsun– geleneklerin izin verdiğinden hep daha fazlasını isterler. Her nedense George Eliot takma adıyla yazan Mary Ann Evans *The Mill on the Floss* (1860) romanında erkek ve kız kardeş arasındaki genellikle zor yürüyen ilişkiyi inceler. *Middlemarch*'ta (1871-2) yaşamını buna değer bir şeye –bir kimseye– adamak isteyen zeki ve idealist Dorothea sonunda mutsuz bir evliliğe kendini kaptırır. Sonuçta, başka bir erkekle bir tür mutluluk yaşasa da, geçmişte yapılabilecek iyi bir şeyleri kaçırdığının farkındadır. George Meredith'in *The Egoist*'i (1871) bir kadının yalnızca statü simgesi olduğu bir evliliğin ürpertici öyküsüdür; *Diana of the Crossways* (1885) adlı romanı Caroline Norton'un felaketle sonuçlanan evliliğinin insanı rahatsız eden bir kurmaca çeşitlemesini sunar. George Gissing'in *The Odd Women* (1893) başlıklı romanı evlenmemiş yaşlı kızların büyüyünce "cesur bir erkek" olacağını umdukları öksüz bir bebeği yetiştirmelerinin duygudaş bir anlatımıdır.

* Elizabeth Cleghorn Gaskell (1810-1865). İngiliz romancı. (ç.n.)

birçok öykü işitmekteyiz," demekteydi; bu erkekler zavallı karılarına saldırmaktaydı. Fakat "asil ailelere mensup ve iyi eğitimli olan, onurlu meslekleri bulunan erkeklerin aynı zalimlikten suçlu oldukları kimin aklına gelirdi?" Cobbe ara sıra da geleneksel duygusallığa eğilim göstermekteydi:

> Bizler [kadının] sevgi hislerinin erkeğin adalet hislerini tamamlamasını bekliyoruz; kadının içten gelen nazik güdülerin esinlediği etkisinin erkeğin dıştan gelen ahlaklılık yasalarını tamamlamasını bekliyoruz (...) Kadından ayrıntılara önem veren bir zekâ, yaşlanma ve ıstırap karşısında yumuşak başlılık, çocukların isteklerini kavrayabilme yeteneği istiyoruz...

Fakat saygı gören bir gazeteci olarak kadınlar için üniversite eğitimi fikrini destekledi ve Evli Kadınların Mülkü Komitesi için sessizce kampanyalar yürüttü. Ama daima –bazen inanılır olamayacak kadar bunu vurgulayarak– feminizmin kişisel bir şey olmadığında da ısrar etti: "Eğer ben olgunluk yaşlarımda 'Kadın Hakları'nı savunan bir kadın haline geldiysem, bunun nedeni, kişisel olarak bir kadına karşı yapılan haksızlıkları hissetmemin sağlanması değildir."

V. Bölüm

19. YÜZYILIN SONLARI: KAMPANYA YÜRÜTEN KADINLAR

Gerçek anlamda bir kadınlar "hareketi"nin İngiltere'de ortaya çıkışı ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşti. Bu hareket özellikle Barbara Leigh Smith ve ilk toplantı yerlerinin adından ötürü "Langham Place Bayanları" olarak tanınan bir grup dostunun çevresinde birleşti. Bu grup zaten net bir biçimde tanımlanmış konular çevresinde daha örgütlü kampanyalar başlattı: kadınların daha iyi eğitim görmelerine ve daha fazla iş olanağına kavuşmalarına duyulan ivedi gereksinimle evli kadınların yasal konumunun geliştirilmesi.

Kadınlar, kısmen, "kadınsılık" kavramının daraltıcı tanımına ve "kadınlara özgü alan" biçimindeki geleneksel ve sınırlandırıcı kavrama karşı bir tepki olarak bir araya geldiler. Victoria döneminde bir kadının en büyük erdeminin yumuşak başlı bir pasiflikle denk tutulduğu görülür. Yaşamını sürdürmek için kendi gelirini kazanmak zorunda olan bir orta sınıf kadını, muhtemelen, çok az eğitim görmüş

olsa da, mürebbiye olarak az gelirli bir işe girecek olsa kendisini şanslı sayabilirdi. Bu kadın için diğer türden pek az iş olanağı olabilirdi. Ve mutsuz bir evlilik yapan bir kadın için de hâlâ bir çıkış yolu yoktu.

İşin üzücü yanı, kendi başlarına etkileyici başarılar gerçekleştiren, kadınların yaşamları ve mücadeleleri korusunda duygudaş ve etkili duygularla yazılar yazan kadınlar bile bazen gelişme göstermeye başlayan feminizmden uzak durmaktaydı. *Middlemarch* (1871-2) adlı romanında bir kadından zekâsını ve yeteneklerini uygun bir biçimde ifade etmesinin esirgenmesini hayranlık verici bir düzeyde anlamasına ve Barbara Leigh Smith'in yakın dostu ve destekleyicisi haline gelmesine karşın, Mary Ann Evans –George Eliot– 1853'te "kadın, erkeğin ona verdiği yazgıdan daha iyisini hak etmez" demekteydi. Ayrıca, "kusursuz düzeyde nezaket ve yumuşak başlılığın, olası annelik durumu"nun "bir kadının varlığına şefkatle" nasıl yayılacağını övgüyle anlatmaktaydı. 1856'da *Ruth* (1853) ve *North and South* (1855) adlı romanların yazarı Mrs. Gaskell kadınların doktor olmak için eğitim görmeleri kavramına karşı çıkmaktaydı:

> Bir erkeğin yargısını almam olanaklıysa, bir kadına bir fareyi bile emanet etmezdim. Kadınların yargılama yeteneği yoktur. Kadınlarda davranış inceliği ve duyarlılık, zekâ ve yüzlerce güzel ve sevimli nitelik vardır; ama ciddi ve uzun tıbbi eğitim gerektiren konularda kadınlar aptal birer melekten daha ötesi olamaz.

1857'de, Elizabeth Barrett Browning, *Aurora Leigh* başlıklı şiirinde şu görüşü dile getiriyordu:

Bir kadın (…) ne yapabileceğini kanıtlamalı
Onu yapmadan önce, zırvalar kadın hakları,
Kadının görevleri, kadının misyonu diye, ta ki
Erkekler (kadının yanında onlar da zırvalamakta) diyene kadar
Bir kadının işlevi yalnızca (…) konuşmak.

Barbara Leigh Smith (evlendikten sonra geleneği yıkarak kendi adına kocasının adını –Bodichon– ekledi) varlıklı olsa da tipik olmayan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi: Anne babası evli değildi. Babası onu daima okumaya yönlendirdi ve bol bol seyahat etmesine olanak sağlayacak kadar da cömert gelir sağladı. Leigh Smith *Remarks on the Education of Girls* adlı kitabı yazan ve bekâr kadınların bütün kadınların yazgısının düzelmesinde çok önemli olacağını ısrarla vurgulayan Bessie Rayner Parkes ile Avrupa'da zaman geçirdi. (O zamanlar yapılan bir eleştiride *Women and Work* konulu bir kitapçık yayımlayan Parkes ve Leigh Smith'le alay edilmekte, "kadınlar ardışık düşünce gücü açısından öldürücü derecede yetersiz" denmekteydi.)

1857'de, geçirdiği bir hastalık sonrasında Cezayir'de iyileşmekte olan Leigh Smith ileride evleneceği doktor Eugène Bodichon'la tanıştı. Evliliklerinin ardından Amerika'da bir yıl geçirdiler; Boston, New York ve New Orleans'ta Leigh Smith eğitimle ilgilenen kadınlarla ve doktorluk eğitimi almış kadınlarla tanıştı. Seneca Falls'da kölelik karşıtı harekette ve kadın hakları için oluşmaya başlayan kampanyada eylemci olan Lucretia Mott'la uzun süren konuşmaları oldu. Leigh Smith en ivedi görünen alanlarda çalışmaya girişecekti: evli kadınların yasal statüsü, kadın-

lar için ya da iyi eğitim ve öğretim için duyulan ivedi gereksinim, kadınlar için mevcut olan sınırlı istihdam olanaklarını artırma gereksinimi.

1854'te, Barbara Leigh Smith, *A Brief Summary in Plain Language of the Most Important Laws of England Concerning Women* başlıklı bir kitapçık çıkarmıştı. İşe bekâr kadınları sınırlandıran çelişkileri ele almakla başlıyordu: Kendi kilise bölgelerinde oy vermelerine izin vardı ama vergi ödeyen mülk sahipleri olsalar bile parlamento seçimlerinde oy kullanamıyorlardı. Ardından, evli kadınların karşılaştığı daha da büyük yetersizliklere geçti: "Bir erkek ve onun karısı yasa önünde tek bir kişidir; kadın bekâr bir kadınken sahip olduğu bütün haklarını yitirir ve onun varlığı tamamen kocasının varlığı tarafından soğurulur." Leigh Smith evlilik anlaşmaları sorununu ve eğer anne baba ayrılırsa çocukların velayeti sorununu ele aldı; hatta, bir çift resmi açıdan nişanlandıktan sonra kadının nişanlısının bilgisi ve onayı olmadan mülkünü elinden çıkaramayacağı biçimindeki tuhaf ve rahatsız edici yasal gerçeği de su yüzüne çıkardı. Bildiri birkaç peni karşılığında satılınca çok geniş kitlelere ulaştı ve üç baskı yaptı. Bir sonraki yılın Aralık ayında Leigh Smith ve onun gibi düşünen kadınlar –bunlar arasında Bessie Parker ve Anna Jameson da vardı– Evli Kadınların Mülkü Komitesi'ni (İngiltere'nin ilk örgütlü feminist grubunu) kurdular; grup tüm ülke çapında yasa reformu için dilekçeler dağıttı ve kısa süre içinde 2,400 imza toplandı. Komitenin girişimleri sonucunda evli kadınların parasal durumunu iyileştirici yönde değişiklikler gerçekleşti – ancak, yine de, bu değişiklikler kadınların haklarını radikal düzeyde yeniden tanımlıyor değildi.

Leigh Smith, ayrıca, ilk kez 1858'de yeni kurulmuş *English Women's Journal*'da yayımlanan bir makale de yazdı; bu makale de orta sınıf kadınlarının, kendilerinden evlenmeleri beklendiği için, başka hiçbir umut taşımamaları gerektiği görüşüne şiddetle karşı çıktı. Büyük sayıda kadın muhtemelen asla evlenmeyecek ve kendi hayatını kazanmak zorunda kalacaktı; ama Leigh Smith'e göre, evlenen kadınlar bile çocuklarını yetiştirecek biçimde eğitilmeli ve, gerekirse, ev dışında da işe girmeliydi. Ayrıca, sırf çalışmış olmak için çalışmanın değerini de ısrarla vurguluyordu:

> Dünyaya 12 çocuktan oluşan bir aile getirmek asil bir uğraş sayılmaz. (...) Asil bir kadın olmak asil bir erkeğe anne olmaktan daha iyidir.

Ne de olsa hem bir anne hem de hükümdar konumunda bulunan Kraliçe Victoria'dan bile talepte bulundu. Aynı zamanda, Leigh Smith, kadınların gerçekleştirdikleri asıl çalışmanın –evi çekip çevirmenin ve aile yetiştirmenin– değerinin daha fazla kavranmasını vurguladı. Londra'da kurduğu bir okul yaklaşık on yıl boyunca etkinlik gösterdi. Okulda oğlanlarla kızlar birlikte eğitim görmekteydi; kendi yeğenleri ile arkadaşlarının çocukları da yakın çevrede yaşayan işçilerin çocuklarıyla birlikte eğitim gördü.

Önceleri büyük ölçüde Leigh Smith'in parasal desteğiyle ayakta kalan *English Women's Journal* daha sonraları makûl düzeyde okuyucuya ulaştı ve bu kişilere eyleme geçme fikrini aşıladı. İlk başlarda kuşku duyan George Eliot bile 1859 sonunda yazdığı bir dostuna "derginin iyi bir şeyler yapıyor *olması* gerekir – kadınları yararlı işler yapmaya yön-

lendirerek ve kadınların gereksinimleri konusuna insanların genelinin dikkatini çekerek" demekteydi. Fakat, Leigh Smith ve Bessie Parkes kısa süre içinde kadınların istihdamına ilişkin sorunlarla birinci elden yüz yüze kaldılar. İş arayan *Journal* okuyucuları Langham Place'ten Cavendish Square'e taşınan bürolarına gelmeye başladı. Sırf kadınlar için aslında ne kadar az iş olanağının mevcut olduğunu görmek üzere bir istihdam kaydı tutmaya karar verdiler. Birçok erkek kadınların kendi alanlarına girmesinden son derece rahatsızdı; erkeklerin görüşüne göre, kadınlar herkesin ücretinin düşmesine neden olacak ve onların varlığı erkekleri işsizliğe itecekti.

İstihdam olanakları başka kadınları da ilgilendiriyordu. O yılın başlarında, Langham Place grubunun çalışmalarından haberdar olan ve kendisi üye olmasa da muhtemelen grubun gerçekleştirdiklerinden etkilenen Harriet Martineau *Edinburgh Review*'da aslında kadınlar için açık olan pek az işi alanını serinkanlı ve sağlam bir biçimde ele aldığı "Female Industry" başlıklı bir makale yayımlamıştı. Kadınların durumunun değişmeye başladığını açıkça görmekteydi: Gitgide daha fazla sayıda kadının çalışmaya başlamaktan başka çaresi kalmıyordu. "Kendi ekmeğini kazanma" kavramı, Martineau'ya göre, erkekler kadar kadınlar için de geçerli olan yeni bir kavramdı.

> Yeni bir ticari ve endüstriyel bir ekonomide yaşıyoruz, ama fikirlerimiz, dilimiz ve düzenlemelerimiz buna uygun düşecek bir biçimde değişmiş değil. Sanki her bir kadının babası, ağabeyi ya da kocası tarafından bakılan ya da bakılması gereken biri olduğu doğruymuş gibi konuşmayı sürdürüyoruz.

Yoksul kadınlar tarlalarla ya da fabrikalarda çalışabilirdi; Martineau bunlar dışında yalnızca iki tane –ikisi de düşük ücretli– olasılık görebiliyordu: iğne işi ya da öğretmenlik. Barbara Leigh Smith gibi, Martineau da kadınların eğitiminin genişletilmesini ve kadınların "erk ve enerjileri" için "adilane bir alan"ın açılmasını ısrarla talep etti.

Amerika'da doktorluk eğimini alan ve o aralar İngiltere'yi ziyaret eden Elizabeth Blackwell'i övdü. (Barbara Leigh ile Bessie Parkes Blackwell'in yalnızca Londra'da değil, taşra merkezlerinde de konuşmalar yapmasını sağladı.) Fakat kadınların mütevazı ve rasyonel savlardan öte savlarda bulunmasının gerekmediğine inandığı için, ilk feministlerin çoğunun aksine, Martineau, kadınlar için oy hakkı taleplerine çok az anlayış gösterdi.

Bir önceki bölümde belirtildiği gibi, Evli Kadınların Mülkü Yasası kampanyası ile kadınlar için eğitim kampanyasının savunucularından biri olan Francis Power Cobbe kadınların kendilerini ya da kendi çıkarlarını korumak için erkeklere güvenmelerinin gerekmediğine inanarak kadınların oy hakkı için kampanya yapmayı sürdürdü. Bu hedefe ilişkin görüşleri bazen sınıfsal bir kibirliliği yansıtmaktadır; onu sinirlendiren şey şuydu: "Mülk edinimi yoluyla yapısal açıdan yetkin durumdaki (ve buna eğitim ve zekaları sayesinde en azından "okuryazar" seçmenler konumuna gelmeye doğal yollardan yetkin olanları da ekleyebilirim) üst sınıfa ait biz kadınlara hâlâ oy hakkı verilmemekte." Daima sağlam bir biçimde tutucuydu; ancak, Muhafazakâr Parti'nin radikal kanadını onaylamadığı için de 1867'de gelişmekte olan oy hakkı hareketinden çekildi.

Emily Davies de kadınların yazgısında herhangi bir gelişme olacaksa bunun eğitim yoluyla olacağını düşünmek dışında her alanda sarsılmaz bir muhafazakârdı. Gençliğinde, "Hiçbir şey öğrenmemiş insanların yapacak hiçbir şey bulamamalarına hiç şaşmamalı," diye yazıyordu. Cezayir kentinde hastalanan erkek kardeşine bakması gerektiğinde Barbara Leigh Smith'le tanışma şansını yakaladı; Leigh Smith onun arzularını ve memnuniyetsizliklerini anlayışla paylaşarak böyle birçok kadının var olduğuna onu inandırdı. İngiltere'ye döndüğünde, Davies (arkadaşı Elizabeth Garrett'la birlikte), hem *English Women's Journal* hem de Kadınların İstihdamını Geliştirme Topluluğu'nun merkezi haline gelen Langham Place'i ziyaret etti. Buradan büyük ölçüde esinlendi ve kuzeydeki evine döndüğünde topluluğun Northumberland ve Durham kollarını kurmanın yanı sıra yerel gazeteye çeşitli mektuplar yazarak kadınlar için istihdam olanaklarının artırılmasını ele aldı. Kendisi gibi kızlar için mevcut yetersiz entelektüel eğitim konusunda çok sertti: "Okula gidiyorlar mı? Hayır. Mürebbiyeleri var mı? Hayır. Derse giriyorlar ve gidebildikleri kadar gidiyorlar." Kişisel duygularını da karıştırarak durumu şöyle betimliyordu:

> Kadınlar olarak, onlardan asla fazla bir şey beklenmemesi gerektiğinin (...) her ne yaparlarsa yapsınlar erkeklerin yaptıkları işlerle –dolaylı ve yüzeysel yollardan ilgilenmek dışında– ilgilenmemelerinin, çünkü bu işlerde daima başarısız olacaklarının söylenmesinin yarattığı düş kırıklığının ağırlığı.

Kadınlar çok iyi bilirler ki, bu türden bir tutum "insanı boğar ve kanını dondurur; bu tutum mevcutken severek çalışmak ne kadar zordur".

Fakat Davies aynı zamanda Langham Place grubu arasında gitgide yayılan ve eğitimin en önemli şey olduğunu dile getiren görüşten de cesaret almaktaydı. Londra'da yakın tarihlerde kurulmuş Queen's College ile Bedford College orta sınıftan (bazı) kızlara aşağı yukarı yeterli eğitim sunmaktaydı ve Davies 1862'de kadınların 1858'de oluşturulan Üniversite Yerel Sınavları'na girme olanaklarının sağlanması için bir komite oluşturmayı başardı. Cambridge Üniversitesi'nin, deneme niteliğinde, kadınların da erkekler gibi sınava girmelerini nihayet 1865'te kabul edişine kadar çok büyük sayıda, ağır ilerleyen ve özenli bir örgütlenmenin oluşturulması gerekti. Davics daima gerçekçi biri olduysa da, kızlara hem okul hem de üniversite düzeyinde erkeklerle tamamen aynı eğitimin verilmesi gerektiği inancını asla terk etmedi. 1866'da yayımlanan *The Higher Education of Women* adlı kitabında savlarını fazla ileri girmeden sunma konusunda dikkatlidir. Davies kadınlar muhtemelen "asla erkekler kadar başarılı olamayacak" demekteydi; "fakat bu bana ellerinden gelenin en iyisini yapıp neyi yapmaya çalışacaklarını seçmemeleri için bir neden olarak görünmüyor." Kadınlar için bir yüksek öğrenim koleji kurmak üzere (Barbara Leigh Smith'in cömert katkılarıyla) para toplamayı başardı; Hertfordshire'daki Hitchin'de kurulan okulun açılışta yalnızca beş öğrencisi vardı. 1873'te Cambridge'e taşındı ve Girton College adını aldı; ardından, 1879'da Oxford'da Lady Margaret Hall kuruldu. Fakat, radikal görüşlerine karşın –kız öğrencilerin daha en baştan

erkek öğrencilerle aynı sınavı almalarında ısrar ediyordu– Emily Davies kesinlikle kızların erkek öğrencilerle aynı özgürlüklerden yararlanmalarını istemiyordu. Öğrencilerinin ağırbaşlı, tamamen dürüst davranmalarını bekliyordu; onun inancına göre, geleneksel olmayan ve "kadınlara yaraşmayan" davranış projenin tümünü tehlikeye atacaktı.

Emily Davies'in öncülük ettiği çalışmalar çok önemliydi; ancak, belki de, kaçınılmaz bir biçimde, kadınların yüksek öğrenimde gerçek eşitliğe yaklaşabilmeleri için uzun zaman geçmesi gerekti. Londra'da Queen's College ile Bedford College 1878'de kadınlara yüksek öğrenim derecesi vermeye başladı. Fakat Oxford'lu kadınlar ancak 1919'da üniversitenin tam üyesi olabildiler; her ne kadar Cambridge Üniversitesi kadınlara "ismen" üniversite derecesi sağladıysa da, kadınlar 1948'e kadar üniversitenin tam üyesi olarak kabul edilmedi.

Elizabeth Garrett da (daha sonraları Garrett Anderson) günümüzde en olağanüstü muhalefet olarak görülecek türden engellemelere karşın doktorluk eğitimi görme konusunda uzun süreli ve cesur çabalarında Langham Place grubundan destek aldı. Çoğu zaman çok kaba şakalara konu oldu. Bazı erkek öğrenciler "şu ana kadar hassas bir doğaya sahip oldukları kabul edilmiş konuları çalışırken (...) erkeklerle kadınların hiç de uygun olmayan bir biçimde bir arada olmaları"nı kabul edemediklerini belirttiler; *Lancet** dergisi de onun eğitim alma çabalarını "iğrenç" bulmaktaydı. Garrett'ın kararlılığını hiçbir şey bozamadı. Her şeyden önce, kadın doktorların "ıstırap çeken birçok ka-

* Neşter. (ç.n.)

dın" için benzersiz bir nimet olacağına inanıyordu. Dahası, bu meslek onu çok ilgilendiriyordu ve bu meslekte iyi olacağını biliyordu.

1849'da New York State'teki küçük bir özel üniversiteden tıp alanında mezun olmayı başaran ve New York'un kenar mahallelerinde kadınlar ve çocuklar için bir dispanser açan Elizabeth Blackwell örneği Garrett'ı cesaretlendirdi. Fakat Blackwell Londra'yı ziyaret ettiğinde sert eleştirilerle karşılandı: "Ellerinde kan pıhtısı kokusu olan bir kadının, kadınların genelinin sahip olduğu doğa ve duyguların aynısına sahip olması olanaksızdır," demekteydi bir köşe yazarı. Elizabeth Garrett'ın tıp alanında çalışma konusundaki sabırlı kararlılığının yanlış ya da iğrenç olmayıp "sağlıklı, aktif enerjinin sonucu" olduğuna kendi annesini ikna edebilmek için çok uğraşması gerekti. Neyse ki, babası daha destekleyiciydi ve Garrett sessizce ve sabırla direndi. İskoçya'da ebelik eğitimi gördü ve ardından Paris'te yüksek lisans diploması aldı. Daha önceleri kadınların tıp alanında olmaları fikrine düşmanca yaklaşan *British Medical Journal* bile "herkes Miss Garrett'ın sergilediği yılmaz kararlılık ve cesarete hayran olmalı" demekteydi. London School Yönetim Kurulu için aday olması konusunda nihayet ikna edildiği 1870'e gelindiğinde, çok saygın ve popüler bir kişi haline gelmişti ve diğer adaylardan çok daha fazla oy aldı.

19. yüzyılın ikinci yarısında en önemli ve en etkili kampanyalardan biri aynı zamanda en beklenmedik olanlardan biriydi: cinsiyete yönelik çifte standardın zalimce ikiyüzlülüğünü büyük ölçüde gözler önüne seren, Bulaşıcı Hastalıklar Yasaları karşıtı protesto. Yasaların ilki 1864'te ka-

bul edilmişti; belirli limanlarda ve garnizon niteliğindeki kentlerde polislere fahişe olduğundan yalnızca *kuşkulanılan* her kadını tutuklama, bazen zalimce davranarak iç muayeneye maruz bırakma ve herhangi bir cinsel hastalık izine rastlanması durumunda da kadını hastaneye kapatma yetkisi veriliyordu. 1866 ve 1869'da yasaya eklemeler yapıldı. Kadınlar kısa süre sonra protestolarına başladılar: Bunlar arasında Elizabeth Garrett, Florence Nightingale ve "bu düzenleme sistemi önleme sağlaması beklenirken daha çok korku yaratıyor" diyen Harriet Martineau da bulunmaktaydı.

1869'da gelindiğinde, Bulaşıcı Hastalıklar Yasalarının İptali İçin Kadınlar Ulusal Derneği oluşturulmuştu; çok sayıda saygın ve seçkin kadın ilk gerçek ve etkili baskı grubunu kurmaktaydı. İlk aşamada kampanya fahişelere ya da fahişe olduğundan kuşkulanılanlara karşı çok zalimce davranılmasına neden olan belirli yasalara karşı bir saldırı başlattı; fakat kısa süre sonra alan genişletildi ve cinsiyet konusundaki çifte standardın işleyişi ve bunun toplumun tamamında hem erkekler hem de kadınlar üzerindeki felaket türünden etkileri gözler önüne serildi. Bir süre sonra Josephine Butler grubun lideri oldu. Liberal bir ailenin iyi eğitimli kızı olan Butler güzel, kendisini davasına adamış, çok saygın biriydi – bu nedenle de insanların hiç de saygın olmadığını düşündükleri bir konuda çok etkili bir propagandacı haline geldi. Tek kızının trajik ölümünün ardından kocası ile birlikte taşındığı Liverpool'da fahişeler konusunda çalışmaya zaten başlamıştı. "Köşemden çıkıp kendi ıstırabımdan daha acı bir ıstırap bulma konusunda karşı konulmaz bir isteğin pençesine düştüm," demekteydi. Bazı

mutsuz, "düşmüş" kızları kendi evine aldı ve "ölmekte olan Magdalena'lar"a* bakım sağlayacak küçük bir "Dinlenme Evi" kurmak üzere para topladı.

Butler kadınların karşılaştıkları problemlerle çok yakından ilgilenmekteydi. 1868'de yayımlanan *The Education and Employment of Women* başlıklı bir kitapçık artık bildik bir konu haline gelen kadınlar için daha iyi bir eğitim konusunu ve –İngiltere'deki evli olmayan kadınların sayısından yola çıkarak– kadınlara kendi geçimlerini sağlayabilmeleri için uygun eğitimin verilmesini ele almaktaydı. 1869'da Butler ile aynı görüşleri paylaşan başka kadınlar Kadınlar Ulusal Derneği'ni kurdular; Butler çok etkili bir liderdi. Konuşmaları ve yazıları, ciddi ve net görüşleri duygularla çok etkili bir biçimde bağdaştırırdı. 1871'de kaleme alınan ve Butler'ın fahişelerle deneyimlerinin ele alındığı bir kitapçıkta, Butler, Bulaşıcı Hastalıklar Yasalarının Yargılanma Hakkı Yasasının askıya alınmasına neden olacak boyutlara ulaştığını ileri sürmekteydi. Bu yasalar "sözcüğün tam anlamıyla bir köle türü yaratmakta. Bu terimi duygusallıkla değil, sözcüğün en keskin yasal anlamıyla kullanıyorum" demekteydi. Hem konunun kendisi hem de Butler'ın protestosu ülke çapında kadınların hayal gücüne ve duygularına hitap edecek türdendi. 1870'te başbakana yazılan bir mektupta Bayanlar Ulusal Derneği'nin bir üyesi şunu ısrarla vurgulamaktaydı:

* Mecdelli Meryem. Yeni Ahit'e göre İsa bu günahkâr kadını kötü ruhlardan arındırdı ve çarmıha gerilmesinin ardından ilk olarak bu kadına göründü. (ç.n.)

> Sizin şefkatle kucakladığınız anneler, eşler, kızkardeşler ya da kız evlatlar arasında biri bile, kendisi de aynı korunmasız, güvencesiz konumda, yoksulluk ve kötülüğün aynı pençesi içinde doğmuş olsaydı (...) kendisinin de, henüz kızlığının başlangıcındaki masumane saflığıyla, onlar gibi, toplumun içinde kaçışı olanaksız kılmak için uzun zamandır elinden gelenin en iyisini yaptığı o berbat uçuruma düşmeyeceğini ileri sürmeye cesaret edemez.

Josephine Butler ile onun sayıları hızla artan ve hayranlık uyandırıcı düzeyde saygınlığı bulunan destekçileri kısa sürede çok etkili bir baskı grubu haline geldi; kampanya, çok başarılı bir şekilde, cinsiyet açısından geleneklerin uzun zamandır gizlediği zalimane bir çifte standardı da gözler önüne serdi. Ve, daha da önemlisi, bunun yalnızca kadınları değil, aynı zamanda kadınların çoğunu her türden gizli yoldan baskı altında tutan, günlük yaşamın ve çalışma yaşamının neredeyse her aşamasına yayılan bir çifte standart olduğunu ileri sürdüler. Daha sonraları, Parlamento Seçkinler Komitesi'ne kanıt sağlayan Butler, yasanın kadınlar üzerinde olduğu kadar erkekler üzerinde de dolaylı ama felaket türü etkileri olduğuna dikkatleri çekti. Chatham kentini ziyaret ettiğinde, "Orada orduya ilk kez katılan genç askerlerin küçük düşürüldüklerinin kanıtlarını gördü (...) Yaşları on üçten daha fazla göstermeyen askerler vardı (...) durum çok ciddiydi". Onun görüşüne göre, gerçek kötü kişiler, gerçek istismarcılar, kadın satıcıları, "kadınların erkeklere satıldığı evler kurma" yoluyla para kazanan erkeklerdi.

1880'lerde, Annie Besant çok farklı ve belki de çok daha önemli bir istismar biçimiyle uğraştı. Doğu Londra'da

Bryant-May kibrit üretim fabrikasında çalışan kadınların gerçekten felaket kabilinden koşullarını keşfeden Besant aslında birer din adamı olan hissedarlara çok derinden ve çok etkili bir biçimde duygusallık içeren bir mektup kaleme aldı:

> Gözlerinizde bir canlandırın, başka bir adamın kızkardeşinin solgun, yorgun suratını (...) yıpranmış şapkasını çıkardığında taşıma kutularının sürtünmesinden ötürü saçını yitirmiş bir kafa çıkmakta ortaya, sırf sizlerin hisse payları daha fazla olabilsin diye saçlarını yitirmiş bir kafa, Bay Din Adamı (...) sizleri hak ettiğiniz utancı toplum önünde yaşamaya davet ediyorum...

Suçlamaları yaygın bir biçimde duyuruldu ve halkın da büyük ölçüde ilgi göstermesi sağlandı. Kibrit üreten kızlar Londra'da oldukça büyük protesto yürüyüşleri düzenledi ve sonuçta kendi sendikalarını kurmalarına izin verildi.

Kadınların karşısında duran bütün bu konularda gösterilen gelişme artık durdurulamazdı. Fakat kadınlar –ve de Thompson ile Mill gibi birkaç erkek destekçi– 19. yüzyılın tamamı boyunca kadınların oy hakkı konusunu vurgulamıştı; yüzyılın son yıllarında bu talep daha da önem kazandı ve oy hakkını savunanlar –daha sonraları da oy hakkını militanca savunanlar– ön plana çıkacaktı.

VI. Bölüm

OY VERMEK İÇİN ÇARPIŞANLAR: KADINLARIN OY HAKKINI SAVUNANLAR

19. yüzyıl süresince, oy kullanma hakkı aşamalı olarak feminist taleplerin merkezine yerleşti. Hem simgesel açıdan (kadınların tam vatandaşlık haklarının tanınması olarak) hem de uygulama açısından (reformların daha da ileri götürülmesi ve kadınların yaşamlarında uygulamaya yönelik değişiklikler yapılabilmesi için gerekli bir yol olarak) önemli görülmekteydi. Fakat oy hakkının kazanılmasının zor bir mücadele olduğu ortaya çıktı ve mücadele birkaç on yıl boyunca sürdü. Kadınların oy hakkını kazanmak için fikirlerini ifade ederken gösterdikleri ve gitgide artan düzeylerde sergiledikleri kararlılık ve tutarlılık esin kaynağı olacak bir öyküdür; bu taleplere gösterilen muhalefet de bir o kadar kararlı ve kimi zaman şiddetli oldu. Ve muhalefet edenler erkekler olduğu kadar kadınlardan da oluşmaktaydı.

Kadınlara oy hakkı konusunda bazı eski talepler zaten vardı: Anna Wheeler'ın etkilediği William Thompson

1825 kadar eski bir tarihte kadınların da temsil edilmesi konusunu çok güzel bir dille ifade etmişti. 1843'te yazan Marion Reis kadına uygun "alan" konusundaki mevcut klişeleri ve kadının erkek üzerindeki etkisinin kadına istediği her şeyi sağladığı biçimindeki anlayışı reddediyordu. Reis yalnızca oy kullanmanın değil, aynı zamanda parlamentoda küçük ölçüde de olsa temsil edilmenin önemini de vurguladı. "Parlamentoyu oluşturan üyeler arasında birkaç kadın" belki de bu organın "kadınların çıkarlarına az da olsa ilgi göstermeleri"ni sağlayabilirdi. 1847'de Quaker ileri gelenlerinden Anne Knight kadınların temsil edilme haklarını ele alan bir kitapçık yayımladı. Daha sonraları, John Stuart Mill'le evlenen Harriet Taylor, 1851'de, *Westminster Review*'da "Kadınlara Oy Hakkı Verilmesi" konusunu ele almaktaydı; 1869'da Mill'in kendisi konuyu çok güzel bir dille ve ayrıntılarıyla *The Subjection of Women*'da işledi. Mill'e göre, kadınların aynı sınıfa mensup erkeklerden farklılık göstermeleri pek olası değildir; fakat, "sorun kadınların çıkarlarının bir biçimde söz konusu olmasıysa", bu durumda kadınlar "adil ve eşit davranışı garantilemek için oy hakkına gereksinim duyarlar."

Bu dönemde, elbette, erkeklerin eksiksiz oy hakkı diye bir şey yoktu. 1870'ler kadar yakın bir tarihte bile yetişkin erkeklerin yalnızca yaklaşık üçte biri oy kullanabiliyordu ve 1884 tarihli Reform Yasası'yla bu sayı arttıysa da yine de erkeklerin yaklaşık % 63-68 kadarı oy kullanabiliyordu. Fakat, işin ilginç yanı, kadınların yasal konumu aslında 1832 tarihli Reform Yasası'yla daha da kötüleşmişti; bu yasada daha önce kullanılan "male person" (*erkek kişi*) terimi yerine daha kapsamlı ve genel bir sözcük olan ve "in-

san" olarak da yorumlanabilecek "man" (*erkek*) sözcüğü kullanılarak kadınlar tamamen dışlanmıştı. Aynı yıl, "Hatip" Hunt olarak bilinen bir radikalden parlamentoya "gerekli parasal niteliklere sahip olan her bir bekâr dişi"nin oy vermesine izin verilmesinin talep edildiği bir dilekçe (dilekçeyi Mary Smith adında varlıklı bir Yorkshire'lı bekâr yaşlı bayan kaleme almıştı) sunması istendi. Hunt'ın belirttiği gibi, nasıl ki erkekler vergi ödüyorsa, dilekçeyi hazırlayan kişi de vergi ödemekteydi; ayrıca, kadınlar yasa gereğince *cezalandırılabildiğine* göre, jürilerde görev almanın yanı sıra, yasaların *yapılmasında* da kendilerine söz hakkı tanınmalıydı.

Fakat oy hakkı için verilen mücadele yalnızca başlangıçtı ve çeşitli iniş çıkışları oldu. Yetişkinlere oy hakkı verilmesini savunanlar ile sırf kadınların oy hakkı için kampanya düzenlemek isteyenler arasında ayrımlar mevcuttu. Kadınlara oy hakkını savunanlar arasında da *hangi* kadınlara oy hakkı tanınacağı konusunda anlaşmazlık söz konusuydu. Kadınlara oy hakkına ilişkin ilk taleplerin çoğu evlenmemiş ve yaşı ilerlemiş kızlar üzerinde yoğunlaşmaktaydı; örneğin, Frances Power Cobbe konuyu mülk sahibi kadınlar ve vergi yükümlüleri açısından ele aldı. Bu sınırlı talepler kısmen bir taktiğin sonucuydu (eğer *bazı* kadınlar oy verme hakkını elde ederlerse, bu en azından bir örnek oluşturur ve daha sonra kapsam rahatlıkla genişletilebilirdi); ama çoğu zaman bir bayanın çıkarlarının kocasının çıkarlarıyla benzerlik taşıdığı ve kadına oy hakkı vermenin yalnızca kocaya ikinci bir oy hakkı vermek anlamını taşıyacağı varsayılmaktaydı. Bazı kadınlar evli kadınların mülküne yönelik bir yasanın geçmesinin ilk aşamada oy hakkın-

dan daha yararlı olacağına inanmaktaydı. Öte yandan, Mrs. Humphrey Ward* eğer evlenmemiş yaşlıca bayanlara oy hakkı tanınırsa "ahlakdışı yaşamlar süren çok sayıda kadına oy hakkı tanınmış olacak; bu arada da evlenmemiş olanlara oranla çok daha pratik yaşam deneyimleri olan evlenmiş kadınlar dışlanmış olacaktır" diyerek endişesini dile getiriyordu. Bir parlamento üyesinin alaycı bir dille belirttiğine göre, eğer evlenmemiş yaşlıca bayanlara oy hakkı verilirse, bu, "öteki cinsiyetin bir nedenle kadın olmayı başaramamış bir bölümü"nü ödüllendirmek olurdu. Kadınlara oy hakkı verilmesine karşı çıkan başkaları da yalnızca erkeklerin ülkeleri için savaşa çağrılabileceklerini ve bunun da "erkeğe ülkesinin yönetiminde söz sahibi olabilmek için bir tür savda bulunma" hakkını verdiğini ileri sürmekteydi.

Tartışma kadınlara yönelik tutumlara ilişkin bazı tuhaf ve aydınlatıcı örnekleri de sunmaktadır. Örneğin, 1871'de, felsefeci Thomas Carlyle'ın görüşüne göre:

> Bir kadının gerçek kaderi (...) sevebileceği, değer verebileceği, onun koruması altında kendisine sunulan yaşamı doğuştan gelen erdem, zarafet ve kahramanlıkla, sessiz sakin yaşayabileceği bir erkekle evlenmektir.

Ve birçok kadın da doğaları ve Tanrı'nın hükmü gereğince kadınların erkeklerden farklı olduklarını kabul ediyordu. Tanrı kadınların eş ve anne olmasını istemişti; eğer kendilerine özgü alandan ayrılacak olurlarsa, bunun sonucu "önemsiz, zayıf ve hastalıklı bir ırk" olacaktı.

* Mrs. Humphrey Ward (1851-1920). İngiliz roman yazarı. (ç.n.)

Belki de, kaçınılmaz olarak, ilerleme çok yavaş oldu. Hatta birçok seçkin kadın oy verme hakkını nispeten önemsiz olarak nitelendirip boşladı ve, dolaylı yollardan da olsa, kendilerinin oy verme hakkının olmamasının hiçbir eksikliğe yol açmadığında ısrar etti. Florence Nightingale, 1867'de, "Devlet dairelerinde geçirdiğim yıllarda asla oy hakkının eksikliğini hissetmedim," diye ilan ediyordu; daha sonraları oy hakkının önemini itiraf etse de, daima kadınların karşısında daha ivedi sorunların durduğuna inandı. Başarılı yazar ve gazeteci Harriet Martineau, "Bu davanın en iyi dostları mutlu evli kadınlar ve işleri olan, halinden memnun, tek başına yaşayan kadınlardır (...) bir kadın hangi konuda neler yapabileceğini kanıtlarsa, toplum da onun bunu yapmasını gördüğüne minnettar olacaktır," demekteydi.

Beatrix Potter* kendi "anti-feminizm"ini "cinsiyetinden kaynaklandığı varsayılan eksikliklerin hiçbirinden mustarip olmaması gerçeği"ne bağlamaktaydı. Liberal Violet Markham** ise kaçamak bir paradoks ileri sürmekteydi: Birçok kadın aslında "erkeklere üstündü; bu nedenle de onların erkeklerle eşit hale gelmeye çalışmalarını görmek hoşuna gitmiyordu". Kraliçe Victoria bazen kadınlara oy hakkını savunanlar tarafından bir kadının neler yapabileceğinin örneği olarak anılmaktaydı; örneğin, Barbara Leigh Smith, "Saygıdeğer Kraliçemiz konumunun gerektirdiği çok zor görevleri yerine getirmekte ve aynı zamanda da birçok

* Helen Beatrix Potter (1866-1943). İngiliz yazar ve çocuk kitapları resimleri çizeri. (ç.n.)

** Violet Rosa Markham (1872-1959). Yazar, reformcu ve yönetici. (ç.n.)

çocuğun anneliğini yapmayı başarmakta," demekteydi. Fakat Victoria "kadın haklarının delice, ayıp aptallığı" karşısında duygularını dehşet içinde ifade etmekteydi.

Barbara Leigh Smith'in çevresindeki Langham Place grubu oy hakkı için sürdürülen uzun mücadelede ve diğer birçok kampanyada önemli bir rol oynadı. 1866'da, 1,499 imzalı bir oy hakkı dilekçesi düzenlediler; yasadaki "man" sözcüğü yerine "person" (*kişi*) sözcüğünün getirilmesini ve hane halkının tümünün –cinsiyet ayrımı olmaksızın– oy hakkı elde etmesini istiyorlardı. Kadınların eğitimi için etkili çalışmalar gerçekleştirmiş olan Emily Davies dilekçeyi *The Subjection of Women* kitabı henüz yayımlanan John Stuart Mill'e resmi yollardan verdi, o da Haziran 1866'da Parlamentoya sundu. Talep –bekledikleri gibi– 73 oya karşı 194 oyla reddedildi; ama bu bile cesaretlendirici bir başlangıç kabul edildi. Sonucun etkisini onaylayan şeyi belki de verilen düşmanca tepkilerin sayısı göstermekteydi. Örneğin, *The Spectator* ülkede siyasal yetkinliğe sahip kadınların sayısının yirmiyi bulmayacağını ileri sürmekteydi; kadınlar genel olarak siyasal tartışmaları "gerçekdışı, zevksiz, gösterişten ibaret" bir hale sokmaktaydı.

Ekim 1866'da Leigh Smith ve bir grup arkadaşı Elizabeth Garrett'ın Londra'daki evinde bir oy hakkı komitesi oluşturmak amacıyla bir araya geldi; bir sonraki yıl bu komite Kadınların Oy Hakkı İçin Londra Topluluğu adını aldı. 3,000'den fazla imza toplayan dilekçeler düzenlediler. Leigh Smith, ayrıca, "Reasons for Enfranchisement of Women" başlıklı bir kitapçık hazırladı; *Cornhill* ve *Forthnightly* gibi bazı tanınmış gazeteler kadınların oy hakkına yönelik tartışmaları yayınlamayı reddetti. Aynı günlerde, Lydia

Becker adında bir kadın Manchester'da benzer bir topluluk oluşturdu; Leigh Smith'in bir yazısını okuduktan sonra davaya inanır hale gelmişti. Yerel bir Kadınların Oy Hakkı Komitesi oluşturdu ve 1870'te de *Women's Suffrage Journal*'ı kurdu. Kısa süre sonra Edinburgh, Bristol ve Birmingham'da oy hakkı yanlısı gruplar oluştu; bu gruplar gelecek on yıllarda konunun canlı kalması ve parlamento üzerinde baskı oluşturmak açısından önemliydi. Özellikle Londra ve Manchester'da halka açık toplantılar düzenlendi. Manchester grubunun üyesi Richard Pankhurst 1866'da *Englishwoman's Review*'u kurmuştu ve bu yayın oy hakkı arayanların seslerini halka duyurmalarına yardım etti.

Oy hakkı isteyenler arasında, özellikle de taktikler konusunda ara sıra anlaşmazlıklar çıkması belki de kaçınılmazdı; Barbara Leigh Smith kısa süre sonra Londra komitesine her türlü katılımını sona erdirdi – komitede erkeklerin de olmasının yararlı olacağında ısrar eden John Stuart Mill ve Harriet Taylor'la anlaşamamıştı; oysa, daha sonraları komitenin onur başkanı olacaktı. İlk başlarda sağladığı bütün desteğe karşın, Mill, daha sonraki gelişmeler ve daha saldırgan taktikler karşısında tedirginleşerek geri çekildi; özellikle de Manchester'da bazı kadınların uyguladığı "sıradan kaba hareketler ve taktikler"i onaylamıyordu. Oy hakkını kazanma kampanyasının ilk başlarda destekleyenlerin tahmin ettiklerinden daha zor olduğu ve çok daha uzun bir vadeyi gerektirdiği görüldü. Konu 1870'ler boyunca her yıl parlamentoda tartışıldı (ve reddedildi). 1871'de bir Muhafazakâr Parti üyesi doğaları gereği duygusal ve duyarlı olan kadınların "parti politikalarının kargaşasına sürüklenmekten" korunması gerektiğini dile getirdi. Kadına uy-

Başka ülkelerde oy hakkı konusu

Aynı tarihlerde, oy hakkı peşinde koşan İngilizler yurtdışındaki gelişmeleri de ilgiyle izlemekteydi. Bir kadın şu ifadede bulunmuştu: "İngiltere'de kadınların oy hakkı mücadelesinin lehine olacak bir şey varsa, o da bu işi deneyip ardından konuşacak birileridir." Gerçekten de, Avustralya ve Yeni Zelanda örnekleri özellikle cesaretlendirici türdendi. Yeni Zelanda'da, kadınlar 1893'ten itibaren oy hakkına sahip oldu; Avustralya'da 1890'lar boyunca eyaletler teker teker kadınlara oy hakkı tanıdı; nihayet, 1902'de kadınlar federal seçimlerde de oy hakkını kazandılar. Muhafazakâr bir (erkek) profesör 1904'te, karamsar bir havada, "Sanırım Avustralya'nın sonu geldi," demekteydi. (Öte yandan, Avustralya yerlilerinin ne erkekleri ne de kadınları 1960'ların sonlarına kadar oy kullanabildi.) Amerika'da birbiri ardına eyaletler kadınlara oy hakkı verdi; 1914'e gelindiğinde 14 eyalette kadınlar oy verebiliyordu; ancak, ulusal seçimde oy kullanabilmek için 1919'a kadar beklemeleri gerekecekti. Danimarka kadınlara oy hakkını 1915'te, Hollanda ise 1919'da tanıdı.

gun düşen alan eviydi; görevi –ve en fazla zevk aldığı şey– iyi bir eş, kızkardeş ya da kız evlat olmaktı. Dahası, eğer kadınlar parlamentoda büyük etkiye sahip olursa, bu da "gizli planlar kuran komşularla aceleyle yapılmış ittifaklara, daha fazla sınıfsal şikâyetlere, aşırı müsamahacı yasalara, ülke içinde şaşkınlığa ve duygusal yakınmalara" neden

olurdu. Kadınlara oy hakkı verilmesi yönünde en büyük destek 1873'te verildi; bu oylamada 157 erkek olumlu oy kullandı.

Kadının rolüne ilişkin o zamanki inanışlara bakıldığında, on yıllar boyunca oy hakkını savunanların –uzun vadede kamuoyunun kazanılması açısından çok önemli oldukları kanıtlansa da– çok küçük ve önemsiz başarılar elde etmesi hiç de şaşırtıcı değildir. Fakat, reddedilmeye ve hor görüye karşın direndiler. Aynı zamanda, birçok kadın yerel yönetimlerde ve diğer kamu organlarında aktif roller üstlenerek deneyim ve özgüven kazanıyordu; bu kadınlar okul komitelerinde ve yoksul yasasına* yönelik komitelerde görev yaptı. Ayrıca, halkın içinde konuşmayı da öğreniyorlardı; oy hakkını savunan Lady Amberley'nin bir keresinde belirttiği gibi: "İnsanlar bir kadının konuşma yaptıktan sonra hâlâ bir bayana benzemesine ne kadar şaşırdıklarını söylediler bana." Dahası, kampanyaları gerçekleştiren kadınlar her türlü siyasal çizgiden olabiliyordu – Frances Power Cobbe ve Emily Davies gibi muhafazakârlar liberal ve radikal kadınlar kadar davaya inanmıştı.

1890'lara gelindiğinde, gitgide artan sayıda erkek oy hakkını elde ederken kadınların eşitsizlik ve adaletsizlik duyguları da hızla artmaktaydı. Yoksul ve neredeyse okuma yazma bilmeyen erkeklere bile oy hakkı verilirken mülk ve gelir vergisi ödeyen iyi eğitimli kadınların hâlâ tam vatandaşlık haklarından dışlandığına dikkatler çekildi. 1897'nin

* İngiltere'de yoksulların durumunu düzeltmeye yönelik olarak 16. yüzyılda hazırlanan ve çeşitli ekleme ve değişikliklerle İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçerliliğini koruyan yasalar bütünü. (ç.n)

gerçek bir gelişmeye tanıklık ettiği hep söylenir: Avam Kamarası'nda bir yasa kadınlar lehine 71 oyluk çoğunluğu yakaladı ve bu ileriki yıllarda da aynı şekilde devam etti. Bu gelişmelerin hiçbiri gerçek reformlara dönüşmediyse de oy hakkı isteyenlerin cesaretlendiği kesindi.

VII. Bölüm

OY VERMEK İÇİN ÇARPIŞANLAR: KADINLARIN OY HAKKINI MİLİTANCA SAVUNANLAR

"Oy hakkı militanı" terimi ilk kez 1906'da *Daily Mail* tarafından kullanıldı: Aşağılama amacıyla türetilen bu terimi gitgide büyüyen militanca hareket benimsedi ve dönüştürdü. Oy hakkını savunan kişilerden bazılarının barışçı yollardan pek az kazanç sağlamakta olduklarını anlaması aşamalı olarak gerçekleşti. Oysa, 1868 gibi eski bir tarihte, Lydia Becker, biraz dramatik olsa da, öngörülü bir biçimde hükümetin "adaleti yerine getirmek üzere dürtüklenmesi" için "kan dökülmesi ya da şiddet *gerekir*" demekteydi.

1870'lerin başlarında birkaç kadın "temsil yoksa vergi de yok" fikrini ciddiye alıp vergi ödemeyi reddetmekteydi. Fakat Kadınların Toplumsal ve Siyasal Birliği'nin (WSPU) Pankhurst ailesi tarafında kurulduğu 1903'e kadar neredeyse hiçbir gerçek değişim olmadı. Pankhurst ailesi zaten yaşadıkları Manchester kentinde Bağımsız İşçi Partisi'nin

düzenlediği toplantıları yasaklama çabalarına karşı aktif olarak protestolar gerçekleştirmekteydi. Doktor Pankhurst 1870'te ilk Kadınların Eksikliklerinin Giderilmesi Yasa Tasarısı'nı kaleme aldı ve tasarı Jacob Bright tarafından parlamentoya sunuldu. (İkinci oturumda geçtiyse de William Gladstone* tarafından iptal edildi.) Emmeline Pankhurst Yoksullar Yasası Gözetmeni olarak hizmet vermişti ve "eskiden kadınlara oy hakkını savunan biri olmama karşın, artık kadınların oy hakkını yalnızca bir hak olarak değil, aynı zamanda büyük bir gereksinim olarak görüyorum" demekteydi. Kızı Christabel büyük olasılıkla ebeveynlerinin yanı sıra Amerikalı bir oy hakkı taraftarı olup 1902'de Manchester'ı ziyaret eden Susan B. Anthony'yi dinleyip kısa özgeçmişini de yazmış olmaktan etkilenmişti. Christabel, "Kadınların bir neslinin daha oy hakkı için yaşamlarını boşa harcamakta olduklarını düşünmek dayanılamaz bir şey. Artık zaman yitirmemeliyiz. Eyleme geçmeliyiz," diye yazıyordu.

1906'da davaya para sağlamayı kabul edenler ve birliğin Londra'da Clement's Inn'deki merkezini kuranlar Fred ve Emmeline Pethick Lawrence olsa da, WSPU temel olarak bir aile örgütü olarak kalmayı sürdürdü. (WSPU kesinlikle oy hakkı için çarpışan en ünlü ve belki de en etkili gruptu; ama daha başka birçok grup da vardı –Kadın Özgürlüğü Derneği, Kadınlara Oy Hakkı Arayan Dernekler Ulusal Birliği, Sanatçıların Oy Hakkı Derneği– ve bunlar daha az tanınsalar da, yine de, ilerleme gösterdiler.) Daha en başın-

* William Ewart Gladstone (1809-1898). İngiltere'de dört kez (1868-1874, 1880-1885, 1886 ve 1892-1894) başbakanlık yapan Liberal Parti lideri. (ç.n.)

Resim 5. Ethel Smyth'in 1911 tarihli WSPU için hazırlanmış notasında "Kadınlar Yürüyüşü"nün oy hakkına doğru gittiği dile getirilmekte. Smyth oy hakkı militanlarının renklerini –yeşil, mor ve beyaz– kullanmıştır; ancak, bu bir gösteri olmanın yanı sıra aynı zamanda daha iyi bir gelecek için umut dolu bir kutlamadır.

dan itibaren Christabel Pankhurst WSPU'ya hâkim oldu ve kısa zamanda onu destekleyenler etrafında toplandı. Bunların arasında eskiden fabrika işçisi olan ve kısa zamanda birliğin en etkili konuşmacılarından biri haline gelen Annie Kenney, evli ve işçi sınıfından İskoç bir kadın olan Flora Drummond ve sosyalist öğretmen Teresa Billington da bulunmaktaydı.

Daha bir yıl geçmeden WSPU'nun yaklaşık 58 şubesi vardı; aynı zamanda Christabel'e karşı gerçekleştirilecek sayısız bölünme ve başkaldırının ilkini de yaşamıştı. Christabel, hiç kuşkusuz, karizması olan biriydi ve birçok taraftarına bazen pek de sağlıklı olmayan bir sadakat duygusu aşılıyordu. Ama aynı zamanda çoğu kez bir diktatör gibi ve acımasız davranıyordu; biraz daha az düzeyde olsa da, annesi Emmeline de onun gibi davranmaktaydı. Teresa Billington daha sonraları Christabel'in kendini destekleyenleri istismar ettiğini, söyleyecekti: "Onların hem güçlerinden hem de zayıflıklarından yararlanıp üzerlerine hazırlıksız eylemin yükünü yıktı, zayıflıkları bahane olarak kabul etmeyi reddetti, yeni yetmeleri sahte olgunluğa itti, olgunlaşmış olanların seslerini çıkarmasını reddetti."

1935'te geçmişe bakan bir kadın Emmeline Pankhurst için "Lenin, Hitler ve Mussolini'nin bir habercisi – söyledikleri hiç sorgulanmaması gereken, asla hata yapmayan lider" betimlemesinde bulunmaktaydı. Hiddetle dile getirilmiş bu abartıda gerçeklik payı olabilir; aynı şeyler, belki de daha doğru olarak, Christabel için de söylenebilir. Teresa Billington'a göre, Christabel "çok kurnaz bir devlet adamı, becerikli bir politikacı, kendisini dünyayı yeniden şekillendirmeye adamış biri, merhametsiz bir diktatör"dü. Ke-

Resim 6. 1911'de Pankhurst'ler liderliğinde oy hakkı militanlarının yürüyüşü.

sin olan bir şey varsa, o da, WSPU'nun kendilerini gerçekten adamış ve çok etkili örgütleyicilerinden ikisi olan Fred ve Emmeline Pethick Lawrence'ın 1914'te örgütten atıldığı ve hatta Sylvia Pankhurst'ün bile 1913'te örgütten ayrılmaya zorlandığıdır. Sylvia muhtemelen ailenin en ilginç ve kesinlikle en sempatik üyesiydi: Yetenekli bir sanatçı, çalışan kadınlara ve onların ailelerine ulaşmak amacıyla kendi Doğu Londra Federasyonu'nu (ELF) kurmuş bir sosyalistti. Kadınlar için oy hakkını savunarak kendi meslek yaşamını tehlikeye sokan İşçi Partisi politikacısı Keir Hardie ile yaşıyordu.

Militanca eylemlere doğru kayma aşamalı oldu. Oy hakkı militanları halka açık toplantılarda politikacıları sorularıyla sıkıştırarak başladı; ardından kendi toplantılarını ve yürüyüşlerini örgütleme aşamasına geçtiler. Daha en baştan itibaren görsellik açısından çekici propaganda etkileri konusunda sağlam bir içgüdüleri olduğunu sergilediler; savundukları konuları görsel açıdan ve çarpıcı bir biçimde sunma konusunda hızla deneyim kazandılar. Sokaklarda yürüyüşler, Albert Hall'un dışında ve Hyde Park'ta gösteriler düzenlediler: Edward dönemi Londra'sında kadınların bir araya toplanmaları bile insanların irkilmesi için yeterliydi.

Oy hakkı arayan militanların renkleri etkili bir biçimde kullanıldı: Kadınlar beyaz giysi ve yeşil ve mor renkli kuşak giyinmekteydi, ellerinde de canlı renkler içeren, dikiş ya da nakışla işlenmiş pankartlar taşıyorlardı. Sanatçılar Oy Hakkı Derneği görsel açıdan etkili posterler ve pankartlar yarattı. En ünlü olanlarından birinin iki tabakası vardı: yukarıda, "bir kadın oy hakkına sahip olmadan da neler olabilir" yazısıyla birlikte bir hemşire, bir anne, bir doktor

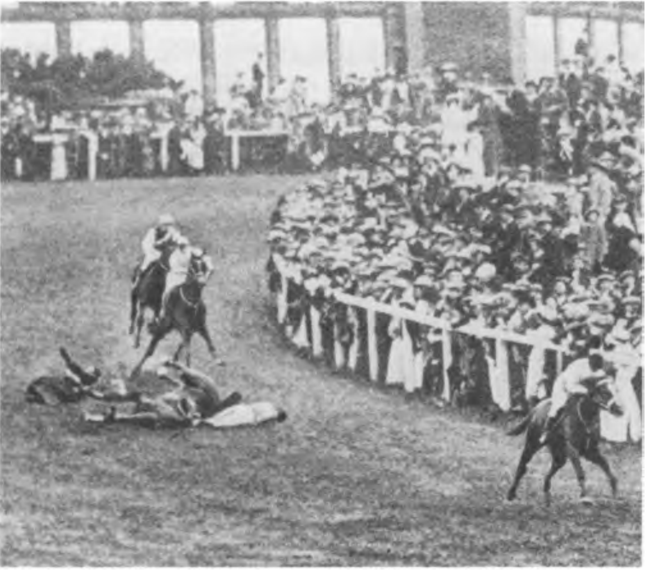
Resim 7. Emmeline Pankhurst Mayıs 1914'te Kral'a bir dilekçe sunma çabasının ardından Buckingham Sarayı'nın dışında tutuklandı. Soldaki adam korkutucu ölçüde hiddetli görünmektedir; üniformalı polis belki de yalnızca görevini yapıyor.

ve bir fabrika işçisi resmi; aşağıda, "bir erkek oy hakkını yitirmeden de neler olabilir" yazısıyla birlikte bir mahkûm, bir deli, beyaz bir köle sahibi, bir ayyaş ve (çok haksız olsa da) "hizmet için uygun değil" biçiminde etiketlenmiş bir sakatın resmi. Propagandalarından bazıları etkili olamayacak kadar sansasyoneldi: Örneğin, Kedi-Köpek Yasası (açlık grevi yapanların hapishanelerden serbest bırakılıp sonra yeniden tutuklanmalarıyla ilgili bir yasa) karşıtı bir posterde hain görünümlü kızıl bir kedinin dişleri WSPU renklerini giyinmiş bir kadının cansız bedenine geçmişti. Bazı oy hakkı militanları da nispeten yeni bir propaganda biçimi sayılabilecek fotoğrafın sunduğu olası politik fırsatların farkına varmış gibiydi; bunlar fotoğrafı çok etkili bir biçimde kullandı. Aslında, belki de, oy hakkı militanlarını hâlâ çok ilginç kılan şey de arkalarında bıraktıkları fotoğraf ve görüntü kayıtlarıdır. Yürüyüşlere ve gösterilere ilişkin eski siyah beyaz fotoğraflar o dönemin canlanmasını sağlar – tıpkı polis zulmü olarak görünen olayları kaydeden görüntüler gibi. Ünlü bir fotoğraf, titizlikle şekillendirilmiş, forma türü giysileri içinde ufacık ve kırılgan görülen Mrs. Pankhurst'ün iki adet hiddetli ve zalim görünüşlü erkek tarafından götürülüşünü gösterir.

Ardından, oy hakkı militanlarının doğrudan eyleme yönelmeleri de aşamalı olarak gerçekleşti. Önce yumuşak fiziksel karşılaşmalar olarak görülebilecek eylemlerle başladılar: politikacıların kapısını yumruklamak ya da toplu halde başbakanlık konutunun bulunduğu Downing Street'e protestoya gitmek gibi. Çaresizlikleri gitgide artan protestocular rasgele şiddet ve kundaklama eylemlerine girişti: Oy hakkı militanları mektup kutularını ateşe vermeye başladı

ve dükkân vitrinlerini parçaladı. Emmeline Pankhurst bir keresinde "kırık bir pencere camının söyledikleri modern politikada en değerli sözdür" demişti. (İşin ilginç yanı, Batı Yakası'nda vitrinleri kırılan dükkânlardan bazılarının hâlâ oy hakkı gazetesinde reklamı çıkmaktaydı; bazıları WSPU renklerinde giysiler sunarken içlerinden biri beyaz, mor ve yeşil renklerde iç çamaşırı bile satmaktaydı.)

Belli ki, olanları onaylayan Sylvia Pankhurst'e göre, "tek bir gecede yangın sonucu üç İskoç kalesi tahrip edildi". 1914'ün başlarında Carnegie Kütüphanesi ve onun yanı sıra iki eski kilise ile birçok boş ev yakıldı. Mary Richardson Ulusal Galeri'de sergilenmekte olan Velázquez'in *Rokeby Venüsü* adlı tablosunu bıçakla tahrip etti; bunun ardından da şu açıklamayı yapıyordu: "Mitolojik tarihin en güzel kadınının resmini yok etmeye çalıştım, çünkü Hükümet de Mrs. Pankhurst'ü yok ediyor – modern tarihin en güzel kişiliğini." Bazı militanlar daha da ileri gitti: Davalarına düşmanca davranan bir din adamının evini ateşe verdiler ve iki kadın da Dublin'de insanlarla dolu bir tiyatroyu yakma girişiminde bulundu. Ve bir kadın, Emily Wilding Davison, oy hakkı için öldü. Dava için "bir trajedi istenmekte" diye ilan ettikten sonra, 1913'te Derbi Koşusu'nun yapıldığı gün yarışın ortasında yarış pistine koştu –ölüm riskini kesinlikle göze alarak ve hatta davet ederek– ve Kral'ın atının devrilmesine neden oldu. Kendisi de aldığı yaralardan ötürü birkaç gün sonra öldü. Ama ilk başlarda militanlar ve hatta Davison gibi fanatikler gerçek bir duygudaşlığın doğmasına neden olduysa da, bu kişiler aynı zamanda birçok destekleyicinin de davaya yabancılaşmasına yol açıyordu.

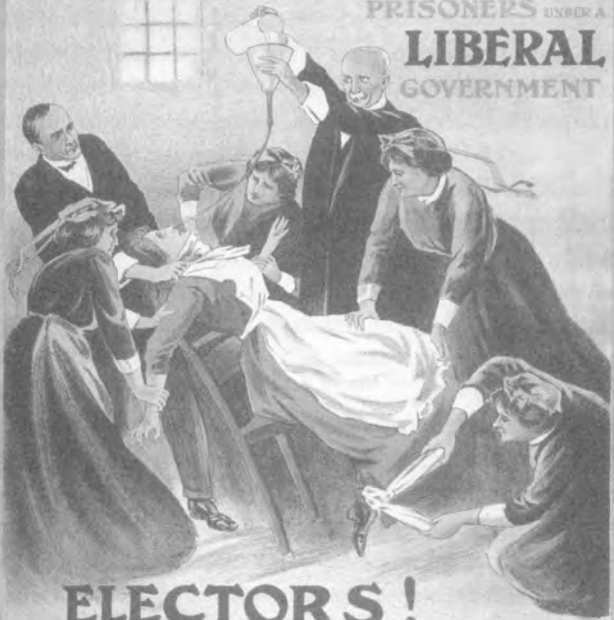
Resim 8. Emily Davison dava için kendini feda etti ve 1913'te Derbi Koşusu günü Kral'ın atının önüne çıktıktan sonra öldü.

Gitgide daha fazla sayıda kadının hapse girmesi anlamını taşıyan yeni ve gerilimi artıran taktikleri hareketin içinden bile herkes onaylıyor değildi. Daha önce Emmeline Pankhurst'le birlikte çalışan Teresa Billington şiddetin benimsenmesini lanetlerken bu şiddet "büyük sayıda kadını bazı durumlarda intihara bile gidebilecek kişisel özveriye ve bütün durumlarda da büyük gerginliğin ve olası istismarın ıstırabını çekmeye zorlar" demekteydi. Billington bu nedenlerle militanlığı "devrimden politik hilebazlığa doğru iniş" olarak ele alıp "şehitlik tavrı"nı ve oy hakkı mili-

tanlarının kendilerini "isyankârlar değil, masum kurbanlar olarak" sunmalarını eleştiriyordu. Elizabeth Garrett Anderson WSPU'dan istifa etti ve Adela Pankhurst bile aşırı militanlığa karşı çıktı. Bu nedenle de hareket içindeki bölünmeler arttı.

1908'den itibaren, herhangi bir dolaysız ya da şiddet içeren eylemden ötürü hapse atılmış olan oy hakkı militanları açlık grevine giderek yetkilileri protesto etmeye başladı. İlk birkaç kadın serbest bırakıldı, ama açlık grevi yapanlara başkaları eklenince yetkililer onları zorla beslemeye başladı. Bu insanların birçoğu kendilerini şehit olarak görmekte, başkaları tarafından da öyle görülmekteydi. Emmeline Pankhurst birkaç kez hapse girdi, tıpkı Pethick Lawrence ailesi gibi. Lady Constance Lytton ilk kez 1909'da hapse girmişti, ama unvanının ona daha iyi muamele edilmesini sağladığını fark edince serbest bırakıldığında kimliğini gizledi, yeniden mahkûm dildi ve sekiz kez zorla beslendi. Sağlığı kalıcı olarak bozuldu. Halk arasında Kedi-Fare Yasası olarak bilinen Mahkûmların Geçici Olarak Salıverilmesi Yasa Tasarısı büyük tartışmalara neden oldu: Kadınlar sağlıklarına kavuşana kadar hapishaneden salıverilmekte ve sağlıklarına kavuşunca da yeniden tutuklanmaktaydı. Bu uygulama çok geniş ve gerçek anlamda sempati toplamalarına neden olduysa da, zaman geçtikçe, eski destekçilerden bile kampanyalarına getirilen eleştiriler arttı. Örneğin, Teresa Billington şuna karar vermişti: "Kadınların özgürleştirilmesine giden en iyi yolun duygusallık, kişisel zulüm ve fanatiklikten geçtiğine inanmıyorum."

Bu aşamada, Christabel Pankhurst mücadeleden uzun zaman önce çekilmişti. Paris'te rahat ve hatta lüks bir yaşam

Resim 9. 1910'da zorla beslenen oy hakkı militanının durumunu abartarak veren poster.

sürüyor, oy hakkı arayan militanların İngiltere'de karşılaştıkları zorluklardan uzak duruyordu. 1910'da, "Bayanlar! Ateşkes çok iyiydi, ama militanlık gibisi de yoktur. Bizler bu mücadele içinde parıldıyoruz, çünkü bunun bizi ne kadar güçlendirdiğini hissediyoruz," demişti. Ona bağlılığını sürdüren Annie Kenney her hafta ziyaretine gidiyor, sürgündeki liderden yönergeler taşıyordu; daha açık görüşlü diğer kadınlar ise haklı olarak onun yokluğunu eleştirmekteydi.

Bu durum Birinci Dünya Savaşı'nın bir sonucu olarak nihai biçimde değişti. Ağustos 1914'te Emmeline Pankhurst duyarlılık göstererek oy hakkı kampanyasının askıya alındığını ilan etti. Fransa'da yaşadığı süre, belli ki, daha net düşünme yeteneğini iyice azaltmış olan Christabel Pankhurst oldukça dokunaklı bir havada "barış zamanında iğrenç ve zalim olan insan yapısı bir uygarlık yıkılmak üzere" yorumunda bulunuyordu. Christabel'e göre, savaş "kadınları tebaa konumunda tutan insanlara Tanrı'nın gazabı"ydı. Her zaman çok daha düşünceli bir kişi olan Sylvia *The Sufragette Movement*'ta şu görüşleri dile getiriyordu:

> Erkekler ve kadınlar savaşın ıstırapları ve özverileri sayesinde birbirlerine yaklaşmıştı. Bu büyük felaket ve bu felaketin neden olduğu ekonomik sorunlar karşısında dehşete düşen ve iyice incinen oy hakkı hareketinin kadınları toplumsal açıdan yeniden toparlanmanın uzun ve gayretli bir çalışma olacağını öğrenmişti.

1918'de 30 yaşın üzerindeki kadınlara oy hakkı verildi; Mart 1928'de de, bir Muhafazakâr Parti hükümeti iktidarında, nihayet erkeklerle eşit koşullarda oy hakkını kazandılar.

VIII. Bölüm

20. YÜZYILIN BAŞLARINDA FEMİNİZM

20. yüzyılın başlarında, İngiliz kadınlar uygulamada her zaman olmasa da kuramsal açıdan, yasal ve kamusal açıdan eşitlik elde etti. 30 yaşın üzerindeki kadınlara 1918'den itibaren oy hakkı verildi ve öncelikli konunun erkeklerle aynı koşullar altında oy hakkının verilmesi için mi yoksa kadınların diğer gereksinimleri ve sorunları için mi baskı yapmak olacağı tartışma konusu haline geldi. Bazı kadınlar, ayrıca bazı erkekler, bir kadın partisinin zaten elde edilmiş kazançların daha ileri götürülmesine yardımcı olacağı düşüncesindeydi; ancak bu fırsat değerlendirilemedi.

Birinci Dünya Savaşı'nın etkileri o kadar karmaşık olmuştu ki bu etkileri genelleştirmek olanaksızdır. Birinci Dünya Savaşı bazı kadınlara evleri dışında çalışma olanağını tanımıştı; savaş yıllarında evleri dışında istihdam edilen kadınların sayısı bir milyondan fazla arttı. Bazıları cephane fabrikalarında ve mühendislik işinde çalıştı; diğerleri hastanelerde istihdam edildi. Birçoğu ücret artışı talep etti, bazen de ücretlerinin erkeklerin ücretiyle eşit olması gerek-

tiğinde ısrar etti. Kadın Gönüllüler Gücü oluşturuldu; bazı Kadın Polis Devriyeleri mevcuttu. Bu grupların savaş esnasında hem ev içinde hem de ev dışında işçi olarak sağladığı katkı 1918'de oy hakkının kısmen de olsa verilmesine kesinlikle katkıda bulundu. Fakat birçok kadın da ya dul kaldı ya da evlenemedi ve savaş dönemi basınında "kasılarak gezen rüküşler" hakkında olumsuz yazılar belirdi. Sylvia Pankhurst, alaylı bir dille, "halkı gereksiz telaşa veren ahlak satıcıları kızlara ve kadınlara ilişkin olabilecek en canavarca görüşü sergiledi (...) [bu kadınlar] aşırılığa kapılacak ve ülkeye bir de gayrı meşru çocuklar sürülerinin yükünü getirecekler," dedi. Feminist bir gazete askeri yetkililerin farkına varamadıkları gerçeğe dikkatleri çekmekteydi: "Birlikleri kadınlardan korurken, kadınları birliklerden korumayı başaramadılar."

1918 yılında parlamento üyeleri kadınların da parlamentoda yer alabileceği fikrini paylaşmaktaydı; ancak, kadınların seçilmeleri çok yavaş bir süreç oldu. Christabel Pankhurst 1918'de Smethwick'ten aday olduysa da 700 oyla kaybetti. 1919 ve 1920'de iki kadın –Muhafazakâr Lady Astor ve Liberal Margaret Wintringham– kocalarının yerine parlamentoya girdi. Astor aslında oy hakkı için verilen uzun mücadeleye hiç karışmamıştı, fakat Wintringham Eşit Vatandaşlık İçin Ulusal Dernekler Birliği'nin (NUSEC) ve ayrıca Kadınlar Enstitüsü'nün üyesi olmuştu. Açıktan açığa, bir evi çekip çevirmenin "imtiyazlı, beceri isteyen ve ulusal boyutta önemli bir uğraş" olduğunu dile getirmekteydi.

Sendika geçmişine sahip bulunan evlenmemiş bir kadın olan İşçi Partisi üyesi Ellen Wilkinson 1924'te seçildi ve çok çeşitli konularda kadınları etkili bir biçimde temsil

etti; kadınların ev içindeki rolü konusuyla yakından ilgileniyordu ve ailelere ödenek ayrılması konusunu gündeme getirdi. Sendikal hakları destekledi; ayrıca, İrlanda'da İngiliz askerlerin neden olduğu zulme ilişkin raporları inceleyen Uluslararası Barış ve Özgürlük Derneği delegasyonunun bir üyesiydi. "Erkekler gece yarısı geliyor ve kadınlar üzerlerindeki giysiyle yataklarından çıkarılıyor," diye yazıyordu. "Gece yarısı dışarı çıkarılıyor ve ev ateşe veriliyor."

1929'da Lady Astor kadın parlamento üyelerinin bir kadınlar partisi oluşturmalarını önerdiyse de bu kavram İşçi Partili kadınların bu fikri desteklemek konusunda isteksiz davranmaları üzerine unutuldu. (Günümüzde bazı tarihçiler bunun kaçırılmış gerçek bir fırsat olduğunu ileri sürmekteler.) Koalisyon hükümetinin kurulduğu 1940'ta parlamentoda yalnızca 12 kadın temsilci vardı. Yerel yönetimler politikayla ilgilenen kadınlar için daha tercih edilir bir alan olarak görünmekteydi. 1870'lerden beri kadınlar okul yönetimlerinde, diğer yerel organlarda aktif olarak görev almıştı ve sayıları savaş sonrasında arttı.

NUSEC'in temel amacı "erkekler ile kadınlar arasında gerçek bir özgürlükler, konum ve fırsatlar eşitliği sağlamak için gerekli olan ekonomik, yasal ve toplumsal bütün reformları sağlamak"tı. Üyeleri, örneğin, meslekleri tüm kadınlara erişilebilir kılmak için kampanyalar gerçekleştirdi ve eşit ücret hakkını savundu. 1919'da Cinsiyet Ayrımı (Ortadan Kaldırma) Yasası en azından kuramsal açıdan kadınların her türlü meslekte ve kamu hizmetinde çalışmasına olanak sağladı. Virginia Woolf'a göre, bu Yasa kadınlar açısından oy hakkından daha değerliydi; fakat modern tarihçiler yasanın en azından kısa vadeli etkililiği açısından kuşku-

larını dile getirmektedir. 1923'te çıkan Evlilik İlkeleri Yasası erkekler ve kadınlar için eşit boşanma koşulları getirdi.

Fakat NUSEC yalnızca eşitlikle değil, *farklılıkla* da ilgilenmekteydi; birlik üyeleri kadınların özel sorunlarını ve gereksinimlerini ele almaya çalıştı. Eleanor Rathbone başkan olduğunda kadınların erkeklerle eşitlik talebinde bulunmak yerine, "kadınların kendi doğalarının potansiyellerini gerçekleştirmek ve kendilerini yaşamlarının koşullarına uyarlamak için gereksinim duydukları şey"i talep etmelerini savundu. Kadınların talepleri boşanmayla, çocukların velayeti ve fahişelikle ilişkili yasalara düzenlemeler yapılmasıydı. 1921'de Altı Nokta Grubu kuruldu; gruba eski militanlardan gazeteci ve romancı Rebecca West de dahildi; fakat grubun talepleri ve yöntemleri hiç de radikal değildi. Bu grup da kadınların özel sorunlarına hitap ederek evli olmayan kadınlar ve çocuklu dullar için daha iyi yasal koşulların sağlanmasını, ayrıca çocuk istismarı yasalarında düzenlemelere gidilmesini istedi. Grup evli erkek ve kadınların çocuk üzerinde eşit velayet hakkı olmasını, kadın öğretmenlere eşit ücret ödenmesini istiyor ve kadınlara kamu hizmetinde ayrımcılık yapılmasına karşı çıkıyordu. Grup üyeleri kadınların çıkarlarına düşmanca yaklaşan parlamento üyelerinin bir listesini çıkararak kadınlardan –siyasal tercihleri ne olursa olsun– bu kişilere oy vermemelerini talep etti.

1920'lerde kadınlara yönelik çeşitli dergiler ortaya çıktı; ancak, bunların adları –*Woman and Home*, *Good Housekeeping*– okuyucularının sınırlı beklentilerini açıkça ortaya koymaktadır. Fakat, 1920'de başlatılan ve seçkin katılımcıları arasında Virginia Woolf, Rebecca West ve Rose Macaulay'in de yer aldığı, kadınların konumuna daha ra-

dikal bir tavırla yaklaşan *Time and Tide* gibi muhalif sesler de vardı. Bu dergi kadınların, bağımsız olarak, *bütün* siyasal partilerin kadınlara yönelik konularla ilgilenmeleri için baskı uygulamaları gerektiğini ileri sürmekte ve kadınları ilgilendiren çok çeşitli konuları gündeme taşımaktaydı; bunlar arasında evli olmayan annelerin ve dulların durumu ve çocukların velayeti de yer almaktaydı. West, her zaman yaptığı gibi, amaçlı bir kışkırtıcılıkla 1925'te şunları yazmaktaydı:

> Ben eski moda bir feministim, (...) saflarımızda yer alıp da sesleri dinme eğilimi gösterenler bize cinsel düşmanlık günlerinin sona erdiğini ve bu nedenle de tek yapmamız gerekenin erkeklerle el ele ilerlemek olduğunu söylediklerinde, buna inanmıyorum.

West bir sosyalist ve oy hakkı savunucusu, kavgaya girmekten daima hoşlanan etkili bir propagandacıydı; ayrıca, kadınların uğruna savaşmaları gereken daha çok konu olduğuna inanıyordu.

Fakat yazıları çok çeşitli konuları içerir ve West genellikle fikirlere açık ve çoğu zaman da iğneleyicidir. Erkeklerin kadınlara yönelik duyarlılığıyla alay eder: "Eğer her bir kadını birer Madonna'ya* dönüştürmek istiyorsak, her kadının yeterince yiyeceğe sahip olduğundan emin olmamız gerekir," dese de günlerini "evin içinde vakit öldürüp pelteleşmiş zihinleriyle kimi ağırlayacaklarını düşünerek zaman geçiren" tembel üst sınıf kadınlarına karşı da aynı ölçüde acımasızdır.

* Meryem Ana. (ç.n.)

Daha sonraki yıllarda, Rebecca West, Nazi savaş suçlularının yargılanmaları hakkında çok etkili yazılar yazdı; 1930'larda da Yugoslavya hakkında uzun ve çok ilginç bir kitap çıkardı. Öte yandan, romanları erkeklerle kadınlar arasında beklenmedik ve çoğu zaman bıkkınlık getiren bir duygusallığı gözler önüne sermektedir. Belki de, bunun nedeni mutsuz bir özel yaşam sürmesinden kaynaklanmaktaydı: Yazar H. G. Wells'ten gayrı meşru bir çocuğu oldu ve birkaç yıl birlikte yaşamalarına karşın aslında oğulları Anthony'yi West tek başına yetiştirdi. Anthony, sonraları, belli ki, onun ne kadar zor zamanlar geçirdiğini anlayamadığı için, annesine karşı cephe aldı.

Bütün bu dönem boyunca, basın organlarında feministler –genellikle alay etmek amacıyla– düş kırıklığına uğramış bir kız kurusu ya da cadaloz olarak betimlendi; bir gazetecinin ifadesine göre, savaştan ötürü birçok genç kadın o kadar cinsiyetsiz ve erkeksi hale geldi ve hatta cinsiyetsiz olma durumları o kadar belirginleşti ki bu birey artık (kibarca olmasa da) "kadın" olarak değil, "şey" olarak anılmaktaydı. Kamu hizmetindeki kadınların yanı sıra kadın öğretmenlerin de ayrımcılığa karşı sık sık mücadele etmeleri gerekti. 1920'lerde bir de ekonomik daralmanın başladığı görüldü ve, her zaman olduğu gibi, işini ilk yitirenler de kadınlar oldu.

Fakat, büyük ölçüde Emily Davies'in çalışmaları sayesinde (bkz. V. Bölüm) daha fazla sayıda kadın okullarda ve üniversite düzeyinde düzgün bir eğitim görmekteydi. Ancak, Virginia Woolf *A Room of One's Own* başlıklı romanında kendine özgü dolaylı anlatımıyla kadınların Cambridge Üniversitesi'nde nasıl ikinci sınıf vatandaş haline geldik-

lerini gösterdi: Woolf ünlü bir kütüphaneye girmenin yasaklanmasını betimler ve kendisi ile kadınlar kolejinde öğrenci olan bir arkadaşına yemek olarak et suyu çorbası ile biftek verilişini ve bu arada da erkek öğrencilerin dilbalığı ve keklikle beslenmelerini anlatır. 1935'te bir diğer yazar, Dorothy L. Sayers, *Gaudy Night* adlı romanında –Oxford'da, Somerville College'daki kişisel deneyimlerine dayanarak– kadın öğretim görevlilerinin diğer insanlara karşı sergiledikleri dürüstlüğü, zekice ve özenli yaklaşımı çok daha cömert ve duygulu bir anlatımla aktardı (kitapta erkek dedektifi kadın öğretim görevlileri için cezai bir sorunu çözümlemeye yönlendirse bile). Bu kadın öğretim görevlilerinden birinin neşeyle belirttiği gibi, aslında, kadınlar çok büyük şeyler elde etmiştir ve bütün bunlar da santim santim ilerleyerek başarılmıştır.

Yasal, kamusal ve eğitsel eşitlik için verilen mücadele feminizmde temel bir unsur oldu ve bir ölçüde olmayı da sürdürmekte; fakat feminist hareket aynı zamanda cinsiyetler arasındaki farlılıkları da vurgulayarak kadınların eş ve anne olarak gereksinimlerinin yeni ve daha derin bir anlayışla kavranmasını da istedi. 20. yüzyılın başlarındaki en ilginç ve uzun vadede en önemli dönemlerden biri daha önce kamu önünde ender olarak tartışılan ve hâlâ da sert muhalefetle karşılaşan bir konuyu içermekteydi: gebelikten korunma. 1877 kadar eski bir tarihte, doğum kontrolünü savunan bir örgüt olan Malthus Derneği* gebelikten

* Nüfusun doğal kaynakların karşılayabileceğinden çok daha hızlı arttığını ifade eden İngiliz ekonomist Thomas Robert Malthus'un (1766-1834) görüşlerini benimseyenlerin oluşturduğu bir dernek. (ç.n.)

korunmayı denetleyici yöntemlerin propagandasını yapmıştı; derneğin iki seçkin üyesi, Annie Besant (1860'larda Byrant-May kibrit fabrikalarındaki koşullardan ötürü kadın işçilerin grevini gürültülü bir biçimde destekleyen kadın) ve Charles Bradlaugh, konuya ilişkin *The Law of Population* başlıklı bir Amerikan kitapçığını yayımladıkları için yargılanmaktaydı.

The Law of Population New York'un kenar mahallelerinde hemşire olarak görev yapmış ve yalnızca devrim çağrısı yapmakla kalmayıp –daha da tehlikelisi– gebelikten korunmaya yönelik bilgiler veren *Woman Rebel* adında aylık bir dergi kurmuş olan Margaret Sanger tarafından yazıldı. *Family Limitation* başlıklı bir kitapçıkta, Sanger'a göre, gebelikten korunmak "sıradan kadın"a "karşılıklı ve tatminkâr bir cinsel eylem"de bulunma olanağını sağlamaktaydı: "Çekici yanı sağlıklı olması ve hem bir güzelleştirici hem de kuvvet ilacı görevini görmesiydi." Posta yoluyla "müstehcen, açık saçık ya da şehveti özendirici" malzemelerin gönderilmesini suç sayan 1873 tarihli Comstock Yasası gereğince yargılanacağı günün öncesinde Sanger Birleşik Devletler'i terk etti ve Temmuz 1915'te Londra'ya gitti; burada Marie Stopes ile tanıştı.

Ortak çıkarlarına karşın kolay bir ilişkileri olmadı. Stopes karmaşık ve geçinilmesi zor bir insandı. Henüz bir kızken hem akıllı hem de ihtiraslı olduğunu göstermiş ve babasının teşvikiyle üniversite düzeyinde eğitim görerek üniversite diploması almıştı. Fakat –muhtemelen o dönemin diğer birçok iyi yetiştirilmiş kızı gibi– cinsellik konusunda hemen hiçbir şey bilmiyordu. Yine de, onun bu konu hakkında çok uzun süre bilgisiz kalması sıradışı görü-

Resim 10. New York'un kenar mahallelerinde kadınlarla çalışan bir hemşire olan Margaret Sanger doğumdan korunma düşüncesini yaygınlaştırdı –bu o zamanlar büyük cesaret gerektiren bir eylemdi– ve kendisine karşı açılan davadan kurtulmak için de ülkesinden kaçtı.

nebilir: Fujii adında bir Japon erkekle yaşadığı uzun, yoğun ama cinsel ilişkisiz bir aşk ilişkisinin ardından Reginald Gates adından bir adamla evlendi. Bu evlilikte de cinsel ilişki söz konusu olmadıysa da, bir şeylerin eksik olduğunu anlaması için üç yıl kadar geçmesi gerekti. Humphrey Roe ile yaptığı ikinci evlilik asla umut ettiği kadar ateşli geçmediyse de, kocası onun sonradan açtığı doğum kontrol kliniğine değerli desteklerde bulundu. Fakat Stopes en azından kendi bilgisizliğini aşıp en az kendisi kadar bilgisiz olabilecek kadınlara yardım etmenin etkili yollarını buldu. İki haftada 2,000 adet satan ve yıl sonuna kadar da altı baskı yapan *Married Love* (1916) adlı kitabı yazdı. Ardından, *Wise Parenthood* (1918) ve *Radiant Motherhood* (1920) geldi. Stopes'un yazma biçemi –açıkçası– fazla süslüydü:

> O büyük heyecanın doruk noktasında yaşanılan sonsuz anda ruhu eline geçiren ve adeta bayılma hisse veren boşalma duygusu erkek ve kadının tüm varlığına alev alev dalgalar halinde yayılır.

Bu (hiç de ikna edici olmayan) mutluluk anı daha karamsar ama eşit ölçüde fantastik başka bir anlatımla taban tabana zıtlık içermekteydi:

> Büyük bir hızla üreyen [ve] aynı gerçekten ötürü hem fiziksel hem de zihinsel çarpıklıklar ve zayıflıklarla güçsüzleşmiş ve sakatlanmış çocuklar doğuran, aynı zamanda da mantıklı ve tutumlu olanlardan destek talep eden tutumsuz kişiler.

Fakat, Marie Stopes, Margaret Sanger'ın sadık dostu olarak kaldı. Sanger Amerika'ya dönüp tekrar yargılanma durumuyla karşılaştığında, Stopes onun yardımına koşarak hem onun adına bir dilekçe düzenledi hem de tipik dramatikleştirme yöntemini kullanarak Birleşik Devletler Başkanı'na yazdı:

> Siz, hiç, Sayın Başkan, her bir dokusu, her bir kası ve kan hücresi o gizli, sürekli büyüyen, gitgide daha derinlere işleyen, herhangi bir karabasandan daha uzun süren korkuyla, yüreğinin hemen altında gelişen o istenmeyen embriyoyla zehirlenmiş bir kadın olmanın ne demek olduğunu gözünüzde canlandırdınız mı?*

Marie Stopes'un kitapları –en azından bu kitapların ivedi bir gereksinime net yanıtlar içeren uygulamalı bölümleri– çok iyi satmayı sürdürdü. "Normal bir erkeğin cinsel gereksinimlerinin" aslında "normal bir kadınınkilerden daha güçlü" olmadığını ısrarla belirterek birçok kadın açısından çok hassas bir noktaya değinmiş oluyordu. O ve Reginald Gates Kuzey Londra'da yer alan Holloway'de yoksul kadınlara gebelikten korunma önerilerinin sağlandığı bir doğum kontrol kliniği kurdu. Kliniğin broşüründe her yıl "cılız bebekler" dünyaya getiren ve kendileri de hasar

* Sander'a karşı açılan dava 1916'da düştü; ancak Sander aynı yıl New York'ta kurduğu ve Amerika'nın ilk doğum kontrol kliniği olan merkezde "kamu çıkarlarına aykırı" davrandığı gerekçesiyle yargılandı ve otuz gün hapse mahkûm edildi. Hapishanedeyken de diğer mahkûmlar için bir okul kurdu. (ç.n.)

gören, fakat "hem orta sınıf hem de tıp mesleği tarafından elbirliğiyle ihmal edilen köle anneler" için sağlık ve hijyen sundukları savı yer almaktaydı. Fakat Marie Stopes aynı konulara ilgi duyan ve onunla etkili bir biçimde çalışabilecek insanların çoğunun da düşmanlığını kazandı. 1928'de, onunla pekâlâ çalışabilecek bir kişiye göre, Stokes "paranoya ve megalomani"den mustaripti.

1936'da bir grup kadın Kürtaj Yasası Reform Derneği'ni kurarak çok daha tartışmalı bir konuya el attı. Bu kadınların savına göre, yılda yaklaşık 500 kadın kürtaj esnasında hayatını yitirmekteydi ve bu çok gereksizdi. Kampanyacılardan biri olan Kanada doğumlu Stella Browne, "Eğer kürtaj her zaman ölümcül ya da sakat bırakıcı olsaydı, ben şu anda karşınızda olmazdım," diye açıkça ilan edecek kadar cesurdu. Konu 1950'lere (ve bu tarihin ötesine) kadar tartışılmayı sürdürdü; 1950'lerde çeşitli kadın örgütleri kürtajın yasallaştırılması için baskı uygulamaya başladı. 1956'da bir gazetenin düzenlediği ankete göre, ankete katılan 200 kişiden % 51,9'u istenmesi durumunda gerçekleştirilmesi koşuluyla, % 23,4'ü de sağlık nedenleriyle kürtajı onaylamaktaydı. Fakat kürtaj 1970'lerde feminizmin yeniden canlanışından çok sonraları bile bir temel ve çoğu zaman da sorunsal konu olmayı sürdürdü.

Virginia Woolf bazı çağdaş feministler tarafından ilgisiz olduğu gerekçesiyle dışlanır; örneğin, Sheila Rowbotham Woolf'un *A Room of One's Own*'da yılda 500 sterlin ve kendisine ait bir yer talep etmesinin eğitimi orta düzeydeki sınıfın azınlığını hedef alabildiğini belirtir. Bu doğru ama Woolf hâlâ okunmakta ve okurları da pek çok feminist yazıya aslında göz bir atmayacak olan kadınlar (ve erkek-

ler). Woolf'un "feminizm" terimi konusunda kararsız kaldığı da kesin; kitabı ilk yayımlandığında "feminist olduğu gerekçesiyle saldırıya uğramak"tan çekindiğini itiraf etmektedir. Daha sonraları kaleme aldığı daha karamsar bir kitap olan *Three Guineas*'da –kitap yaklaşmakta olan savaşın ve yükselişe geçen faşizmin gölgesinde yazıldı– Woolf "feminizm" terimine doğrudan saldırır; "o eski sözcük, zamanında çok zarar vermiş o kötü ve yozlaşmış sözcük; artık yok". Eğitimli kadınlar yerine "eğitimli erkeklerin kızları"ndan ricası günümüzde oldukça biçimsizdir ve 1930'larda oldukça eski olsa gerek. (Eğitimli erkekler sözüyle Oxford ya da Cambridge'te eğitim görmüş olanları kastettiğini açıklar.) Fakat etkili ve eleştirel bir dille onlarca, hatta yüzlerce yıl boyunca oğlanlara gereken eğitimi verip kız kardeşlerinden bunu esirgeyen "Arthur Eğitim Fonu"na göndermede bulunur ve, alay ederek, 1919'a kadar evlilik "kadınların erişiminde olan tek büyük meslek"tir yorumunda bulunur. Dahası, kadınların eğitim yetersizliğinden ötürü bu meslek için bile uygun olmadıklarını ekler.

A Room of One's Own'da, Virginia Woolf, yakın zamanlarda "niteliksiz feminist, tutmuş bir de erkeklerin ukala olduklarını söylüyor" diyen bir adamın saldırılarına maruz kalan Rebecca West'i savunur. Woolf'un korktuğu şey, oy hakkını arama kampanyasının "bütün erkeklerde bir tür öz savunma arzusunu tetiklemiş olması"dır. Woolf'a göre, ne de olsa, "kadınlar bunca yüzyıldır bir erkeğin görüntüsünü normal boyutunun iki katı olarak yansıtma büyüsüne ve şahane gücüne sahip ayna görevini gördü". Woolf'un ısrarla vurguladığına göre, birçok kadın aslında erkeklerin onlardan ne kadar nefret ettiğinden haberdar bile değildir.

"Erkeklerin kadınların özgürlüğüne muhalefetinin tarihi belki de özgürlük öyküsünün kendisinden daha ilginçtir. Bundan komik bir kitap çıkabilir," der olumsuz bir ifadeyle. Ama yazar, diye ekler, "kadının ellerinde kalın eldivenlere ve kendisini saf altından korumak için parmaklıklara gereksinim duyacaktır." Zaten, günümüzde gülünç görünen şeyin "bir zamanlar çok ciddiye alınması gerekiyordu. (...) Büyükanneleriniz ve onların anneleri arasında bazılarının ağlamaktan gözleri şişti."

Kurgusal yazar "Mary Carmichael"ın modern bir romanına göz atan Woolf, "Chloe Olivia'dan hoşlandı" sözcükleriyle karşılaşır. "Ve o anda burada ne kadar büyük bir değişimin söz konusu olduğunu aniden fark ettim. Belki de, yazın tarihinde ilk kez olarak Chloe Olivia'dan hoşlandı." Yani, o zamana kadar kurgu yazın alanında kadınlar daima erkeklerle ilişkileri içinde görülmüştü. Okumaya devam eden Woolf bu iki kadının bir laboratuvarı paylaştıklarını öğrenir, "bu gerçek de onların arkadaşlıklarını daha farklı ve kalıcı yapacak, çünkü daha az kişisel olacaktır". Ve Woolf, Mary Carmichael'ın şimdiye kadar hiç kimsenin gitmediği bir yerde bir ışık yaktığını, "kadınların yalnız olduğunu, diğer cinsiyetin kaprisli ve renkli ışığı tarafından aydınlatılmayan" bir yeri araştırdığını ileri sürer.

A Room of One's Own'un belki de en akılda kalıcı sayfalarında, Virginia Woolf, kadınların yeteneklerinin nasıl tüketilip boşa harcandığına ve hâlâ da harcanmakta olduğuna yönelik görüşlerini özetler. Newcastle Düşesinden George Eliot ve Charlotte Brontë'ye kadar geçmişin çok yetenekli ama "deneyim ve ilişki ve yolculuk"tan mahrum kaldıkları için asla yazabilecekleri kadar güçlü ve cömert

bir biçimde yazamayan çeşitli kadınlarını ele alır. Woolf en az erkek kardeşi kadar yetenekli olmasına karşın kaçınılmaz hayal kırıklıkları yaşayan, erkekler tarafından alay konusu edilip istismar edilen Shakespeare'in kız kardeşinin Shakespeare kadar etkili kişiliğini keşfeder. Tıpkı erkek kardeşi gibi Judith de Londra tiyatrolarına büyük umutlarla girdi, ama kısa süre sonra "kendisini kucağında çocuğuyla buldu (...) ve bu nedenle –bir kadının bedenine hapsedilmiş şairin yüreğinin sıcaklığını ve şiddetini kim hesaplayabilir?– bir kış gecesi hayatına son verdi ve bugün otobüslerin Elephant and Castle dışında durdukları yerde, yolların kesiştiği noktada gömülü".* Fakat, "o sizin içinizde ve benim içimde yaşıyor ve de bu gece burada olamayan diğer birçok kadının içinde, çünkü onlar şu anda bulaşıkları yıkayıp çocukları yatırmaktalar."

* Eskiden intihar eden kişilerin, Şeytan/Vampir tarafından ruhlarının alınmaması için yolların haç biçimini andıran bir biçimde kesiştiği noktaya gömülmesi gerektiğine inanılırdı. (ç.n.)

IX. Bölüm

İKİNCİ DALGA FEMİNİZM:
20. YÜZYILIN SONLARI

Bazen "ikinci dalga "feminizm olarak adlandırılan akım İkinci Dünya Savaşı sonrasında çeşitli ülkelerde ortaya çıktı. 1947'de Birleşmiş Milletler tarafından bir Kadınların Konumu İnceleme Komisyonu oluşturuldu ve iki yıl sonra bu komisyon hem erkek ve kadınların "evlilik açısından, evlilik süresince ve evliliğin bozulmasında eşit hakları" olduğunu hem de kadınların annelik rolleri gereği "özel bakım ve rehberlik" gereksinimleri olduğunu kabul eden İnsan Hakları Beyannamesi'ni yayımladı. 1975 ve 1985'te BM kadın sorunları hakkında Mexico City, Kopenhag ve Nairobi'de uluslararası üç konferans düzenledi; bu konferanslarda kabul edildiği gibi:

> Feminizm farklı bölgelerden, sınıflardan, uluslardan ve etnik kökenlerden gelen kadınların sorunlarının ve çıkarlarının politik ifadesini oluşturur. (...) Farklı kadınların farklı gereksinim ve sorunlarına hitap eden ve kadınlar için

kadınlar tarafından tanımlanmış farklı feminizmler olmalıdır ve vardır.

Afrikalı kadınlar buna etkileyici bir not eklediler; buna göre:

> Kadınlar aynı zamanda diğerlerine egemen olan sınıfların ve ülkelerin de üyeleridir. (...) "Kız kardeşlik" kavramının tüm iyi niyetlerine karşın, bütün kadınlar benzer çıkarları paylaşmaz.

Hayranlık verecek düzeyde çok çeşitli Batılı kadın kalemi ele aldı. Bunlar arasında en etkililerden biri Fransız yazar Simone de Beauvoir oldu. Dört ciltlik bir otobiyografi ve çeşitli romanları içeren yazıları bir kadının deneyiminin olağanüstü bir biçimde incelenmesine katkı sağlamaktadır; birçok ülkeden kadın olumlu tepki göstererek Beauvoir'ın *The Second Sex* (1949) adlı romanının kadınların genel koşulu bağlamında kişisel hayal kırıklıklarını görmelerine yardım ettiğini söyledi. Beavouir'ın görüşüne göre, tarih boyunca kadından tam bir kimlik, insana özgü biri yaratma, icat etme, yalnızca yaşamanın ötesine geçip sürekli genişleyen boyutlardaki projelerde yaşam için bir anlam bulma hakkı esirgendi. Erkek "dünyanın yüzeyini yeniden kalıplar, erkek icat eder, erkek geleceği şekillendirir"; öte yandan, kadın daima ve hiç değişmeden Öteki'dir. Kadın erkeğin gözlerinden ve erkek için görülür; kadın daima nesnedir ve asla özne olamaz.

Kız çocuk, eş, anne, fahişe, özsever, lezbiyen, âşık kadın gibi konulara uzanan bölümler boyunca, Beauvoir, temel görüşün farklı yönlerini tartışır: Değerler yaratmak yoluy-

la varoluşun kendisini bir değer haline getiren *erkek* etkinliğidir; bu etkinlik yaşamın karışık güçleri üzerinde egemendir. "Bu [etkinlik] Doğayı ve Kadını boyunduruk altına aldı." Beauvoir'a göre, kadın Doğanın, Gizemin, insan olmayanın yerini tutar hale geldi; kadının neyi *temsil ettiği* ne olduğundan, neyi yaşadığından daha önemlidir.

Fakat, Beavouir "insan kadın doğmaz, kadın haline gelir" diye ısrarla vurgular; ve kadın kendi konumunu değiştirebilir. Birçok kadın, yanılarak, kurtuluşu aşkta arar. Fakat Beavouir'ın kendi alternatifi belki de gereğinden fazla basittir: Beavouir'ın hayal ettiği "bağımsız kadın":

> (...) Aktif olmak, alıcı olmak ister ve erkeğin empoze etmek istediği pasifliği reddeder. Modern kadın erkeklere özgü değerleri kabul eder; erkeklerle aynı koşullarda düşündüğü, eylem gerçekleştirdiği, çalıştığı, yarattığı için kendisiyle gurur duyar.

Bu bizlerin olası geleceği açısından hiç de çekici bir görünüm değildir. Fakat, Beavouir'ın haklı olarak eklediği gibi, çok fazla kadın kadınsılığın imtiyazlarına sarılmaktadır; bu arada çok fazla erkek de bu kadınsılığın kadınlara empoze ettiği sınırlamalardan memnundur. Bugün, kadınlar geçmiş ile olası ama zor, henüz incelenmemiş bir gelecek arasında bölünmüştür.

Beavouir kadınların özel erdemlerini ya da değerlerini savunan her türlü feminizme daima karşıydı; "kadınsı" özelliklerin özellikle idealleştirilmesini kesinlikle reddediyordu. Onun düşüncesine göre, bu tür feminizmi destekleyenlerin bir bakıma onayladıkları şey:

Erkekler tarafından kadınları baskı altındaki durumlarıyla sınırlamak için icat edilmiş bir mittir. Kadınlar açısından sorun kendilerini kadın olarak kanıtlamak değil, tam birer insan haline gelmektir.

Fakat Beavouir geleneksel feminizmin bazı biçimlerine karşı eleştirel davranmasına ve hep de öyle kalmasına karşın, yeni ortaya çıkan Mouvement Libération des Femmes (Kadın Özgürlüğü Hareketi, MLF) karşısında etkilenmişti ve 1972 tarihli bir mülakatta da kabul ettiği gibi şunun farkına varmıştı:

Bizlerin düşlediği sosyalizm gelmeden önce, kadınların gerçek konumu için mücadele etmek gerekir. (...) Sosyalist ülkelerde bile bu eşitlik sağlanmadı. Kadınlar bu nedenle kendi kaderlerini kendi ellerine almak zorundalar.

Beavouir *Nouvel Observateur*'de yayımlanan ve kürtajı yasallaştırmak için kampanya düzenleyen bir MFL grubu tarafından oluşturulan 1971 tarihli bir manifestoyu imzalayan kadınlardan biriydi; manifestoyu imzalayan 343 kadın, "Ben kürtaj oldum ve bu hakkı bütün kadınlar için talep ediyorum," demekteydi. Fakat Beavouir daima (tam olarak inandırıcı olmasa da) kendisinin kişisel olarak kadınların "yanlışları" konusunda hiçbir deneyimi olmadığında, *The Second Sex*'te şahane bir biçimde çözümlediği baskıdan kendisinin kurtulmuş olduğunda ısrarcıydı.

Kadınlığımdan ötürü ıstırap çekmek yerine, ben, tam aksine, yirmi yaşımdan itibaren her iki cinsiyetin de avantaj-

Resim 11. 20. yüzyılda Batılı feministlerin belki de en etkilisi olan Simone de Beavouir hem otobiyografileri ve romanları hem de *The Second Sex*'te yer alan mükemmel feminist kuramıyla hâlâ önemini korumaktadır.

larını topladım (...) çevremdekiler beni yazar olarak, erkeklere özgü dünyada bir meslektaş olarak ele aldılar; ayrıca, bir kadın olarak (...) beni *The Second Sex*'i yazmaya cesaretlendiren şey bu imtiyazlı konum oldu. Kendimi dingin bir biçimde ifade etmeme olanak tanıdı.

Fakat Beavouir'ın dört ciltlik otobiyografisi –*Memoirs of a Dutiful Daughter*, *The Prime of Life*, *The Force of Circumstances* ve *All Said and Done* ile 1964'te annesi hakkında yazdığı ve ironiyle *A Very Easy Death* olarak adlandırdığı kitap– bizleri Beavouir'ın kendi deneyimlerine doğru eşsiz biçimde ayrıntılı, hayranlık uyandıracak derecede açıksözlü ve çok etkileyici bir yolculuğa çıkarır. Asla kendisinin başkaları için model oluşturduğunu ileri sürmeden kendi yaşamını bir kızın "nesne, Öteki" rolünden nasıl kaçtığının başarılı bir örneği olarak sunar. İçimizden "bazıları kadınlığımızda bir terslik ya da bir engel olduğunu hissetmek zorunda kalmamışken" tutup da kadınlara özgü konuların üzerine yoğunlaştığın için adeta özür diler. Fakat kendisinin de kabul ettiği gibi, eline kalem alan bir kadının kaçınılmaz olarak sağlayacağı şey:

> Dayak atmaya yarayan bir değnektir (...) eğer genç bir kadınsanız sizi sevimli bir göz kırpışla şımartırlar. Yaşlıysanız, saygıyla önünüzde eğilirler. Ama o gençlik kanını bir kez yitirip ileri yaşın sağladığı saygıdeğer himayeyi edinmeden konuşmaya cesaret ederseniz sürünün tamamı peşinize takılır.

Romanları gibi otobiyografileri de bir o kadar etkileyicidir ve bu otobiyografiler kadın okuyucularına daha fazla

hitap etmektedir, çünkü, belki de, Beavouir bunu bilinçli olarak amaçlamamış olsa da, bu çalışmalar onun ister uzun ilişkileri sırasında Jean-Paul Sartre'ın sadakatsizliklerine dair, ister kendisinin Amerikan yazar Nelson Algren'le ve Claude Lanzmann'la ilişkileri konusunda, ister kendi çocuksuzluğu konusunda olsun, onun –kaçınılmaz– bıkkınlıklarını ve kararsızlıklarını yansıtır.

Fakat sonuna kadar Beavouir yeni deneyimlere açık kaldı. 1955'te, Sartre ile birlikte gerçekleştirdiği Çin ziyareti sonrasında, *The Long March*'ı yazdı ve bu ziyaret "benim gezegenimize ilişkin bütün görüşlerimi bozdu" diye belirtti; çünkü Beavouir "bizim Batılı konforumuz yalnızca sınırlı bir imtiyaz[dır]" temelindeki gerçeğin farkına varmıştı. En sonuncu büyük kuramsal eseri olan *Old Age* (1970) belki de en etkileyici kitabıdır; bu eserde nihai, kaçınılmaz yenilgi karşısında serinkanlı rasyonelliğini korumaya çalışır.

Betty Freidan'ın 1963 tarihli kitabı *The Feminine Mystique* varlıklı, beyaz Amerikan banliyölerindeki mutlu ev kadını mitini yıktı; "bir adı olmayan sorun mutlu Amerikan Düşünün tam ortasından fışkırdı," diye yazıyordu. Kitaba esin oluşturan fikir, öğrencilik yıllarından arkadaşlarıyla yeniden bir araya geldiği ve oradaki diğer kadınlara "neyi farklı yapmış olmayı dilerdiniz?" sorusunu yönelttiği bir toplantıya ilişkin olarak bir dergiye yazdığı makaleden kaynaklandı. Kadınların verdikleri yanıtlar derin bir mutsuzluğa kapılmasına neden oldu. Freidan, haklı olarak, dar bir orta sınıf çerçevede olmasından ötürü; banliyölerde yaşayan kadınları aile içindeki görevlerden evin dışındakilere geçiş yapabilmeleri için yaşamlarını önceden planlamaya

Resim 12. Betty Freidan New York'ta, 1970.

ikna eden basite indirgemeci görüşten ötürü ve bu arada da zaten ev işini genellikle büyük ücretli olan ev dışındaki işlerle birlikte yürütmeye çabalayan daha az şanslı kadınları ihmal etmesinden ötürü eleştirilir. Daha yoksul Amerikalılar açısından, zenci feminist bell hooks'un* görüşüne göre:

> Özgürlük bir annenin sonunda işini terk etme, kapitalistler gibi evinde kalıp hayatını yaşayabilme özgürlüğüdür. (...) Çalışabilmek ve çalışmak zorunda kalmak birbirinden çok farklı iki ayrı konudur.

Fakat Freidan'ın kitabı varlıklı orta sınıf kadınlarının *bile* sınırlı yaşantılar sürdürdükleri ve sık sık da bu sınırlılığın kabullenilişinin verdiği depresyona kapıldıkları gerçeğine ilişkin iyi araştırılmış, zekice kaleme alınmış ve hatta duygulu bir çalışmaydı. Freidan'a göre, her bir kadının, en azından gerçekten ne istediğini kendi kendisine sorması gerekmekteydi. Ardından, kadın, "ne kocası, ne çocukları, ne evindeki nesneler, ne cinsiyet, ne diğer kadınlar gibi olmak ona bir ben kazandırabilir" temelindeki gerçeğin farkına varabilir.

Friedan'ın kendi geçmişi radikal politika alanında biçimlenmişti ve ilk yazıları da özellikle toplumsal eşitlikler konusunda sağlam bir bilinçliliği gözler önüne sermektedir. Ayrıca, bazıları Otomobil İşçileri Sendikası üyesi olan bir kadınlar grubuyla birlikte Ulusal Kadın Örgütü'nün (NOW) kurucu üyelerinden biri oldu; bu örgüt "kadın-

* bell hooks (1952-): Asıl adı Gloria Jean Watkins olan Amerikalı entelektüel, feminist ve eylemci. (ç.n.)

ların Amerikan toplumunun ana damarına derhal tam katılımda bulunmalarını ve böylece erkeklerle gerçek anlamda eşit ortaklık oluşturarak bütün imtiyaz ve sorumlulukları üstlenmelerini sağlamak" amacını güdüyordu. Hareketin içindeki diğer ileri yaşlardaki kadınlar gibi Friedan'ın endişesi de yeni feminist retoriğin ilerlemek yerine "geçmişe yönelik tepkide katılaşıp eski yöntemleri kullanarak eski sorunlara çakılıp kalma"sıydı. *The Second Stage* (1981) adlı kitabında hem kadınlar için durumun ne çok değiştiğini hem de ne kadar az şeyin değiştiğini kabul eder. Eşit Haklar Değişikliği'ni hayata geçirmek için harcanan büyük ve uzun çabalara karşın bazı devletler bunu reddetmeyi sürdürmektedir. Belki de, kaçınılmaz olarak, Friedan ile feministlerin yeni nesli arasında gitgide büyüyen bir uçurum yer almaktaydı; fakat Friedan'a "gerisin geri gitme" suçlamasını getirmek hiç de adilce olmaz. Onun bunu doğrularcasına Torontolu bir gazeteciye gösterdiği örnekte olduğu gibi:

> Nasıl ki ellili yıllarda "aptal sarışın" olarak tanınmak istemiyorsam, bugün de feminist etiketine takılıp kalmayı istemiyorum. Kadın hakları yanlısı etiketi onunla damgalananları sınırlandırmakta ve elindekileri almakta. İşin komik yanı, bu etiket kadınları damgalama kavramını yok etmek için yola koyulan bir felsefeden türedi.

Yaptığı eleştiri adilce olmayabilir ama hemen dışlanacak türden de değil.

Batılı feminizm –ya da kısa zaman içinde benimsenen adıyla Kadın Özgürlüğü– içinde en azından ilk başlarda kısmen mevcut solcu gruplardan dışlanmanın yarattığı hid-

detten kısmen de hareketin kendi içindeki verimli anlaşmazlıklardan kaynaklanan büyük çeşitlilik, bir enerji söz konusuydu. Öğrenci hareketinde, Vietnam karşıtı protestocular arasında ve Yeni Sol eylemcileri içinde, yaşları daha genç olan birçok öğrenci erkek yoldaşları tarafından kenarda tutulduklarını hissetmişti. Demokratik Bir Toplum İçin Amerikan Öğrencileri (SDS) arasındaki kadınlar, "toplum içindeki rolleri daha önceleri karşı çıkılmadan gerçekleştirilenlerin kişisel değer ve yetenekleri konusunda radikal biçimde düşünme"yi öğrenmelerinin ardından, 1965'te, hareket içindeki birçok kadının "bu dersleri kendilerinin erkeklerle olan ilişkilerine uygulamaya çalışmaya başladığını ilan ettiler. İki yıl sonra, SDS kadınlarının ısrarla belirttiğine göre: "Erkek kardeşlerimiz (...) erkek şovenizmiyle bağlantılı kendi sorunlarıyla uğraşmaları gerektiğinin farkına varmaktalar." Bazı kadınlar "Kadın Özgürlüğü Hareketinin Sesi" adında bir bülten çıkardılar; ayrıca, erkek yoldaşlar tarafından dışlandıklarını hisseden ve Stokely Carmichael'ın* "hareketin içinde kadınların yeri yataydır" biçimindeki ünlü ifadesi karşısında hiddetlenen Yeni Sol eylemcileri de bir manifesto yayımladılar.

Feminist Theory: From Margin to Centre (1984) başlıklı kitabında, bell hooks, hareketin bütününü sert bir biçimde eleştiriyor ve "cinsel baskıların en fazla kurbanı olan (...) yaşam koşullarını değiştirme kudreti ellerinde olmayan" kadınların asla kendi adlarına konuşmalarına izin verilmediğini ileri sürüyordu. Israrla vurguladığına göre, gü-

* Stokely Carmichael. (1941-1998) Diğer adı Kwame Ture (ya da Toure) olan zenci medeni haklar savunucusu ve yazar. (ç.n.)

nümüz feminizmi ırkçıdır ve birçok kadını da büyük hayal kırıklığına uğratmıştır. Hareketin içindeki kadınlar ırk ve sınıfın iyice giriftleşmiş konularını sürekli olarak ihmal etmektedir; kadınlara yönelik ortak "baskı" konusuna yapılan vurgu aslında Amerikan toplumu içindeki gerçek eşitsizlikleri göz ardı etmiştir. Beyaz kadınlar hareket sanki kendilerine aitmiş gibi davranmıştır; bu kadınlar kadınların önyargının bin bir türü tarafından, "cinsiyete dayalı tutumlar, ırkçılık, sınıf ayrıcalıkları tarafından" bölünmüştür. Ayrıca, hooks feminist gruplar içinde kendi deneyimini anımsar: "Beyaz kadınların bana ve beyaz olmayan diğer katılımcılara karşı tepeden bakan bir tutum benimsediklerinin farkına vardım." Zenci feministler, haklı olarak, "beyaz feministler tarafından gündeme taşınan her bir sorunun zenciler üzerinde orantısız düzeyde ağır bir etkisi vardır" demektedirler.

Amerika'da, feminizmin ifade yöntemleri Gloria Steinem'in ilk kez 1970'lerde yayımlanan, kolayca bulunabilir ve parıltılı *Ms* dergisinden Yalnız Yaşayan Zenci Annelerin Kardeşliği'ne kadar uzanmaktaydı. *Social Politics* (1970) başlıklı kitabında, Kate Millet, "*politik* bir kurum olarak ataerkillik" konusunu çözümlemeye girişti. Millett'in vurguladığı gibi, politika her türlü "erk yapılı ilişki"ye denk düşer ve cinsiyetler arasındaki erk ilişkisi de aslında çok az incelenmiş olan bir "başatlık ve ikinci konumda olma ilişkisi"dir. Kadınlar aynı anda hem putlaştırılır hem de köleleştirilir diyen Millett bu tezini farklı dönemlerde ve kültürlerde yazarların ataerkil tutumlarının sert bir çözümlemesiyle destekler: Freud, D. H. Lawrence, Henry Miller, Norman Mailer ve Jean Genet. Kadınlar için yakın vadeli

çok az umut görmekteydi; "belki de (...) cinsiyeti politikanın keskin gerçeklerinden kurtarmaya başarabileceğiz" sonucuna varmaktaydı, "fakat içinde yaşadığımız çölden çekip çıkaracağımız bir dünya yaratana kadar değil." Diğer politik ifadeler arasında, toplum içindeki temel ayrımın, en etkili baskının sınıf ayrımı değil, cinsiyet ayrımı olduğunu savunan Amerikalı Shulamith Firestone'un *The Dialectic of Sex* (1970) adlı eseri yer almaktaydı; yazar gerçek bir "feminist devrim" umudu taşıyordu ama ona göre bu devrimin gerektireceği şey:

> Marx-Engels'in sınıflar arası düşmanlığın ekonomik devrim için neden oluşturmasında olduğu kadar kapsamlı bir biçimde cinsiyet savaşlarının dinamiğinin çözümlenmesidir. Daha da kapsamlı bir biçimde, çünkü karşımızda daha büyük bir sorun, kayıtlı tarihin ötesinde, hayvan krallığına kadar uzanan bir baskı durmakta.

İngiltere'de, Avustralya doğumlu Germaine Greer'ın capcanlı ve kışkırtıcı eseri *The Female Eunuch* (1970) kadınların çoğu kez sakince, pasif bir biçimde kabul ettikleri, yaşamlarını çarpıtıp yoksullaştırmasına izin verdikleri "aşağılık ya da doğal bağımlılık duygusu"na karşı çıkmaktaydı. Kitapta orta sınıfın aşk ve evlilik mitlerine, "erkek fantezisinin bir nesnesi" haline gelmenin neden aslında kadınları cinsiyetsiz kıldığına, "yemek pişirme, giysiler, güzellik ve ev çekip çevirme" yollarının zorunlu, endişe kaynağı etkinlikler haline gelebilmelerine ilişkin bölümler yer alır.

Shelia Rowbotham'dan *Liberation and the New Politics* (1970) ve Juliet Mitchell'dan *Woman's Estate* (1971) İngil-

Lezbiyen feminizm

1960'ların sonlarında birçok lezbiyen hem kadın hareketinden hem de yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan gay özgürlük gruplarından dışlanmakta olduklarını hissetti. NOW'un başkanı konumundaki Betty Friedan lezbiyenlere ilişkili konuları savunan kadınları "lavanta* kokulu şirretler" olarak nitelendirmişti. Yaptığı bu yakıştırma *The Woman-Identified Woman* başlıklı kısa bir bildiriyle derhal reddedildi. 1973'te ünlü Amerikalı gazeteci Jill Johnson *Lesbian Nation: The Feminist Solution* başlıklı kitabını yayımladı; kitapta heteroseksüel aşk ilişkisiyle zekice alay edilmekteydi: "Bu ilişki erkeğin sizi kollarına almasıyla başlar ve sizin kollarınızı erkeğin lavabosuna dayamanızla biter."

tere'de ortaya çıkmaya başlayan Kadın Özgürlüğü hareketine yönelik çok iyi yazılmış eserlerdi. Mitchell'a göre, bu hareket "tanımlanışı ve paylaşılan hedefleri" açısından uluslararası nitelikte ve çoğu açıdan "açıkça devrimci"ydi. Mitchell'ın kitabında, kısaca, Avrupa (Hollanda, İsveç ve Fransa) ile Birleşik Devletler'deki kadın hareketlerine değinilir. Mitchell'a göre, her yerde kadınlar "en fazla baskıya uğrayan ve bu nedenle de potansiyel açıdan en devrimci insanlar"dır; yazar kadınların yaşamlarında dönüştürülmesi

* "Lavender" (lavanta) sözcüğü aynı anlamda "fazlasıyla narin" ve "homoseksüel" anlamlarını da taşır. (ç.n.)

Resim 13. Bütün kadınlar güzeldir: 1969'da Atlantic City'de düzenlenen Amerika Güzellik Yarışması'na karşı gösteriler.

gereken dört alanı inceleyerek devam eder: üretim, üreme, cinsellik ve çocukların toplumsallaştırılması.

Bazı lezbiyenler kendilerinin kadınların özgürlüğü açısından çok önemli olduğunu, çünkü varlıklarının bile erkeklerin üstünlüğünü en hassas noktadan tehdit ettiğini ısrarla vurguladılar. Lezbiyenlik bazen bir kadın için politik açıdan en doğru ve hatta tek seçenek olarak önerildi. Rita Mae Brown'a göre heteroseksüel kadın ile lezbiyen kadın arasındaki fark "reform ile devrim arasında fark"tı. *No Turning Back: Lesbian and Gay Liberation of the'80s* başlıklı çalışmada erkek ve kadın yazarlar hane halkının tümünün heteroseksüel olması gerektiği biçimindeki varsayıma ve "başat erkek/pasif dişi rol yapısının doğal astlık konumuna yönelik [yaygın] inanca" saldırdılar.

Bu yazılar İngiltere'de dahil olmak üzere Avrupa ülkelerinde ama belki de daha önemlisi Amerika'daki yeni olsa da hızla büyüyen kadın hareketlerinden doğdu ve bu hareketleri cesaretlendirdi. Medeni Haklar Hareketi, Zenci Hareketi ve Demokratik Bir Toplum İçin Öğrenciler hareketi içindeki kadınlar kendilerinin çoğu zaman "daktilograf, çaycı ve cinsel nesneler" olarak görülmesinden şikâyetçiydi. Kasım 1968 ve 1969'da Atlantic City'de yapılan Amerika Güzellik Yarışması'nda düzenlenen protestolar –feministler bir koyuna taç giydirerek alay etmişlerdi– oluşmakta olan hareketin göze çarpmasını sağladı. Protestoyu gerçekleştirenler güzellik yarışmasının kadınların genelinin öncelikle görünümleri temel alınarak nesneleştirilmelerinin, alçaltılmalarının ve yargılanmalarının bir simgesi olduğunu ileri sürmekteydi. Bir feministin bezgin bir ifadeyle dile getirdiği gibi, "bir kadının ya-

şamında her bir gün capcanlı bir Dünya Güzellik Yarışması'dır".

Londra'da kadınlar 1969'tan beri küçük gruplar halinde toplanmaktaydı: Bazıları Vietnam'daki savaşa karşı sürdürülen protestolara karışmıştı ve Amerika'da savaşa gitmeyi reddedenlere yardımcı olmaktaydı; başka kadınlar da geleneksel solcu gruplardan, öğrenci hareketlerinden ya da radikal düzeyde deneysel üniversite karşıtı hareketten gelmekteydi. Hackney* kökenli kadınlar *Shrew* adında bir bülten yayımlamaya başladılar ve bültenin daha sonraki sayıları başka gruplar tarafından çıkarıldı. 1971'in sonlarında *Shrew* 56 grup –ve bir erkek grubu– içermekteydi. Şubat 1970'te Londra'da bir konferans duyurusu yapılmıştı; konferansa o kadar çok kadın ve çocuk (ve birkaç erkek) geldi ki buluşma yeri Ruskin College yerine Oxford Union olarak değiştirildi. Her şeyin ötesinde, bu tür toplantılar kadınlara konuşma fırsatı vermekteydi: yalnızlıkları hakkında, iş ortamında eşit haklar hakkında, çocuk yetiştirme hakkında, ev işleri hakkında, erkekler hakkında, devrim hakkında. Oluşmaya başlayan hareket, belki de oldukça iyimser bir biçimde, taleplerini tanımladı: eşit ücret, eğitim ve fırsat, 24 saat kreş, ücretsiz gebelikten korunma ve istendiğinde kürtaj. Londra sokaklarında büyük bir yürüyüş düzenlendi; taşınan pankartlarda şunlar yazılıydı: "Güzel değiliz, çirkin değiliz, hiddetliyiz."

Hareket büyük ölçüde orta sınıfın denetiminde bir hareket olarak kaldı; ancak, işçi sınıfı kadınlarıyla iletişim kurmaya yönelik birçok çaba da gösterildi: Feministler gece

* Londra'da nüfusunun büyük çoğunluğu zenci olan bir bölge. (ç.n.)

Beden konuları

İkinci dalga feminizmin en önemli konularından biri kadınları kendi bedenleri üzerindeki hakları oldu. Batılı feministler bir kadının dış görünümüne atfedilen güzellik ve değer konularına –ilk bakışta yüzeysel gibi gelebilecek bir konuya– sık sık değindiler. Bizleri boş yere ümitlendirecek türden şatafatlı görüntülere kapılan bazı kadınlar, en son modayı büyük bir arzuyla ve çoğu zaman da yıkım düzeyinde pahalı olacak bir biçimde takip etmeye sığınmaktadır. Başkaları da daha umutsuzca ve kendi yıkımlarına neden olacak türden önlemlere yönelebilir: anorexia* olacak düzeyde diyet yapma (ya da bunun yerine psikolojik tabanlı oburluk ve bulimia)** ya da kozmetik cerrahi olarak tanıtılan kendi kendisini sakatlamaya yönelme.

Susie Orbach'tan *Fat is a Feminist Issue* (1981) ve Naomi Wolf'tan *The Beauty Myth* (1990) çağdaş kadınların birçoğunda –anlaşılabilir düzeyde– yaygın olan kendi fiziksel yapısından nefret etme ve yaşlanma korkusu konularını ele almaktadır. Ayrıca, varlıklı Batı dünyasında bile, kadınların daha iyi sağlık hizmeti sağlanması için mücadele etmesi gerekmiştir: daha iyi jinekolojik öneriler ve doğumda bakım için; gebelikten korunma ve gerekirse kürtaj hakkı için; özellikle kadınları etkileyen, örneğin meme ve rahim kanseri gibi kanser türlerine dikkatlerin daha fazla çekilmesi için.

* *Anorexia Nervosa*: Aşırı kilo alma ya da beden ölçülerini bozma korkusuyla kişinin yemek yemekten kaçınmasına neden olan düzensizlik. (ç.n.)

** Özellikle genç kızlar arasında bol bol yemek yeme ve ardından da pişmanlık duygusuna kapılıp kendini suçlama biçiminde görülen düzensizlik; genellikle kişinin kendisini kusturması, müshil ilaçları kullanması, oruç tutmaya başlaması gibi sonuçlar doğurur. (ç.n.)

Resim 14. 1971'de Londra'da yürüyüş yapan Kadın Özgürlüğü grupları.

temizlikçilerinin daha iyi ücret ve çalışma koşulları için yürüttükleri kampanyaya ve Ford Dagenham fabrikasında kadın makinistlerin grevine destek verdiler.

Yeni hareketin belki de en belirleyici unsuru örgütlenişiydi: Kadınların bazıları yerel düzeyde bazıları da –daha sonrakiler– belirli konuları tartışmak üzere oluşturulmuş olan ya da belirli amaçlar için çalışan küçük gruplar halinde toplandılar. Ama çoğunluğu bir tür "bilinçlilik düzeyini yükseltme" ile ilgilenmekteydi. Bu terim Amerikalı Kathie Sarachild tarafından bulunmuştu: Kadınlar düzenli olarak toplanıp kendi deneyimleri hakkında konuşacaktı. Bunun dedikoduyla hiçbir alakası olmayacaktı; gruplar hem kadınların ortak hangi noktaları olduğunu hem de kadınları bölen konuları incelemeye girişti. Bütünsel amaç kişisel korkuları ve memnuniyetsizlikleri daha geniş bir bağlamda anlamaya başlamak, "paylaşma, tanıma, adlandırma" yoluyla bunların politik anlamlarını keşfetmekti. Juliet Mitchell'ın belirttiği gibi, "kadınlar harekete kendi kişisel yaşamlarının hiç de belirgin olmayan yılgınlıklarından ötürü katılmakta, kendilerinin kişisel bir ikilem olduğunu zannettikleri şeyin toplumsal bir çıkma olduğunu keşfetmekteydi".

Mitchell'ın dile getirdiği gibi, bilinçlilik düzeyini yükseltmenin –karşı olanların bazen ileri sürdükleri üzere– yalnızca "grup terapisi" olması asla amaçlanmadı. Toplantılarda, kadınlar sırayla kendi sorunları ve sıkıntıları konusunda konuşurlar ve bunu yalnızca kişisel dertlerini dile getirerek rahatlamak için değil, aynı zamanda sorunlarının yalnızca kişisel durumlarının bir sonucu olmadığını anlamaya doğru bir adım atmak için gerçekleştirirlerdi. Bu, sınıf,

Resim 15. Taşınan pankartın da belirttiği gibi ("İnsanların feda edilmesine bir son verin: Evlenmeyin!"), İngiltere'de olduğu üzere Amerika'da da hareket ortaya çıkışının ardından görüşlerini çarpıcı bir biçimde ve zekice sunmanın yollarını çabucak öğrendi.

ırk ya da kişisel deneyim farklılıkları ne olursa olsun, *kadınlar olarak* ortak hangi noktaları bulunduğunu keşfetmenin bir yoluydu. (Hepsi olmasa da büyük bölümü genç kadınlar olduğu için yaş farklılıkları ender olarak dile getiriliyordu.)

Amerikalı bir feministin dile getirdiği gibi, "bilinçlilik düzeyini yükseltme, doğru olduğuna güvenebileceğimiz bilgiye dayanan bir politik çözümleme oluşturmanın bir yoludur. Bu bilgi de bizim deneyimimizdir". Bir diğer Amerikalı, Shulamith Firestone, "belirli özgürlük türleri için harekete geçmek, bu özgürlüklerin eksiksiz kullanımı için gereken ön bilinçlilik düzeyi artırılmadan bir değer taşımaz" demekteydi. Başka kadınlar ise bu konuda bu kadar emin değildi. Bazıları bilinçlilik düzeyini yükseltmenin özellikle orta ve yüksek sınıfa mensup eğitimli kadınlara uygun olmasından ve bu kadınların düzgün konuşmaları ve yetkinlikleriyle bu temel etkinlikte diğer gruplar karşısında üstünlük sağlayabilmelerinden şikâyetçiydi. Aslında, o zamanlar pek çok kadının grup dinamiği konusunda pek az deneyimi vardı. Bir grup içinde duyguların ne yönde gelişeceği önceden kestirilemeyeceği, hatta ani patlamalar sergileyebileceği için, grubun şu ya da bu üyesi kendisinin haksız yere eleştirildiği, günah keçisi haline getirildiği, hatta dışlandığı duygusuna kolaylıkla kapılabilirdi. Bazı toplantılar hiç beklenmedik ve istenmedik bir biçimde sorunlu oldu. Bayanlar arasında dayanışma çok güçlü olabilir; kızkardeşler arasındaki ilişkinin zaten sorunlu bir ilişki haline gelebileceği bazen unutuldu. Kaçınılmaz olarak, bölünmeler ya da görüş ayrılıkları yaşandı. İngiltere'de bir toplantı –olanaksız gibi görünse de– lezbiyen feministler ile Maocu feministler arasında yaşanan sert bir tartışma sonucunda dağıldı. Büyük

bir kömür madeni işçisi grubuyla paylaşılan bir binada düzenlenen diğer bir haftasonu konferansında, belli ki, işçi sınıfı hakkında ya da hiddetlerini nasıl dağıtacakları hakkında pek fazla bilgiye sahip olmayan bazı kadınlar "kızkardeşlerimize madenciler tarafından zulmediliyor" diye bağırmaya başladı.

Fakat erkeklerin uyguladığı (gerçek) şiddet hemen gündeme getirilmesi gereken bir sorundu. Özellikle Amerika'da, Eşit Haklar Değişikliği'nin hayata geçmesini sağlayamamanın ve hem gönenç hem de kürtaj haklarına yönelik tehditlerin bunalttığı bazı feministler bu konuyu kadınların ikinci sınıf konumunun ve korunmasızlığının bir simgesi olarak ele aldı. 1975'te Amerikalı Susan Brownmiller tecavüzün uzun, bilimsel ve derin bir incelemesi olan *Against Our Will* adlı kitabında yüzyıllardan beridir geçerli olan "kahraman tecavüzcü miti"ni yapıçözümsel açıdan inceledi ve diğer feministler tarafından hızla benimsenen bir slogan türetti: "Pornografi kuram, tecavüz de uygulamadır." [Bu diğer feministlerden biri, pornografiyi erkekler açısından olduğu kadar kadınlar açısından da "özgürleştirici" olduğu gerekçesiyle kolay ve sıradan bir biçimde savunanlara etkili bir biçimde saldıran Susan Griffin oldu. *Pornography and Silence* (1981) başlıklı kitabında, savunucularının ileri sürdükleri gibi, erotik enerjiyi serbest bırakmaktan ziyade, pornografi "bedensel bilgiden korku ve cinsel sevgiyi susturma isteği"ni ifade eder.] Brownmiller ayrıca tecavüzün *bütün* erkekler tarafından *bütün* kadınlara karşı kullanılan bilinçli bir gözdağı verme sürecinden başka bir şey olmadığını ileri sürmekteydi. Kadınlar konusunda duygusal da değildi; bir sonraki kitabı *Femininity*'de kızların neredeyse

beşikteyken öğrendikleri oyunları insanın huzurunu kaçıran, zekice bir yaklaşımla, yapıçözümsel açıdan inceler: erkekleri baştan çıkarma ile başka kadınlarla rekabet etmenin hileleri ve teknikleri. Bizim bildiğimiz biçimiyle kadınsılık romantik saçmalık, dikkatle düzenlenmesi ve korunması gereken bir şeydir. Kadınsılık "empoze edilen sınırlılığın nostaljik bir geleneği"dir. Fakat *Against Our Will*'de kadınlara yönelik şiddetin çoğu zaman kaba beylik sözlerle geçiştirilmesiyle sert ve etkili bir biçimde alay eder: "Hiçbir kadına o istemedikçe tecavüz edilemez"; "istemiş olmalı"; "eğer tecavüze uğrayacaksan, iyisi mi rahatla ve keyfini çıkar." Çok etkili bir biçimde, saygıdeğer yazar John Updike'ın romanı *Rabbit Redux*'ta bir (kadın) karakterin düşüncesizce söylediklerini örnek olarak gösterir: "Tecavüz genelde ne anlama gelir biliyor musun? Daha sonradan fikrini değiştiren bir kadın."

Ne yazık ki, tecavüzün aslında ciddi ve şiddet içeren bir suç olduğuna yönelik bu meşru, ivedilik içeren ısrar daha sonraları bazı feministler tarafından çarpıtıldı. Başka bir Amerikalı'ya –Catherine McKinnon'a– göre, kadın daima, hatta neredeyse tanım gereği, bir kurbandır. "Tecavüze uğramak üzere olmak yaşamını her zamanki gibi sürdürme sürecinde dişi cinsiyetinde olmaktır," diye ısrarla vurgular.

> Büyürken babanız sizi zorla yatırır ve ağzınızı kapatır, başka bir adam bacaklarınız arasında berbat, dağlayıcı bir acıya neden olabilsin diye. Yaşınız biraz daha ilerlediğinde, kocanız sizi yatağa bağlar ve meme uçlarınıza balmumu damlatıp izlemeleri için başka erkekler getirir; size zorla peni-

sini emdirir. (…) Binlerce yıldır süren bu sessizlik içinde, fotoğraf makinesi icat edilir ve bütün bunlar gerçekleştirilirken resimleriniz çekilir…

Onun dostu Andrea Dworkin ise "pornografi kadınların yasasıdır" demekte ve tekdüze bir tavırla, hiçbir sınırlandırmaya gitmeksizin, tecavüz ile cinsel birleşmeyi bir tutmaktaydı. Tıpkı *Only Words* (1995) adlı eserinin ilk paragrafından itibaren kadınların deneyimi olarak gördüğü şeyin dehşetli bir paradigmasını sunan McKinnon gibi: dehşetten kanımızın donmasına neden olan, babanın gerçekleştirdiği bir tecavüz. Yazar sürekli olarak bir keresinde şiddete maruz kalan ve asla büyüyemeyen, yazarın ısrarla belirttiğine göre ortaklaşa gerçekleştirilen seksten zevk aldıklarını ileri süren birçok kadının bile içinde yaşayan çocuk imgesini kullanır: "Saldırgan ereksiyon halindedir; kurban çığlık atar, çırpınır, kan döker, bedeni örselenir, ve beş yaşına basar." Bu, aslında, feminizm maskesi altında verilen melodramdır.

X. Bölüm

TÜM DÜNYADA FEMİNİSTLER

1960'lar ve 1970'lerde "kız kardeşlik güçlüdür" en popüler feminist sloganlardan biriydi. Fakat bu ifade hem kullanıldığı zamanlarda hem de o zamandan beri sorgulandı ve bazen de reddedildi. Zenci Amerikan şair Audre Lorde'nin 1983'te ileri sürdüğü gibi, bu ifadenin aslında dile getirmekten çekindiği şey:

> Irk, cinsellik, sınıf ve yaş farklılığı[dır]. (...) Kadınlar arasında yalnızca farklılıklara hoşgörüyle yaklaşmayı savunmak en bağışlanamaz reformculuktur. Bu, yaşamlarımızda farklılığın oynadığı yaratıcı işlevin toptan reddidir.

Lorde'nin endişelerini 1995'te Çin asıllı bir Avustralyalı olan Ien Ang paylaşmaktaydı; Ang'ın görüşüne göre feministler arasında iletişimin başarısızlığı uğradığı kaçınılmaz anlar:

> Daha mütevazı bir feminizmin başlangıç noktası olarak kabul edilmelidir; bu feminizm kızkardeşlik fikrinin temel

sınırları üzerine dayanır (...) bizlerin "iletişim engelleri"nin inatçı katılığını tanıyıp yüzleşmekten sağlayacağımız kazanç, o engelleri idealleşmiş bir birliktelik adına yıkmaya koşmamızdan daha fazladır.

Her iki yazar da, orta sınıf mensubu beyaz kadınların çoğu zaman cinsiyet ayrımına odaklanan bir feminizmi dikte ettirdikleri izlenimi verdiklerini ve bu arada da, örneğin, cinsiyete ilişkin fikirleri karmaşıklaştıran sınıf farklılıklarını ve ırk ayrımını görmezden geldiklerini savunmaktadır. Brezilyalı kadınlara göre feminizm "Avrupa-merkezci"dir; yani, feminizmin kendilerinin yerel sorunları konusunda söyleyecek hiçbir şeyi yoktur: ırksal şiddet ve sağlık sorunları, ayrıca kadınların iş ararken karşılaşabilecekleri zorluklar. Aslında, bazı Latin Amerikalı kadınlar "feminizm" sözcüğünü reddetmektedir.

Ayrıca, gitgide daha fazla sayıda insanın farkına vardığı gibi, Batılı feministler cinsiyet ayrımına, toplumsal ve politik eşitsizliklere karşı mücadele ettiyse de, "Üçüncü Dünya"daki kadınların daha fazla ve hatta daha çetrefilli sorunlarla uğraşması gerekmektedir. Bu kadınlar genellikle sınıf, kast, din ve etnik önyargılarla ilintili olan, kökü derinlere uzanan yerel inançlar ve uygulamalar biçimindeki cinsiyet ayrımcılığıyla mücadele etmek zorundadır. Bazı ülkelerde, kadınların bu mücadeleleri demokratik bir yönetimin kurulması ve en temel özgürlüklerin elde edilmesi için verilen mücadeleyle birleşir ya da bu mücadele tarafından daha da karmaşık bir hale getirilir.

Fakat, Latin Amerika, Afrika ve ayrıca Asya ile Ortadoğu'nun bazı bölgelerinde kadınların sürdükleri yaşam-

lar kalıcı bir biçimde sömürgecilik ve yeni sömürgecilik akımlarından etkilenmiştir. 17. yüzyılda Britanya ve Avrupa'nın geri kalanı ile başlayıp 19. yüzyıldan itibaren Birleşik Devletler'in de katıldığı "Birinci Dünya" ülkeleri dünyada çok geniş bölgeleri egemenlikleri altına aldı, yerel halkları politik ve ekonomik açılardan boyun eğmeye zorladı. Ve 21. yüzyılın başlangıcında da Birleşik Devletler askeri, ekonomik ve kültürel gücüne güvenerek dünyanın büyük bölümünde "rasgele bir sömürgeleştirme" uygulamakta.

"Üçüncü Dünya" terimi çağdaş feminizmde sömürgecilik sonrası incelemelerde çok sık kullanılmaktadır; fakat bu terim zorluklarla yüklüdür. Örneğin, Chandra Talpade Mohanty onu coğrafya açısından tanımlar: "Latin Amerika, Karayipler, Sahra'nın alt kesimlerindeki Afrika, Güney ve Güneydoğu Asya, Çin, Güney Afrika ve Okyanusya'nın ulus-devletleri"; ayrıca bu listeye "Batı"da yaşayan zenci, Asyalı, Latin kökenli ve yerli halkları da ekler. Fakat, bu terim bazen kötüleyici bir etiket olarak görülmekte, Batılılar tarafından kullanıldığında "gelişmemiş" ya da "demokratik olmayan" anlamlarına gelebilmektedir. "Üçüncü Dünya kadınları"na yapılan bazı göndermeler, aslında, Batılı feminizm "düzgü"süne karşıt olarak, yerli bir "öteki" anlamında "deri rengi koyu kadınlar" demenin "kibar" bir yoludur; günümüzde bazen "sömürgecilik sonrası feminizm" demek daha "doğru" kabul edilmektedir. Ama her iki terim de Batılılara bu kadınların yaşamları hakkında, bu yaşamların köklü yerel inançlar tarafından, sınıf farklılıkları, kast, din ve etnik kökenden kaynaklanan uygulamalar tarafından ve aynı zamanda sömürgeciliğin kalıtı tarafından

karmaşıklaştırılma biçimi hakkında ne kadar az şey bildiğimizi anımsatmakta yararlı olabilir.

Örneğin, Latin Amerika'da İspanyol ve Portekiz işgali –ve kölelik– köklü etnik ve sınıfsal eşitsizlikler bıraktı ve yerel feministler de Roma Katolik Kilisesi'nin yerleşik ataerkil toplum düzeninin yanı sıra "machismo" olarak adlandırılan ve bu yöreye özgü erkek cinsiyet ayrımcılığı tutumlarıyla mücadele etmek zorunda kalabilirler. (Yaşamlarını zorlaştırabilecek bir diğer etmen de bir o kadar zararlı olan "hembrismo"dur – kadınların erkeklerin başatlığına aşırı derecede boyun eğmesi.)

Yine de, feminizmin bazı Latin Amerika ülkelerinde uzun ve hayranlık uyandırıcı bir geçmişi vardır. Örneğin, Meksika'da feminizmin "birinci dalga"sı Başkan Porfirio Diaz'ın nefret edilen diktatörlüğüne karşı devrim sırasında doğdu; bu sert mücadele 1910 ile 1918 arasında verildi. Kadınlar mücadelede etkin bir rol oynadı. *Solderas** kamplar kurdu, yiyecek temin etti, yemek pişirdi ve yaralılara baktı; ama eline silah alan kadın askerler de vardı. Bazıları etekleri ve en iyi mücevherlerini takınmış bir halde savaş alanında erkeklerin peşinden gitti. Başkaları "hem içten hem de dıştan" erkeksi hale gelmekle suçlandılar; oysa, açıkça itiraf edildiği gibi, bir kadın "muharebe anında elinde silahıyla artık bir *soldera* değil, bir asker olduğunu kanıtlayabilir"di.

Kadın entelektüeller de devrimi destekledi; bunlar arasında en etkili olanı *Mujer Moderna* ("Modern Kadın") adlı dergiyi kuran ve editörlüğünü yapan Hermila Galindo de

* Kadın askerler. (ç.n.)

Topete'ydi; dergi okullarda cinsel eğitim verilmesi, kadınlara oy hakkı tanınması ve boşanma hakkı için mücadele verdi. Topete Meksika'da feminizmin ilerleyişinin önündeki temel engelin Katolik Kilisesi olduğunu ileri sürmekteydi. Hiçbir seçilme şansı olmadığını bildiği ama kadınların oy hakkını istediklerini ve buna gerek duyduklarını hakla duyurmak istediği için milletvekili seçimlerinde aday oldu. Oy hakkı için verilen uzun bir mücadelenin ardından kadınlara 1927'de eşit medeni haklar verildi; ama oy kullanmalarına izin verilmesi ancak 1952'de gerçekleşti. 1970'lerde birçok ülkede olduğu gibi Meksika'da da *Movimiento de Liberación de la Mujer* (Kadın Özgürlüğü Hareketi) ortaya çıktı; hareketin üyeleri yasal kürtajın gerekliliği, tecavüzcülere verilen cezaların artırılması ve tecavüze uğramış kadınlara yardım edilmcsi konularına ağırlık verdi. Ve çok samimi, potansiyel açıdan büyük tartışmalar yaratabilecek cinsel konuları tartıştılar – örneğin, vajinal orgazmın "zorbalığı" konusunu sorgulamak gibi.

1898'de Birleşik Devletler tarafından işgal edilen Porto Riko'da bir kadın hareketi on yıllar boyunca diğer reformların ilk adımı olarak eğitimi düzeltmek amacıyla uğraş verdi. Herkese eşit oy hakkı sonunda 1936'da elde edildi; çoğu Latin Amerika ülkesi de kadınlara oy hakkını 1950'lerde verdi. Bu çok önemli bir adımdı ama (Batılı kadınların daha önce öğrendikleri gibi) kadınların konumunda ve koşullarında hemen değişiklikler biçiminde yansıma göstermedi. 1970'lerde ve 1980'lerde Latin Amerikalılar hâlâ çok çeşitli ivedi sorunlarla boğuşmak zorundaydı. Kadın hareketleri kadınlar için eksiksiz, eşit yasal ve politik haklar talep ediyordu, fakat kadınlar arasında çok yaygın olan cehalet ve

özellikle de gecekondularda ve kenar mahallelerde yaşayan binlerce kadının çok kötü koşulları bu hareketleri bir o kadar ilgilendirmekteydi. Kırsal yöreden birçok kadın kentlere göç emiş ve buralarda hizmet sektöründe (hizmetçi, çamaşır yıkayıcı, aşçı olarak) az ücretli, geçici işlere giren ya da sokaklarda eşya satarak geçinmeye çalışan "alt-proleter"in bir parçası haline gelmişlerdi. Fakat gecekondularda yaşayan kadınlar çoğu zaman durumlarını düzeltmek için örgütlenmekteydi: Semt sakinleri birlikler ve komün mutfakları kurmakta, tüketici örgütleri ve insan hakları grupları oluşturmaktaydılar. Yoksulluk, sağlık hizmetlerinin kötülüğü ve özenmeden gerçekleştirilen kürtajlar yüksek orandaki anne ölümlerine katkı sağlamaktaydı. (Tahminlere göre, Bolivya'da her 100.000 doğum başına düşen anne ölüm sayısı 390'dır; bu sayı Peru'da 265'tir.) Bazı Latin Amerika ülkelerinde kürtaj yasaktır – hatta annenin yaşamını kurtarmak için gerekli olsa bile. Fakat, Peru, otoriter bir yönetime sahip olmasına karşın, hem bir Kadın İşleri Bakanlığı hem de kadınlar için bir Kamusal Koruyucu oluşturdu ve ev içi şiddete karşı yasalar kabul edildi.

1970'ler sonrasında, örneğin São Paulo'da, sağlık sorunlarına yepyeni bir ilgi belirdi; kadınlara suyu nasıl sterilize edecekleri ve yaygın çocuk hastalıklarını nasıl tanımlayıp nasıl önleyici önlemler alacakları öğretildi. Gebeliği önleyici öneriler getirildi; karşılıklı destek sağlamak, topluluklar içinde işbirliğine dayanan oluşumlar ve daha iyi konutlar için kampanyalar gerçekleştirmek üzere gruplar oluşturuldu. 1980'lerde Kuzeydoğu Brezilya'nın yoksul ve yarı çorak bölgeleri olan '*sertão*'da bir Kırsal Kadın İşçiler Hareketi kuruldu. Erkeklerin aldığı ücretin yarısına tarım işçileri

olarak çalışan kadınlar açlık tehlikesi karşısında yardım programına dahil edilmek için mücadele etti. Ve 1995'te Pekin'de düzenlenen Birleşmiş Milletler kadınlar konferansına katılmak için de fon toplamayı başardı.

1988 tarihli Brezilya anayasası kağıt üstünde çok etkileyicidir; her şeyin ötesinde, bu anayasa eşit ücreti garantiler, annelere cömert miktarlarda doğum sonrası izni verir ve en düşük ücretin ne kadar olacağını belirler. Fakat birçok kadın haklarını nasıl elde edeceği konusunda en ufak bir fikre sahip olmadığı için, kadınları eğitmek amacıyla *Themis* adı verilen bir örgüt kuruldu. Bu örgüt yalnızca tecavüz ve şiddet olaylarıyla ilgilenen bir kadın polis merkezi kurulmasını sağlayan bir pilot projeyle işe başladı; bunu hızla başka merkezler izledi. Ayrıca, 1975'ten beri de *Sempre Viva* gibi kadın gruplarının yanı sıra kötü koşullarda yaşayan, cinsel istismara açık konumda olan ve çoğu zaman da polis tarafından kötü muamele edilen milyonlarca çocuğa erişip bunlara tıbbi, eğitsel ve yasal yardım sunmaya çalışan bir Ulusal Sokak Çocukları Hareketi de mevcut. Dahası, Brezilya'daki zenci kadınlar kendilerini özellikle zorlayan konularda seslerini daha çok çıkarır hale geldiler: çeşitli türden ırksal şiddet, kamu sağlığı siyasaları ve emek pazarında ayrımcılık.

1975'te, Birleşmiş Milletler Mexico City'de bir Uluslararası Kadınlar Yılı Konferansı düzenledi; bu konferans dünyanın dört bir yanından feministleri bir araya getirdi. 1981'den beri de Latin Amerika ve Karayipler'den gelen kadınlar "dayanışma oluşturmak, politik söylemin eyleme dönüşmesi için yenilikçi biçimler tasarlamak ve cinsiyete dayalı ve cinsel tabanlı baskılara karşı söylemler ayrıntı-

landırmak" amaçlarıyla üç yılda bir *encuentros* ("bir araya gelme") halinde toplanmakta. Toplantılar her seferinde farklı bir ülkede düzenlenmekte: Kolombiya, Peru, Brezilya, Meksika, Arjantin, El Salvador ve Şili. Bazı kadınlara göre, sol, Feminizmi burjuva ve emperyalist kökenli olduğu gerekçesiyle dışlamıştı; bu arada sağ kesim ve Kilise de Hıristiyan aile değerlerine tehdit olarak gördükleri feminizmle savaşmıştı. *Encuentros* esnasında gerçekleştirilen tartışmalar çoğu zaman heyecanlı geçmekteydi. Diğer Latin feministler gibi, katılımcılar eşit haklar ve ekonomik alanın yeniden yapılandırılmasıyla ilgilenmekteydi. Fakat, aynı zamanda, genellikle göz ardı edildiğine inandıkları konuları da tartıştılar: ev içi şiddet, cinsel usanç, evlilik içi tecavüz. Hatta bazı Latin Amerikalı feministler gösterdikleri en önemli başarının kadınlara yönelik şiddeti cezalandırılan yasaların geçmesi olduğuna inanmaktadır. Örneğin, Brezilya'da kadın grupları bir Kadınları Savunma Konseyi kurulması için hükümete baskı uyguladı; bu konsey, Danıştay'ı, "bu tür suçlarda savunulan şeyin onur değil, kişinin kendisini üstün görmesi, kibir ve karısını kendi malı olarak değerlendiren bir erkeğin gururudur" gerekçesiyle, bir adamı karısını öldürdüğü halde serbest bırakan ve tamamen erkeklerden oluşan bir jüriyi geçersiz saymaya ikna etti.

Yıllar içinde *encuentro* düzenleyicileri yerel grupları içermeye, olabildiğince fazla kadını dahil etmeye çaba gösterdi (kendisini feminist olarak algılayan her kadının feminist olduğu gerekçesiyle). 1990'ların başları boyunca yurtdışıyla bağlantılar oluşturdular; bu arada tüm Latin Amerika'daki feministler 1995'te Pekin'de düzenlenecek kadın konulu Küresel Konferans öncesinde kadınları tartışma ve görüş

alışverişi için bir araya getirmeye çabaladılar. Başka ülkelerdeki feministler gibi, Latin Amerikalı düzenleyiciler de dahil etme ve dışlanma sorunlarıyla başa çıkmak zorundaydı; ayrıca, sınıf, ırk eşitsizlikleri ile cinsel yönlendirmenin her türlü feminist çözümlemede temel nitelik rolü oynadığını ve bu çözümlemeyi güçleştirdiğini kabul etmek zorunda kaldı. 16 Latin Amerika ve Karayipler ülkesinden gelen zenci kadınlar Pekin Konferansı için bir belge hazırlamak amacıyla bir araya geldi.

Yüzyılın sonuna gelindiğinde, bazıları önceleri öğrenci eylemciler olan, diğerleri de üniversitelerin feminist programlarından gelen genç kadınlar gitgide artan düzeylerde harekete bağlanmaktaydı ve bu kişiler, belki de doğal olarak, yaşları daha ileri olanlara karşı eleştirel bir tutum takınmaktaydı. Eskilere ait "farklılığı" tanıma, hatta övme düşüncesine saldırmaktaydılar; bu fikir kaba bir çoğulculuk biçimiydi – çoğu zaman eşitsizliğin kabullenilmesi anlamını taşımamaktaydı, gerçek anlamda "ötekiler ve onların deneyimlerinin tanınması ya da meşrulaştırılması"na olanak tanımıyordu.

Fakat uluslararası konferanslar farklılıkları ve küskünlüklerin yanı sıra birliktelikleri de vurgulayabilirdi. 1980'de düzenlenen bir dünya konferansında, bazı kadınlar peçe takma ve dişilere uygulanan genital cerrahi konularında bu durumla en çok ilgili kadınlara asla danışılmadığından şikâyet ettiler. 1994'te, Kahire'de düzenlenen nüfus ve gelişme konulu bir diğer konferansta Üçüncü Dünya kadınları yalnızca gebelikten korunma ve kürtajla ilgilenen Avrupalı ve Amerikalı kadınların gündemi ele geçirdiklerinden ve bu kadınların "Üçüncü Dünya" sorunlarını ele aldık-

larında da seslerinin hem buyurganlık hem de ırkçılık izleri taşıdığından şikâyet ettiler. 1995'te Pekin'de düzenlenen konferansta bile Batılıların üreme hakları ve cinsel yönlendirme konusundaki sonu gelmeyen tartışmalarının daha az gelişmiş ülkelerden gelen kadınların ivedi sorunlarının ihmal edilmesi anlamını taşıdığına yönelik şikâyetler vardı. Bir kadının dile getirdiği gibi, Batı feminizmini örneğin Güney Amerika'nın sorunlarına uygulamak "ciddi mide ağrısını baş ağrısı için yapılmış bir ilaçla tedavi etmeye çalışmaktan farksızdı".

Kültürler arası yanlış anlama sorunu kalıcı bir sorun. 1915'te, Grace Ellison adında, oy hakkı savunucusu bir İngiliz Türkiye'yi ziyaret etti ve *An English Woman in a Turkish Harem* adında bir kitap yazdı. Kitapta reformların kadınların yaşamlarını nasıl etkilediği ve erkeklerin bile bir dereceye kadar kadınların özgürlüğünü destekler göründüğü zekice bir kavrayışla anlatılır. Ellison geleneksel giysilerin giyilmesine ilişkin süregelen tartışmayla da ilgilendi. Fakat onun zamanından bugüne kadarki birçok feminist gibi, geleneksel alışkanlıkları ve peçeyi romantikleştirme eğilimindeydi ve en azından evindeyken Batılı giysiler giyen kadınlarının sayısının artmasını adeta üzülerek izledi. Fakat Zegreb Hamun adında bir Türk bayan dostu onu İngiltere'de ziyarete geldiğinde, durum bu kez gayet uygun ve komik bir biçimde Ellison'ın aleyhine döndü. Hamun da Ellison'a yazdığı mektupları *A Turkish Woman's European Impressions* başlığıyla kitap olarak yayımladı. Kitapta, Hamun, Londra Kadınlar Kulübü'nü sıkıcı ve duygusuz, haremin "gizem ve çekiciliği"nden uzak bulduğunu belirtir. Fakat Parlamento Binası'na yaptığı gezi sonrasındaki eleştirileri çok daha keskindir:

Resim 16. Sudan'da kadınların sünnet edilmesine karşı çıkan bir poster.

Afrika

Afrika'nın sorunları özellikle karmaşıktır. Amina Mama'ya göre, "Afrikalı kadınlar kendi mücadelelerini tanımlamış ve sürdürmüştür (...) [bu mücadele] bizim kolektif geçmişimize kadar uzanır". Farklı kadınlar farklı yollardan baskı altındadır: Feminizmin "ırk, sınıf ve kültür farklılıkları"nı kabul etmesi gerekir. Afrika'da feminizm heteroseksüeldir, doğum konusuyla ve "ekmek, yağ ve erk" konularıyla ilgilenir. Azgın bir dişi cinselliğini bastırma amacını güden genital cerrahi müdahale hâlâ bazı Afrika ülkelerinde uygulanmaktadır. Müslümanlıkta mevcut bir uygulama olmasa da çeşitli kökten dincilerin benimsedikleri kadın karşıtı tavrın bir parçası haline gelmiştir.

Nijerya'da, 2000 yılında, 30 yaşında bir Müslüman olan Amina Lawal evlilik dışı bir çocuk doğurmasının ardından –görünüşe göre tecavüze uğramıştı– bir şeriat mahkemesi tarafından taşlanarak ölüme mahkûm edildi. Konu tüm dünyada gündeme yerleşti çünkü, işin komik yanı, Dünya Güzellik Yarışması Nijerya'da düzenlenecekti. Çeşitli katılımcılar olayı protesto ettiler: Birkaçı yarışmaya katılmayı apaçık reddetti; diğerleri en azından karara karşı konuşmaya niyetleri olduğunu bildirdi. Bir moda yazarının Hazreti Muhammed yaşıyor olsaydı yarışmacılardan birini kendisine eş seçerdi demesi gösterilere neden oldu; militan İslamcı gruplar yarışmayı insanların her önlerine çıkanla cinsel ilişkiye girmelerini ve AIDS'i yüreklendiren bir "çıplaklık geçidi" olarak tanımladılar. Fakat birçok Nijeryalı kadın da hiddetli protestolarını sergileme cesareti gösterdi.

> İyi de, hayatım, Bayanlar Galerisi'nin bir harem olduğunu neden bana hiç anlatmadın? Hem de kafesli pencereleri olan bir harem? Hükümetin haremi! (...) Siz kadınlarınızı hiç koruma olmadan dünyanın dört bir yanına gönderiyorsunuz, ve kendi ülkenizde, yasalarınızın yapıldığı çalışma yerinde, onları bir koruma simgesiyle örtüyorsunuz!

Günümüzde bazı Batılı ve akademik çevrelerde yer alan feministler peçe ve harem konularında bitmek tükenmek bilmeyen ve hiçbir faydası da olmayan kuramlar üretmektedir; bu feministler kendi "oryantalleştirme" fantezilerinin tuhaf sürümünü abartmak için konuyu yapıçözümsel açıdan inceler gibidirler. Peçe takmanın bazı Müslüman toplumlarında önemli ve kimi zaman da çekişmelere yol açan bir konu olduğu ve olmayı sürdürdüğü kesindir. 1923'te ünlü bir Mısırlı politikacının eşi olan Hudu Sha'wari yurtdışına yaptığı bir geziden dönüşünde başını örtülü tutmasına karşın peçesini açınca sansasyona neden olmuştu. Ama, daha önemlisi, daha iyi bir eğitim, oy kullanma ve aday olma hakkı ve aileye yönelik reformlar için mücadele eden kadın grupları kurarak aynı çizgide ilerledi. İster Mısır'da, ister diğer Müslüman ülkelerde olsun, o zamandan beri aynı çizgide ilerleyen diğer kadınlar gibi o da İslamcı bir feminizm oluşturmaya çalışıyordu.

Birkaç yıl sonra, Naxira Zain as Din adında Lübnanlı bir kadın yayımladığı bir kitapta "peçe hem erkekler hem de kadınlar için bir aşağılamadır" görüşüne yer verdi ve kadınlara yönelik baskıların İslam'a sığınılarak haklı çıkarılamayacağını dile getirdi. (Din âlimleri bu kitaba karşı gösterileri teşvik ettiler.) Öte yandan, birçok kadın da peçe-

Resim 17. Nijeryalı Amina Lawal'ın idama mahkûm edilmesini 2003'te protesto eden kadınlar.

nin özgürleştirici olabileceğini ileri sürmektedir: Peçe kadınların izlenmek yerine izlemelerini sağlamakta, hem onları modanın kaprislerinden kurtarmakta hem de cinsel usançtan kaçınmalarına yardımcı olmaktadır. Elbette, bütün İslam uluslarını bir arada değerlendirmek olanaksızdır; ayrıca, birçok Müslüman ülkede (çağdaş Mısır buna iyi bir örnektir) sınıflar arasında çok büyük ve belirgin farklılıklar olmasının yanı sıra, kırsal yörede yaşayan kadınlar ile Kahire ve İskenderiye gibi büyük kentlerde yaşayan kadınlar arasında da büyük farklılıklar vardır. Özellikle büyük kentlerde, birçok kadın kendisini peçesiz daha rahat hissetmektedir. Öte yandan, örneğin bazı Türk kadınlar kamu yaşamına girmelerine olanak sağlayan, güven içinde öğretmen ya da doktor olarak çalışma özgürlüğü veren şeyin peçe

olduğunu ileri sürmektedir. Bu tür tartışmalar arada sırada da olsa Batı'daki Müslüman topluluklarda da ortaya çıkmaktadır. Fransa'da okullu kızlar başörtüsü takmalarına izin verilmeyince bunu sert bir biçimde protesto ettiler. İngiltere'de Müslüman bir kız öğrenci yalnızca başörtüsü ve uzun, bol pantolon giymekte değil, aynı zamanda yere kadar uzanan bir giysi giymekte ısrar ederek gazete manşetlerine yerleşti. Fakat bunun tek bir örnek olduğu görülmektedir; Londra sokaklarında herhangi bir günde aynen bu şekilde giyinmiş birkaç kızın okula doğru koşuşturdukları zaten görülebilir.

Müslüman teokrasilerde sorunlar daha şiddetli. Suudi Arabistan bunun aşırı bir örneği: Bu ülkede kadınların kalın bir peçe takması zorunlu; kadınlar yanlarında erkek bir akrabaları olmadan sokakta yürüyemezler ve yolculuk edip çalışmak için de izin almaları gerekir. Öte yandan, İran'da kadınların hür bir biçimde politik eyleme dahil olmalarının uzun bir tarihi vardır. 19. yüzyılda bile birçok İranlı kadının acınacak durumu olarak nitelendirdikleri koşullar hakkında yazılar yazan kadınlar vardı; bunlardan biri *The Shortcomings of Men* başlıklı bir kitapçık yayımlamıştı. 20. yüzyılın başlarında hem kadınlar hem de erkekler anayasal ve cinsel haklar talep ettiler; 1906'da İngiliz elçiliğine sığınan grevciler arasında kadınlar da vardı. Fakat bu kadınların eylemleri görmezden gelindi ve 1906 tarihli yeni anayasada hem kadınların politika yapmaları yasaklandı hem de "kadının eğitimi ve yetiştirilmesi çocuk bakmak, ev ekonomisi ve ailenin onurunun korunması ile sınırlı tutulmalıdır" açıklaması geldi. Fakat kızlar için okullar kuruldu ve kadın dernekleri sayıca arttı; 1911'de Mısırlı bir

Resim 18. Endonezya'ya bağlı Sunda Takımadaları'ndan Müslüman bir kız oy kullandığının kanıtı olarak mürekkeple işaretlenmiş parmağını gösteriyor. Sunda Adaları kadınları oy hakkını 1964'te elde etti.

eylemci olan Ghassem Amin'in *Freedom of Women* başlıklı kitabı Fars diline çevrildi ve dini yetkililer kitaba acımasızca saldırdı. 1931'de kadınlar belirli koşullarda boşanmayı isteme hakkına kavuştu; bunu izleyen on yıl içinde hem kızlar hem de oğlanlar için bir ulusal eğitim sistemi oluşturuldu. 1936'da Tahran Üniversitesi'ne ilk kız öğrenciler kayıt oldu; 1978'e gelindiğinde iş gücünün % 33'ü kadınlardan oluşuyordu. 1962'de kadınlar nihayet oy kullanma ve aday olma hakkını elde etti. Kuveyt'te kadınlar oy kullanma ve aday olma haklarını 2005 yılında elde edebildiler.

İranlı kadınlar 1978'deki İslam Devrimi'nde etkindi ve çeşitli kadın örgütleri kuruldu. Fakat o zamandan beri resmi tutum sertleşti. 1979'da Ayetullah Humeyni devlet için çalışan kadınların peçe takmasında ısrar etti, kadın yargıçların görevine son verdi, bir aile koruma yasasını yürürlükten kaldırdı ve sonuçta kadınların elinden boşanma hakkını alarak gebelikten korunma ve kürtajı yasakladı. Katı giyim kurallarına uymayı reddeden kadınlar kırbaçlanıp para cezasına çarptırılabilecekti; evli kadınların bir işe girmeden önce kocalarının onayını almaları gerekmekteydi. Annelerin çocuklar üzerindeki haklarını ortadan kaldıran velayet yasaları kabul edildi. Fakat bu karanlık günlerde bile kadınların eğitiminin erkeklerinkinden hiçbir farkı yoktu; kadınlar hâlâ oy kullanabiliyor, seçilebiliyor ve evleri dışında çalışabiliyordu. 1998'de, İranlı üniversite öğrencilerinin % 52'si kadındı.

Aynı zamanda, birçok kadın açısından Devrim sonrasında yaşam daha da zorlaştı; kadınların boşanma mekanizmasını devreye sokmaları ya da çocuklarının velayetini almaları daha zordu. Kızlar için evlenme yaşı alt sınırı önce

13'e, ardından 10'a indirildi. Kadınlar ancak babalarının ya da eşlerinin yazılı onayı olursa pasaport alabiliyorlardı. Peçe takmak zorunlu hale geldi; ancak bazı kadınlar hâlâ peçeyi laik, Batılı yaşam biçimini reddedişlerinin bir simgesi olarak kabul etmekteydi.

Bazı laik feministler ülkeyi terk etti; diğerleri 1979'da Uluslararası Kadınlar Günü'nde yeni düzene karşı gösteriler düzenledi. Daha başkaları katı giysi kurallarına uymayı reddetti. Karşı çıkış etkili ve yaygın oldu, çünkü çoğu zaman kendiliğinden gelişmekteydi; görüşler fotokopilenmiş el broşürleri ve kitapçıklar, duvar gazeteleri, sokaklarda gerçekleştirilen tartışmalar ve kadın dergileri yoluyla yayıldı. Feminizm yeraltına çekilmeye zorlandıysa da 1990'ların ortalarına gelindiğinde en azından üst ve orta sınıf kadınları politik açıdan yeniden güven kazanmaya başlıyordu.

Günümüzün kadın hakları eylemcileri hâlâ kadınların büyük güçlüklerle boşanabilmesini ve babanın oğullar üzerinde 2 yaşından sonra ve kızlar üzerinde de 7 yaşından sonra yasal velayet hakkının bulunması gerçeğini sert bir biçimde eleştirmekteler. Ayrıca, taşlanarak öldürülme İran'da hâlâ yasal bir cezalandırma türü ve kadınların savına göre de daha çok erkeklere karşı değil, kadınlara karşı kullanılmakta. 2000'de zina yapmaktan ve sevgilisiyle birlikte kocasını öldürmekten suçlu bulunan bir kadın taşlanarak ölüme mahkûm edildi. Pornografi filmlerinde rol almakla ve evlilik dışı cinsel ilişkiye girmekle suçlanan diğer bir kadın bir Tahran Hapishanesi'nde taşlanarak öldürüldü. Raporlara göre mahkûmlara çoğu kez tecavüz, hatta işkence edilmekte.

Bazı feministler İran teokrasisinde cinsiyetler arasındaki mevcut ilişkinin aslında tamamen "İslam dışı" olduğu-

nu ileri sürmekteler. Bu feministlere göre, İslam'da geleneksel olarak kadınlara saygı duyulur ve onurlarını korumaları sağlanır. Birçok Müslüman kadın Kuran'ın kadınlara daima hem kişisel onurlarını hem de önemli ekonomik haklar sağladığını ısrarla vurgulamaktadır. Erkeklerin çıkarına önyargılı olunmasını sağlayan şey sonradan getirilen yorumlardır. Allah tarafından insan davranışlarını yönlendirmek için getirilen hukuk anlamındaki şeriat da özü itibarıyla kadınlara karşı değildir. Bazı Müslüman feministler örnek olarak peygamberin karısı Hatice'yi gösterirler: Söylenene göre, Hatice kocasından yaşlıydı, onu ilk önce kendi ticari temsilcisi olarak işe alan ve ardından da evlenmelerinde ısrar eden bağımsız ve güçlü bir kişiydi.

Başka feministler ise din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması görüşünü tartışmaktadır. Fakat, Batılı feministlerin yaptığı gibi *insan hakları* kavramını kullanmak yerine, bölgedeki birçok grup İslam dinine özgü olan, kökü –bu grupların savına göre– kadınlara her zaman saygılı davranan yerel kültürler ve geleneklere uzanan bir feminizmi tanımlamaya çalışmaktadır. Bu gruplar konumlarını güçlü ve büyümekte olan muhalefete karşın korumaktadır.

Rusya ve Doğu Avrupa'daki kadınlar çoğu zaman Batı feminizmini dışlamakta ve kendi eylem tarihlerinin Batı'ya bir borcu olmadığını ısrarla vurgulamaktadır. 1870'lerde kendilerini Çaykovski grubu olarak adlandıran bir grup sosyalist öğrenci ve işçi aralarına birçok kadını da alarak kadınların ev işi ile fabrika işinin "çifte baskı"sından ancak ve ancak kapitalist sömürünün sona ermesiyle kurtulabileceklerini ileri sürdü. Bazı kadınlar Çar'ın baskı rejimine saldıran "Narodnaya Volya" adlı bir terörist gruba ya

Resim 19. Kasım 2000'de bir kadın hakları grubunun protestosu – "Çok Eşliliğe Hayır Deyin".

üyeydi ya da grup içinde etkin durumdaydı. 1875'te Moskova'da gerçekleştirilen bir seri greve katılan birçok kadın tutuklandı; yargılanmaları büyük yankılar uyandırdı. Bir gazetecinin bir parça duygusallıkla yazdığı gibi:

> Hayretler içindeki kalabalıklar o çocuksu gülümsemeleriyle dönüşü olmayan, umut olmayan o yere doğru yola koyulan genç kadınların ışıl ışıl yüzlerini izledi. (...) İnsanlar kendi kendilerine şöyle dediler: "İlk Hıristiyanlar dönemine geri döndük."

1905 Devrimi sonrasında birçok kadın Duma seçimlerinde oy kullanma hakkını elde edebilmek için mücadele etmeye başladı – ancak tarihçiler kadınların bu kitlesel ha-

reketinin daha sonraları öncelikle sınıf mücadelesiyle ilgilenenler ile "cinsiyete dayalı baskı" konusuyla daha fazla ilgilenen ve "burjuva" feministler olarak adlandırılanlar arasında bölündüğünü ileri sürmektedirler. 1907'de Çalışan Kadınlar Ortaklaşa Yardımlaşma Derneği kuruldu (erkeklerin katılmasına da izin veriliyordu); dernek işçi sınıfı kadınlarına ulaşıp onları sendikalara ve Sosyal Demokrat Parti'ye katılmaya teşvik etmeye çalıştı.

Stuttgart'ta 1907'de düzenlenen Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı'nda Clara Zetkin sosyalistlerin eksiksiz oy hakkı için mücadele etmeleri yönünde bir teklif getirdi; Zetkin'e göre, oy hakkı sınıf mücadelesini sona erdirmeye yönelik bir adımdı. Zetkin'in belirttiği gibi:

> Çalışan kadınlar açısından oy hakkı insanlığın sömürü ve sınıf hâkimiyetine karşı yürütmesi gereken savaşta bir silah[tır]. Kadınların kapitalist düzenin ilerisine gitmek ve kadınların sorunlarına radikal bir çözüm bulabilecek tek düzen olan sosyalist düzeni kurmak amacıyla siyasal erki proletaryaya kazandırma mücadelesine daha fazla katılımda bulunmalarını sağlar.

Eylemciler toplantılar düzenlediler ve işçi sınıfı kadınlarını konferanslara ve eylemlere katılmaya teşvik etmeye çalıştılar. 19 Mart 1911'de ilk uluslararası kadınlar günü Almanya'da kutlanmış ve toplantı ile yürüyüşlere binlerce kadın katılmıştı; 1913'te, kadınlar günü Rusya'da da kutlandı.

Devrim'i harekete geçirenin 1917'de St Petersburg'ta "ekmek ve huzur" talepleriyle gerçekleştirilen bir kadın

yürüyüşü olduğu sık sık dile getirilir. Fakat bazı Rus feministler Bolşevik Devrimi'nin kadınlara pek az dolaysız yardımı olduğunu, çok fazla erkeğin ve bazı kadınların, kadınların çıkarları ile erkeklerin çıkarlarının benzer olduğunu ve bu ikisinin birbirinden ayrılmaması gerektiğini ısrarla vurguladıklarını ileri sürmektedir. Devrim sonrasında kadınlara eğitime daha kolay erişim hakkı sağlandı ve artık tam zamanlı işlerde çalışmayı düşünebilirlerdi. Kentlerde kafeteryalar, çamaşırhaneler ve kreşler açılsa da kadınlardan hâlâ ağır bir çifte yükü taşımalarının beklendiği görülüyordu. 1920'lerde Alexandra Kollontai kadın konuları hakkında yazan en düşünceli, açıksözlü, kalıcı ve ilginç kişilerden biri olarak sahneye çıktı.

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından en azından bazı kadınlar evlerine dönebildiklerine memnundu; kadınlar kapitalizme geçiş süresince bazı şeyleri yitirmiş olsalar da bazıları tam zamanlı anne ve ev kadını haline gelmeyi memnuniyetle karşıladı.

Yakın tarihlerde feministler dünyanın daha yoksul ve daha az gelişmiş bölgelerinden çalışmak amacıyla varlıklı Batılı ülkelere göç eden kadınların karşılaştıkları sorunların farkına varmaya ve bunları araştırmaya başladı. Meksika ve Latin Amerika'dan kadınlar Birleşik Devletler'e gitmekte, Rusya ve Doğu Avrupa'dan kadınlar Batı Avrupa ve İngiltere'de iş aramakta. Cezayir ve Faslılar Fransa'ya gitmekte; Sri Lanka'dan başkaları gelmekte. Güneydoğu Asyalı kızlar daha çok Ortadoğu'da –Bahreyn, Umman, Kuveyt, Suudi Arabistan– iş aramakta. Bunlardan bazıları yasal göçler; özellikle yasal göçmen olmayanlar her türlü istismara açık. Birçok kadın yatılı çocuk bakıcısı, hizmetçi, dadı,

Alexandra Kollontai

1909'da *The Social Basis of the Woman Question* başlıklı bir kitap yayımlayan Rus Alexandra Kollontai feminizmin yalnızca politik hakları ya da eğitim ve eşit ücret haklarını arama yolu olmasını ileri sürmekteydi; gerçek sorun ailenin düzenleniş ve düşünülüş biçimiydi. 1920'de *Towards a History of the Working Women's Movement in Russia*'yı yayımladı; bu kitapta kadının iki cephede savaşması gerektiğini ısrarla belirtiyordu. Kadınlar yasal eşitlik ve oy hakkı konularına odaklanan ya da feminizmi bir "serbest aşk" konusu olarak gören ve sayıları gitgide artan Batı yanlısı orta sınıf kadınlarının örgütlerini reddetmeliydi. Aynı şekilde, kadınlar, kadınlara özgü sorunları ve baskıları görmezden gelip kadınların çıkarlarını yalnızca doğası gereği adil olmayan kapitalist bir toplum içinde ileri götürebildiği için feminizmi "burjuva" olarak nitelendirip yok sayan Rus işçi hareketine ve sosyal demokratlara da direnmeliydi.

Öncelikle bir kuramcı olan Kollontai bazen bireylere gerçek duygularıyla tepki verdi: örneğin, çok fazla içki içen ve çalışmasını yasaklayan kocasıyla mutlu olamayan bir kadına. Ve çok dokunaklı ütopik bir denemesinde de, yaşamın 1970'te nasıl olabileceğini hayal etmektedir:* bir zamanlar Noel Günü olan günde birlikte yaratmayı başardıkları dolu dolu yaşantıyı bir arada kutlayan komün üyelerinin katıldıkları bir festival.

* Kollontai 1872-1952 yılları arasında yaşadı. (ç.n.)

temizlikçi olarak çalışmakta, yaşlı bakımevlerinde ve hastanelerde beceri gerektirmeyen işler yapmakta ve lokantalarda düşüt ücretli işler bulmakta; ama birçoğu da kaçınılmaz olarak fahişeliğe kaymakta ya da genelevlerin eline geçmekte. Filipinli kadınlar çoğu zaman Birleşik Devletler ve Japonya'daki erkekler için "posta yoluyla sipariş edilen" gelinler haline gelmekte.

Kadınların evleri dışında da işlere girebilme hakları için çarpışmalarının ve ev işlerinden "kurtuluş"larını elde etmek için mücadele etmelerinin ardından, bazı Batılı kadınların kendileri ev işlerinde pek de pahalı olmayan yardım arama yoluna sapmakta. Bazı yabancı kadınlar –şanslı olanlar– açısından göç yaşam koşullarını düzeltmenin bir yoludur. Fakat genellikle niteliksiz işçi konumunda olup yeni ülkelerinin dilini çok az konuşabilen göçmenler çoğunlukla çok az ücret veren ve güvencesi olmayan, kadınların her açıdan yalnız ve korunmasız kalmalarına neden olan işler bulmaktadır. Bu kadınların çoğu durumda haklarının neler olabileceğinden ya da hakları varsa bunları nasıl talep edebileceklerinden haberleri yoktur. Amerika'da kampanya gerçekleştiren bazı gruplar bu kadınları savunmaya giriştiyse de, kadınların herhangi bir destek ağı ender olarak mevcuttur. Bu kadınların varlığı Batılı feministleri birçok ikilemle karşı karşıya bırakmaktadır; bu kadınlar bizleri diğer kadınlara yönelik baskılar konusunda nasıl göz yumarak işbirliğine gidiyor olabileceğimizi daha yakınan incelemeye zorlamaktadır.

SONSÖZ

Şu halde, feminizmin geleceği nedir ya da feminizmin bir geleceği var mı? Artık feminizme –en azından varlıklı Batı'da– gereksinim duyulmakta mı? 1992'de Amerikalı Susan Faludi ikna edici ve çok ayrıntılı bir biçimde feministlerin bir tür "geri adım atma" yaşadıklarını ileri sürdü; feminist hareketten hiç kuşkusuz yararlanmış olan kadınlar –ve de gerçeği ender olarak kabul etseler de yine feminist hareketten yararlanmış olan erkekler– endişeli bir tavırla feminizmin çok ileri gittiğini dile getirmekteydi. Juliet Mitchell ile Ann Oakley'nin *Who's Afraid of Feminism? Seeing Through the Backlash* başlıklı üçüncü denemeler derlemesinde belirttikleri gibi, feminizmin kısmen "kadınların kimler oldukları ve ne istedikleri konusu bizim kamusal yaşam ile özel yaşam ayrımımızı zora sokmakta" olduğu için birçok insanı rahatsız etmektedir.

20. yüzyılda "birinci dalga" feministler kamusal ve kişisel eşitlik talep etmekteydi. 1970'lerde, "ikinci dalga" feminizm kadınlar için cinsiyet ve aileye yönelik haklara daha büyük öncelik verdi. Günümüzde tepkilerin temel hedefi haline gelen de işte bu talepler. "Kişisel olan politiktir" 1970'lerde popüler bir slogandı; bugün bazı feministler

bunu tersine çevirmeyi ister görünmekte. Politik *yalnızca* kişisele, cinsellik ve aile yaşamına ilişkin sorunlara indirgenmekte – bunun da, elbette, yine de ve ivedilikle göz önünde bulundurulması gereken politik anlamları söz konusu.

The New Feminism'de (1998), Natasha Walter, kadınlar "hâlâ erkeklerden daha yoksul ve daha az güçlü" temelindeki gerçeği kabul ederken çağdaş feminizmin görevinin "ekonomik, toplumsal ve politik eşitsizliğin maddesel temeline saldırmak" olduğunu ileri sürmektedir. Önemli bir noktaya parmak basmakta ancak bu saldırının ne anlam taşıyacağı konusunda da tamamen müphem kalmaktadır. Bir mülakatta sanki onlarca yıldır mevcut olan bir görüşü dile getirmeyip aniden aklına yeni bir fikir gelmişçesine belirttiği gibi, "bizler toplumu değiştirmek için erkeklerle birlikte çalışmak istiyoruz, erkeklere karşı değil. Ne de olsa, özellikle de aile alanında işler değişecekse, kadınlar gitgide daha fazla oranlarda ev dışına çıkarken ev işlerinde adil bir paylaşımı üstlenmesi gerekenler de erkeklerdir". Ve bir diğer ifadesi: "Daha eşit bir toplum yaratmak için birbirimizle ve erkeklerle el ele vermeliyiz."

Fakat, bir an için eski hareketi gereğinden fazla kişisel olduğu gerekçesiyle eleştirirken, birkaç sayfa sonra, Walter, eski hareketin gereğinden fazla politik olduğunu ya da, daha beteri, üyelerinin "mizah gücünden yoksun ya da rüküş ya da tutku derecesinde bakire" olduklarını belirtmektedir. (Ben ise kesinlikle öyle olduğunu anımsamıyorum.) Walter devamında Margaret Thatcher'ı "İngiliz feminizminin kıymeti bilinmeyen büyük kahramanı" olarak betimler. Fakat Thatcher kadın sorunlarıyla bir parça bile ilgilen-

memekteydi ve diğer kadın politikacıları desteklememesiyle de kötü bir ün yapmıştı.

Germaine Greer'ın *The Whole Woman* (1999) başlıklı kitabı kısmen Natasha Walter'ın kitabına ve bu kitabın "hiçbir şeyden habersiz olmanın verdiği gönül rahatlığı"na karşı hiddetli ve etkili bir yanıttır. Greer'a göre, Walter feminizmin yalnızca "para, seks ve moda"dan ibaret olduğunu varsaymaktadır. Fakat, diye ekler Greer:

> Benim neslimin feministleri sözde bir ciddiyetle feminizmin fazla ileri gittiğini ileri sürmeye başlayana kadar midemdeki yanma hissi artmamıştı. Yaşam biçemi feministlere "her şeye", yani paraya sahip olma haklarını verecek kadar ileri gittiğinde, sessiz kalmak affedilemezdi.

Hiç kuşku yok ki, insanlar kişisel değişimin kendisi kadar kişisel değişim *tehdidi* karşısında da ürkmekteler. Bu nedenle, bazıları, nostaljik bir havada, cinsel kimliklerin sabit olduğu hayali bir altın çağa, eşitsizlikler ne olursa olsun, erkekle kadın arasındaki ilişkinin rahatlıkla tahmin edilebilir olduğu düşüne sığınmakta. Öte yandan, başkaları da –Naomi Wolf'un canlı ifadesiyle– artık çok daha fazla sayıda kadının güçlü konumlara geldiği bir "cinsiyet sarsıntısı"nın gerçekleştiğinde ısrar etmekte. Wolf'un *Fire with Fire* (1983) adlı eserde ileri sürdüğüne göre, kadınlar Wolf'un "kurban konumundaki" feminizm dediği yaklaşımı terk etmeli, şikâyet etmeyi bırakmalı ve "erk" feminizmini benimsemelidir. Fakat, Lynne Segal'in 1999 tarihli *Why Feminism?* başlıklı kitabının sonunda etkili bir biçimde dile getirdiği gibi, hareketin en radikal hedefine henüz ulaşılmış değildir:

Yalnızca bazı kadınlar için değil, bütün kadınlar için daha iyi bir yer haline gelen bir dünya. Benim sosyalist bir feminist vizyon olarak adlandırdığım bu görevde amaç genç oğlanlar ve erkekler için de daha iyi bir dünya olurdu.

Feminizmin uzun ve kimi zaman radikal ölçülerde yenilikçi tarihi biraz fazlaca kolaylıkla unutuluvermekte. 1960'ların sonlarında, "ikinci dalga" feminizm ortaya çıktığında, en azından bir süreliğine beklenmedik, şaşırtıcı, heyecan verici görünmüştü. O zamandan beri geçen yıllar içinde bir büyük değişiklik Batılı kadınların diğer feminizmler –yalnızca Avrupa'dakiler değil, tüm dünyadakiler– konusunda çok daha bilinçli hale gelmeleri oldu; bu feminizmler, umut edilen o ki, bizim çok değer verdiğimiz fikirlere ve doğrulara birer meydan okuma oluşturur ve geliştirmiş olabileceğimiz her türlü rehaveti ortadan kaldırır.

Daha geniş boyuttaki bu bilinçlilik çeşitli unsurlardan kaynaklanmakta. Teknik gelişmeler kesinlikle önemli: örneğin, artık farklı ülkelerdeki feministlerin internet yoluyla çabucak ve etkili bir biçimde iletişime geçebilmesi ve büyük sayıda insanla deneyim ve bilgi paylaşımında bulunabilmesi gerçeği gibi. Akademik tabanlı feminizm bunda önemli rol oynadı. Çoğunluğu Batılı ülkelerde olan pek çok sayıda üniversite günümüzde kadın incelemeleri ve özellikle de feminizm alanında dersler düzenlemekte. Akademik araştırmalar bizlere kadınların başka zamanlarda ve başka kültürlerdeki yaşamları konusunda değerli bilgiler sağlamakta ve bizleri ortak çıkarların yanı sıra farklılıklar üzerinde de düşünmeye davet etmekte. Akademik tezler, bilimsel makale ve metinlerin yanı sıra konferanslar femi-

nizm konusundaki önemli bilgilerin tüm dünyaya yayılmasına yardımcı olmakta.

Ama işin içinde belki de çok az değinilen, hatta kabul edilen bir kayıp da söz konusu. Bu kitabın başında yer verdiğim Rebecca West'in ifadesini sık sık sevgiyle anmaktayım:

> Ben kendim feminizmin ne olduğunu tam olarak bulabilmiş değilim. Tek bildiğim, beni bir kapı paspasından ya da bir fahişeden farklılaştıran düşüncelerimi dile getirdiğimde insanların bana feminist dedikleri.

Bundan önceki feminizmlerin tümünde heyecan, taşkınlık, risk duygusu mevcuttu: bazen öncü olmanın verdiği heyecan, bazen de geleneksele karşı çıkan dışlanmış kişi olmanın verdiği heyecan. Belki daha yakın zamanlarda bunlara ek olarak bir de geçmişimizi yeniden keşfetmenin yanı sıra –bundan ötürü de– bir şeyleri *yeniden icat etmenin* heyecanı söz konusu. 1960'lar ile 1970'lerin sonlarında kadın özgürlüğü *gerçekten* heyecan vericiydi. "Yepyeni" bir şey yaptığımızı, hem geçmişi hem de o anı keşfettiğimizi, kendimizi yeni, radikal ve macera dolu bir şeye adadığımızı hissediyorduk. Fakat yakın zamanlarda konuştuğum kızlar asla bununla kıyaslanabilir türden deneyimler yaşamadılar. Feminizmle ilgilenmez görünmekteler ve bunun nedeni de, kısmen, feminizmi yalnızca akademik bir konu –kendi başlarına keşfetmelerine gerek kalmadan empoze edilen– ve dolayısıyla saygı duyulsa da sıkıcı bir şey olarak görmeleri. (Elbette, gözü yükseklerde olup da akademik ortamda iş amaçlayan kızlar hariç.) Gerçek şu ki, feminizm bu genç

nesil kızlara hazır bir halde verilmekte ve bu nedenle de –belki de doğal ve hatta kaçınılmaz olarak– bu kızlar gizliden gizliye politik açıdan "yanlış" olabilmenin özlemini çekmekte. En azından akademik feminizmi reddetmek ileri doğru bir hamle gibi görünmekte. Diğer bir hamle de uzun vadede kendi deneyimleri açısından feminizmin yeniden keşfedilmesi olabilir.

Fakat, daha da önemli gibi görünen diğer güçlük, akademik feminizmin yalnızca üyelerin yakın çevresinde bir anlam taşıyan bir dil geliştirmiş olması. Çok fazla kadın seslerini kısmaya zorlandıklarını, yabancılaştırıldıklarını hissetmekte. Bu, elbette, yalnızca feminizm için söz konusu değil; bu sabah bu satırları yazarken gazeteyi elime aldığımda gazeteci Robert Fisk'in akademik çevrelerin geneli tarafından sıklıkla kullanılan ve kendisinin "akla mantığa sığmayan" ve hatta "zehirli" olarak nitelendirdiği dile yöneltttiği eğlenceli bir saldırıyla karşılaştım; hatta bu dil, belki de özellikle, çok önemli politik konulardan söz edenlerce bile kullanılmakta. "Üniversite öğretim görevlileri (...) birbirleriyle iletişim ağı kurma konusunda eşsizdir ama dünyanın geri kalanıyla iletişim kurma konusunda berbattır; buna onların çöplerini toplayanlar, kuru temizlemeden çıkan giysilerini teslim edenler ve yemeklerini masalarına getirenler de dahildir." Fisk şaka yollu olarak Winston Churchill'in ünlü ağdalı sözünü alıntı olarak eklemekte: "İşte o İngilizlerdir ki, onlara katlanabiliyor değilim." Aynı görüş rahatlıkla akademik feminizm karşısında da dile getirilebilir.

Fisk'in ortaya koyduğu görüş kendimizi tehlikeye attığımızı bile bile görmezden geldiğimiz bir nokta. Eğer femi-

nizm yaşayan ve evrimleşen bir şey haline gelecekse, işe tekerleği yeniden icat ederek başlaması gerekecek – bu da bizim durumumuzda yalnıza yeni konular değil, aynı zamanda yeni bir dil bulmak anlamına gelmekte. Her şeye karşın, ben feminizmin bizleri bir kez daha şaşırtacağına, kendisini belki de beklenmedik yollardan ve daha önce hiç düşünmediğimiz alanlarda yeniden icat edeceğine hâlâ inanç beslemekteyim. Bu feminizmin akademinin dışından geleceği neredeyse kesin gibi; ve, muhtemelen –umarım– bizleri henüz gözümüze bile ilişmeyen yollardan yakalayacaktır.

FEMİNİZM

MARGARET WALTERS

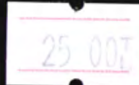
Türkçesi: HAKAN GÜR

FEMİNİSTLER KİMDİ VE DÜNYAYI HANGİ AMAÇLARLA, HANGİ DOĞRULTUDA DEĞİŞTİRMEYE SOYUNDULAR? BU HAREKET KÜLTÜREL VE SİYASİ KÖKLERİNİ NEYE BORÇLUYDU VE FEMİNİZMİN BUGÜNKÜ KÜLTÜREL VE TOPLUMSAL ÇERÇEVEDE SAHİP OLDUĞU YER NERESİDİR? TÜM BU SORULARA ODAKLANAN BU ÇALIŞMA, KADINLARIN OY HAKKI VE EŞİTLİK TALEPLERİYLE BAŞLAYIP BUGÜN ÇOK FARKLI BİR DÜNYA GÖRÜŞÜNE EVRİLEN BU HAREKETİ BAŞLANGICINDAN İTİBAREN SORGULUYOR. SADECE AVRUPA VE BİRLEŞİK DEVLETLER'DEKİ KADIN HAREKETLERİNİ DEĞİL, ÜÇÜNCÜ DÜNYAYI VE İSLAM DÜNYASINI DA İÇİNE ALAN KAPSAMLI BİR FEMİNİZM İNCELEMESİ.

Kültür Kitaplığı: 85; Toplumbilim: 6

D